

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Adrijana Narat

Diskriminacija in stigmatizacija gluhih in naglušnih v vsakdanjem življenju

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Adrijana Narat

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Diskriminacija in stigmatizacija gluhih in naglušnih v vsakdanjem življenju

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Hvala mentorici red. prof. dr. Alenki Švab za strokovne nasvete in usmerjanje pri pisanju magistrskega dela.

Hvala sodelujočim v raziskavi, saj so omogočili vpogled v vsakdanje življenje gluhih oseb.

Največja zahvala gre družini za spodbudo, podporo in pomoč.

Diskriminacija in stigmatizacija gluhih in naglušnih v vsakdanjem življenju

Magistrsko delo obravnava vsakdanje življenje gluhih in naglušnih oseb. Okvara sluha spremeni življenje tako gluhi osebi kot njeni družini, saj zahteva veliko prilagajanja, učenja ter informiranja v želji, da je rehabilitacija in integracija v okolje uspešna. Situacija gluhih je pod vplivom različnih dejavnikov. Raziskave kažejo, da se gluhi zaradi komunikacijskih ovir spoprijemajo s številnimi težavami, posledično tako trpijo zaradi občutkov nesprejetosti in socialne izolacije. Magistrsko delo je sestavljeno iz dveh poglavitnih delov. Prvi, teoretski del, definira poudarke in ugotovitve teoretikov ter se nanaša na obravnavo diskriminacije na več ravneh vsakdanjega življenja, predvsem na ravni družinskega življenja, medosebnih odnosov v izobraževanju in zaposlovanju. Diskriminacija in stigmatizacija gluhih se pogosto kaže v nevidnih praksah kot posledica neosveženosti širše javnosti ter pomanjkanja pripomočkov in tolmačev. Vsaka gluha oseba je individuum, ki drugače sprejema in se sooča z ovirami.

Drugi del je formiran iz dveh empiričnih raziskav; prva zajema anketne vprašalnike, druga pa poglobljene intervjuje. Pridobivanje empirično relevantnih podatkov je osredotočeno na vsakdanje življenje mladih gluhih in naglušnih v starosti od 18 do 35 let, ki živijo v Sloveniji. Ugotovitve empiričnega dela so pokazale, da se gluhi soočajo z različnimi diskriminatorskimi praksami na vseh ravneh vsakdanjega življenja. Osebe z okvaro sluha se poslužujejo različnih strategij za preseganje svojih omejitev. Gluhi se najpogosteje soočajo z diskriminacijo v izobraževalnem procesu, predvsem z vrstniki in v procesu iskanja ter pridobivanja zaposlitve.

Ključne besede: gluhi in naglušni, stigmatizacija, diskriminacija, vsakdanje življenje.

Discrimination and stigmatization of the deaf and hearing impaired in their everyday lives

This master's thesis deals with the everyday lives of deaf and hearing impaired people. Hearing impairment changes the life of a deaf person, as it does the life of their family, because it requires a lot of adaptation, learning and information in order for the rehabilitation and integration in the environment to be a success. The situation of deaf people is influenced by various factors. Research shows that the deaf and hard of hearing are, due to communication barriers, faced with numerous problems and consequently suffer from feelings of rejections and social isolation. This thesis consists of two main parts. The first being a theoretical segment that defines the focus and findings of several theorists and deals with the treatment of discrimination at several levels of everyday life, especially at the level of family, interpersonal relations, in education and employment. Discrimination and stigmatization of deaf people are often reflected in invisible practices that are a result of the ignorance of the general public and the lack of tools and interpreters. Each deaf person is an individual that reacts and deals with problems differently.

The second part is formed from two empirical surveys, the first comprising questionnaires and the second in-depth interviews. The obtainment of relevant empirical data was focused on the everyday lives of young deaf and hearing impaired people aged 18 to 35 years living in Slovenia. The findings of the empirical work have shown that deaf people face various discriminatory practices at all levels of everyday life. People with hearing impairment utilize different strategies to overcome their limitations. Deaf people are more likely to face discrimination in the educational process, especially from their peers and in the process of seeking and obtaining employment.

Keywords: the deaf and hearing impaired, stigmatization, discrimination, everyday life.

Kazalo

1 Uvod.....	7
2 Teoretični del.....	9
2.1 Opredelitev gluhotе.....	9
2.2 Klasifikacija gluhotе.....	12
2.3 Komunikacija.....	13
2.3.1 Načini komunikacije.....	14
2.4 Tehnologija.....	15
2.5 Slušni pripomočki.....	16
2.5.1 Slušni aparati.....	17
2.5.2 Polžev vsadek.....	17
2.5.3 FM sistem/foniker.....	18
2.5.4 Indukcijska zanka.....	19
2.5.5 Branje iz ustnic.....	19
2.5.6 Znakovni jezik.....	20
2.5.7 Tolmač.....	20
3. Diskriminacija in stigmatizacija.....	21
3.1 Opredelitev diskriminacije.....	21
3.2 Zgodovina stigmatizacije in diskriminacije gluhih.....	23
3.3 Opredelitev stigmatizacije.....	23
3.4 Označevanje, stigmatiziranje.....	24
3.5 Soočanje s stigmo.....	25
4 Vsakdanje življenje in poteki.....	27
4.1.1 Poteki.....	29
4.1.2 Strategije.....	30
4.1.3 Mladi odrasli.....	30
4.2 Medsebojni odnosi in vrstniški ter prijateljski stiki.....	31
4.3 Partnerstva.....	33
4.4 Družine.....	35
4.5 Izobraževanje.....	39
4.5.1 Redna šola/integrirano izobraževanje.....	40
4.5.2 Specializirani zavodi/segregirano izobraževanje.....	42
4.6 Zaposlovanje.....	44
5 Empiričen del.....	48
5.1 Izbira metode.....	48
5.2 Metodologija.....	49
5.3 Cilji in namen.....	49
6 Analiza anketnih vprašalnikov.....	50
6.1 Vzorec raziskovanja.....	50
6.2 Interpretacija rezultatov.....	50
6.3 Družina.....	50
6.4 Šola.....	52
6.5 Partnerstvo.....	53
6.6 Medosebni in prijateljski stiki.....	54
6.7 Zaposlovanje.....	54
6.8 Vsakdanje življenje in diskriminacija.....	56
7 Analiza intervjujev.....	57
7.1 Vzorec raziskovanja.....	58

7.2 Družina	58
7.3 Šola.....	64
7.4 Partnerstvo.....	69
7.5 Medvrstniški in prijateljski stiki.....	70
7.6 Zaposlovanje	72
7.7 Vsakdanje življenje in diskriminacija	75
8 Diskusija.....	81
9 Zaključek.....	87
Literatura	90
Priloge	97
Priloga A: Anketni vprašalnik.....	97
Priloga B: Poglobljeni intervju.....	103
Priloga C: Primer kodiranja kvalitativne raziskave.....	106

Sluh je izjemnega pomena pri celostnem razumevanju sveta in vsakodnevni komunikaciji. Dojemamo ga kot nekaj samoumevnega, posledic izgube pa se zavemo šele, ko smo sami soočeni s komunikacijsko prepreko. Naglušna oseba ima oslavljen sluh, zato ima včasih težave s komunikacijo, gluhoti pa pomeni okvaro sluha do te mere, da oseba brez slušnih pomagala (polžev vsadek, slušni aparat) ni zmožna komunicirati preko govora in poslušanja.

Stališča sliščih do gluhih se spreminjajo glede na čas, zgodovino in kulturo. V času starih Grkov so bili gluhi preganjani in diskriminirani, čez čas pa se je situacija gluhih izboljšala (Jakopič 1998). Države sprejemajo različne zakone, s pomočjo katerih pomagajo gluhim in naglušnim ter njihovi avtonomiji na različnih ravneh vsakdanjega življenja. Po zakonodaji se med seboj razlikujejo, posledično je položaj gluhih od države do države različen, vendar pa so zakoni, sprejeti na strukturni ravni, pogosto premalo. Zakoni se kršijo, na institucionalni ravni pa je le redko poskrbljeno za primerno tehnično opremljenost prostorov. Težava je predvsem v izobraževanju in možnosti brezplačnega tolmača pri študiju, saj le redke fakultete krijejo stroške tolmača.

Tehnološki napredek lajša življenje gluhih in naglušnih, saj elektronski pripomočki, medicinske naprave in slušni pripomočki optimizirajo sluh in izboljšajo slušno izkušnjo ter osebi z okvaro sluha dajo možnost, da bolje sliši in se lažje udejstvuje v vsakdanjem življenju. Hkrati elektronske naprave pospešujejo komunikacijo in omogočajo enakopravno ter hitro komunikacijo.

Pomanjkanje ozaveščenosti ljudi in predvsem komunikacijska prepreka postavlja gluhe in naglušne v nezaželene situacije, jim daje občutke odrinjenosti, še več, prihaja tudi do diskriminacije. Komunikacijska prepreka je pogosto razlog, ki gluhemu onemogoči ali zmanjšuje možnosti za kvaliteten socialni stik s sliščimi.

Poglavitni problem je predvsem v praksah, ki niso samoumevne. Poudariti je treba predvsem nevidno diskriminacijo. Gluhi in naglušni se pogosto spopadajo s praksami, ki jih sliščiji dojemajo kot samoumevne, medtem pa nezavedno diskriminirajo gluhe.

Situacije gluhih in naglušnih se med seboj razlikujejo, saj so pod vplivom mnogih socialno-fizičnih dejavnikov. Čas izgube sluha, predhodno znanje govora, stopnja okvare sluha, kakovost rehabilitacije in podpora okolja se razlikujejo, hkrati imajo ljudje z okvaro sluha

včasih še druge zdravstvene težave, zato je od vsakega posameznika odvisno, kako se bo spopadal z vsakodnevnimi preprekami ter kako bodo ovire nanj vplivale.

Magistrska naloga izhaja iz teze, da se gluhi in naglušni v vsakdanjem življenju soočajo s stigmatizacijo in diskriminacijo, za preseganje ovir pa uporabljajo različne strategije.

Cilj magistrske naloge je podrobneje raziskati položaj gluhih in naglušnih. Ugotavljala bom, kako se gluhi in naglušni soočajo s situacijami stigmatizacije in diskriminacije v vsakdanjem življenju. S pomočjo analize sekundarnih podatkov in empirične analize intervjujev bom poskusila odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne strategije oblikujejo gluhi in naglušni, ko se soočajo z diskriminacijo in stigmo?
2. Kako pomanjkanje sluha oz. slab sluh vpliva na medvrstniško komunikacijo v vsakdanjem življenju?
3. Kakšne so strategije, s katerimi se gluhi in naglušni integrirajo pri pouku v šoli?
4. Kako sliščeči člani družine doživljajo gluhe in naglušne člane družine?
5. S kakšnimi ovirami se spoprijemajo gluhi in naglušni pri iskanju zaposlitve in na delovnem mestu?

Magistrsko delo sestoji iz desetih poglavij oz. iz dveh poglavitnih delov. Prvi del zajema analizo teorije, ki se osredotoča na diskriminacijo, stigmatizacijo ter opredelitev gluhot in vidikov vsakdanjega življenja. Osredotoča se na raziskovanje vloge izobraževanja, družinskih odnosov in partnerstva ter zaposlovanja v življenju gluhih in naglušnih.

Drugi del je empirično raziskovalni del, sestavljen iz analize anketnih vprašalnikov in intervjujev. Temu sledi analiza in diskusija s sklepnim delom.

Motnja sluha se lahko pojavi v katerem koli življenjskem obdobju kot posledica različnih vzrokov. Ljudje v vseh delih sveta se soočajo z okvaro sluha, vendar države obravnavajo različno. Percepcija gluhotе s strani slišočih temelji na poznavanju, sprejemanju in razumevanju gluhotе in njenih prednosti in omejitev.

2.1 Opredelitev gluhotе

Okvara sluha je bodisi popolna bodisi delna. Vpliva na posameznikovo življenje, njegovo soočanje z vsakodnevnimi situacijami in s socialnim okoljem. Zaradi izgube sluha še tako samoumevne dejavnosti v vsakdanjem življenju lahko postanejo močno otežene. Države na različne načine regulirajo situacijo gluhih in naglušnih. S pomočjo zakonov in predpisov izenačujejo možnosti invalidov, gluhih, slepih, motorično oviranih ter jim omogočajo lažje vsakdanje življenje. Vendar predpisana teorija ni vedno v skladu z izvajano prakso, kar najmočneje občutijo skupine ljudi, ki so že a priori prikrajšane.

Svetovna znanstvena organizacija (WHO 2015) je ugotovila, da je izguba sluha druga najtežja invalidnost, takoj za duševno prizadetostjo. Zaradi okvare sluha posameznik izgubi prepričanje v pravilnost izgovorjene besede, posledično se pojavljajo zagrenjenost, zapiranje vase in apatija do okolice (Kotnik 2008). Vendar je izguba sluha v Sloveniji še vedno ocenjena kot le 70-odstotna invalidnost, ne pa 100-odstotna, kot si prizadevajo društva in organizacije, zato imajo gluhi manj možnosti za uveljavljanje pravic iz invalidskega zavarovanja (Janevski v Juhart 2015).

Številka gluhih po svetu se giblje okrog 75 milijonov, medtem ko je v Sloveniji gluhih približno 1500 oseb, med njimi jih približno 1000 uporablja znakovni jezik (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2014). Ta številka se nanaša na gluhe od rojstva, pomembno pa je vedeti, da veliko ljudi oglušijo tekom življenja, v mladosti, pa tudi v starosti. Pri naglušnih je težje določiti število, saj se vsi ne prijavijo v društva ali obišečeje specialistov. Predvsem pri starejših je to pogosto, saj se s starostno naglušnostjo ne obremenjujejo preveč ali pa ne poiščejo pomoči.

Okvara sluha vpliva na življenje vsakega posameznika posebej in obenem preoblikuje življenje članov družine in njegovega socialnega okolja. Pomembno se je zavedati, da vsaka oseba drugače sprejema okvaro sluha. Življenjske strategije se razlikujejo glede na stopnjo okvare sluha. Če oseba izgubi sluh ob rojstvu, ima v tem primeru več težav s sprejemanjem

družina, predvsem starši, ki so primorani hitro reagirati in svoja dejanja usmeriti k pomoči, inkluzivnosti in doseganju največje optimizacije življenja. Večji šok nastopi za posameznika, če okvara sluha nastopi kasneje, ko že obvlada govorni jezik, ima mrežo prijateljev, znancev; težava je sploh v adolescenci. Pri tem nastopi pogosto kot identitetni problem. Iz vidika sprejemanja okvare sluha je težko tudi ob starostni gluhoti oziroma naglušnosti, saj se starejši težje učijo branja iz ustnic, znakovnega jezika, sploh če nimajo širokega socialnega kroga, ki zna komunicirati z njim, ali se ne vključujejo v različna društva, nimajo možnosti za komunikacijo in so tako pogosto izključeni iz družbenega dogajanja.

Človek je predvsem socialno bitje, zato potrebuje družbo, redna srečanja z ljudmi, da se zadovoljijo njegove socialne potrebe. Vendar je socialno okolje pogosto usmerjeno in prilagojeno predvsem večinski populaciji, ki je nemotena, v kateri pa je le malo prostora za popolno optimizacijo sposobnosti in želja manjšinske populacije. Ljudje s slušno motnjo so v večini primerov nezmožni komunicirati z večinskim okoljem, zato je njihova komunikacija omejena na druženje s sebi enakimi. Kljub temu pa vsaka oseba z okvaro sluha potrebuje vsaj občasno komunikacijo s slišječimi ljudmi. V teh primerih si običajno pomagajo s tolmačem (Košir 1993). »Razumeti in biti razumljen je še danes osnovno vodilo človeka, da se na določeni razvojni stopnji začne medsebojno sporazumevati.« (Kotnik 2008, 10).

Gluhota je nevidna invalidnost. Zaradi tega se ljudje premalo zavedajo razsežnosti omejitev, s katerimi se omenjeni ljudje soočajo. Prikrajšani so za brezskrbno komunikacijo, ki je izjemnega pomena pri premagovanju vsakodnevnih ovir in preprek. Možnost komunikacije prinaša številne prednosti, saj se tako izobražujemo, sprejemamo socialne stike, iščemo zaposlitev, partnerja. Gluhi med seboj komunicirajo v znakovnem jeziku, ki ga večina ljudi ne zna, zato so omejeni na tekoče komuniciranje z osebami, s katerimi si delijo isto stigmo. Nekateri gluhi komunicirajo preko govora in branja iz ustnic, ki zahteva veliko pozornosti in koncentracije.

Poleg negativnih posledic, ki jih prinašata diskriminacija in stigmatizacija zaradi gluhotе, pa so gluhi v nezavidljivem položaju še na en, poglaviten način. Imajo namreč manjšo možnost za samostojno opravljanje vsakodnevnih opravkov, ki zahtevajo komunikacijo z drugimi. Slišječim imajo prednost, da lahko izvajajo svoje dejavnosti kadarkoli, ne rabijo razmišljati vnaprej, ampak delujejo spontano. Urejajo zavarovanje, osebno izkaznico, dvignejo gotovino na banki, opravijo pregled pri zdravniku. V primeru osebe, ki je popolnoma izgubila sluh, se to zdi težko. Za vsakršen popravek morajo zaradi lažje komunikacije imeti spremstvo tolmača,

prav tako morajo vedeti vnaprej, kdaj ga bodo potrebovali. Težava so tudi obiski pri zdravnikih, saj marsikdo težko izrazi svoje težave, sploh pa v prisotnosti tretje osebe.

Soočanje z diskriminacijo, ki so je gluhi pogosto deležni s strani socialnega okolja, neredko vodi v občutke tesnobe, osamljenosti, pa tudi depresije in duševnih bolezni. Slišiči v tem primeru poiščejo strokovno pomoč psihiatra ali psihologa. Težava pri ljudeh z okvaro sluha je predvsem v komunikacijskih ovirah, saj psihologi in psihiatri praviloma nimajo znanja znakovnega jezika. Izražanje občutkov depresivnosti, izolacije, osamljenosti je za marsikoga težko, še težje je pa ob prisotnosti več oseb. Ker je torej prisotnost tolmača pri urejanju zdravstvenih zadev skorajda nujna, se le redko katera gluha oseba odloči za obisk strokovnjakov na področju psihiatrije in psihologije. Tudi gluhi, ki so uporabniki polževega vsadka, in naglušni se težje sporazumevajo.

Težava se pojavlja tudi v diagnosticiranju duševnih bolezni, saj so obstoječe lestvice ocenjevanja in diagnoze pogosto neučinkovite, ker niso potrjene na gluhih ljudeh. Psihiatri in psihologi težko zaznajo kognitivne in vedenjske težave gluhih zaradi komunikacijske ovire. Komunikacija je poglavitno orodje v terapevtskem zdravljenju duševnega zdravja, gluhi pa težje vzpostavijo dobro komunikacijo z zdravstvenimi delavci. Neredko je težava predvsem v diskriminaciji v okviru sistema zdravstvenega varstva (Levine 2014).

Strategije, ki jih gluha ali naglušna oseba uporablja pri soočanju in spopadanju z vsakodnevnimi omejitvami, so odvisne od sprejetja svoje bolezni oz. pomanjkljivosti. Na posameznikovo identiteto tako vplivajo številni dejavniki, vse od družinskega okolja, kulturne, religijske pripadnosti, pa do izkušenj, starosti, možnosti ter starosti izgube oziroma okvare sluha.

Populacija gluhih in naglušnih je zelo raznolika, kar otežuje poenotenje in regulacijo zakonov in predpisov, ki bi zmanjšali omejitve omenjene skupine ljudi. Slednji se razlikujejo predvsem v vzroku in stopnji izgube sluha, količini podpore, ki jo dobijo od okolice, starosti nastopa izgube sluha, izobrazbenem ozadju in načinu komunikacije (Perkins-Dock in drugi 2015).

Kljub temu, da ima v Evropi vsaka deseta odrasla oseba težave s sluhom, so predvsem tisti ljudje, ki niso v stiku z njimi, pogosto nepoučeni o problematiki gluhih in naglušnih ljudi, še več, invalidnosti, bolezni in stigme dojemajo kot znak nemoči, nezmožnosti in šibkosti.

Zaradi komunikacijskih ovir v pogovoru med slišječimi in osebami z okvaro sluha pogosto prihaja do neskladij med izgovorjenim in slišanim (Štanta 2013).

Izguba sluha močno zniža posameznikove možnosti družbenega udejstvovanja, in sicer na način, da težje odigra in se prilagaja družbenim vlogam, ki se od njegove starosti, zrelosti in spola pričakujejo. Te možnosti se nanašajo na celotno družbeno delovanje posameznika, vse od izobraževanja, zaposlitve, družbene integracije in avtonomije ter ekonomske neodvisnosti. Tukaj govorimo o družbenih posledicah, ki jih prinaša izguba sluha (Košir 1999).

Izguba sluha ima različne vplive na posameznikovo življenje. Funkcionalni vpliv se nanaša na sposobnosti posameznika, da samostojno komunicira z drugimi. Socialni in emocionalni vpliv označuje omejen dostop do storitev, izključenost iz komunikacije in posledično povečanje možnosti za občutke izolacije, frustracije in osamljenosti, predvsem pri starejših, ekonomski vpliv pa se kaže pri pridobivanju izobrazbe in zaposlitve (WHO 2015).

2.2 Klasifikacija gluhot

Okvara sluha ne prizadene vsakega posameznika na enak način. Ravno zato je potrebna klasifikacija, ki šele pokaže, kolikšna je stopnja okvare sluha in kakšne so posledice. Kriteriji motnje sluha zajemajo različne dejavnike, kot so čas izgube sluha, stopnja le-te, vzroki, načini prilagajanja ...

»V svojem življenju se srečujemo z mnogimi oblikami invalidnosti. Ko vidimo slepega, se umaknemo, da ga ne oviramo, človeku na vozičku odpremo vrata. Mimo nas hodijo tudi gluhi, in dokler ne začnejo govoriti v znakovnem jeziku, sploh ne vemo, da so gluhi. Ko nas gluhi človek nekaj vpraša, se pojavi panika. Na pomoč! Kako komunicirati! Raje se umaknemo. Zadrega, strah, pomanjkanje informacij.« (Lorenci 2015, 24–25).

Po klasifikaciji je gluhi človek tisti, ki je iz različnih razlogov izgubil sluh na frekvencah 500, 1000 in 2000 Hz, povprečno na nivoju 80 dB ali več. V skupino gluhih oseb sodijo torej tisti, ki imajo popolno ali zelo težko izgubo sluha. Naglušeni človek ima povprečno izgubo sluha na frekvencah 500, 1000 in 2000 Hz na nivoju od 40 do 80 dB. Okvare sluha so običajno nepovratne, prav tako pa biološke in fiziološke (Košir 1999).

Glede na kriterije surdologije se okvara sluha deli na tri kategorije. Prelingvalno gluhe osebe so tiste, pri katerih je prišlo do izgube sluha ob rojstvu oziroma do tretjega leta starosti. Zaradi

tega ne obvladajo jezikovnega sporazumevanja, prenos komunikacije poteka predvsem preko zaznavanja z vidom, sporazumevajo se na neverbalni način, pogosto brez artikuliranja govora, običajno s pomočjo znakovnega jezika in gibanja. Postlingvalno gluhe osebe so izgubile sluh kasneje, pred izgubo so osvojile verbalno komunikacijo, zato lažje artikulirajo in odgledujejo govor. Tretja kategorija pa so naglušne osebe, pri katerih je lahko do bolezni prišlo post- ali prelingvalno (Zveza gluhih in naglušnih Slovenije 2014).

Izguba sluha je posledica različnih dejavnikov, ki na ljudi drugače vplivajo glede na starost in stopnjo izgube sluha. Vidmar je naglušnost delil v dve klasifikaciji: konduktivno (prevodno) in senzorno-nevtralno naglušnost, hkrati pa poudarja možnost kombinacije obeh vrst. Konduktivna naglušnost označuje motenje prevajanja zvočnih nihanj skozi srednje uho ali sluhovod (Vidmar 1974). Kadar je dojemanje zvokov oteženo ali moteno, ljudje običajno ne posvečamo toliko pozornosti poslušanju, saj izgubimo koncentracijo. Slabo poslušanje pomeni slabšo sposobnost filtriranja informacij, še posebej pomembnih od nepomembnih. Zaradi težje sposobnosti slediti bistvu v povedanem pogosto nehajo poslušati, torej analizirati in predelovati informacije (Hernja in drugi 2010).

Razlogi za okvaro sluha so različni. Hkrati lahko vsi nastanejo ob različnem času. Najpogostejši vzroki za izgubo sluha so tako: genetika, ob-porodni zapleti, poškodbe glave, nalezljive bolezni (meningitis, ošpice, mumps), kronične okužbe ušes ali nabiranje tekočine v ušesih, uporaba določenih zdravil (proti malariji, nekateri antibiotiki), prekomerna izpostavljenost hrupu, staranje (degradacija senzoričnih celic) ... (WHO 2015).

2.3 Komunikacija

Komunikacija je ena izmed pomembnejših stvari, naučenih skozi primarno socializacijo, zato je za večino ljudi samoumevna. Načinov in kombinacij komunikacij je več. Običajno kombiniramo verbalno in neverbalno. Gluhi ljudje težka komunicirajo na verbalen način, kar je razlog, da je mnogokrat pomen sporočila izgubljen ali nerazumljen. »Komunikacija je sprejemanje in oddajanje sporočil, vplivanje na okolje s pomočjo čustev, mišljenja in ravnanja. V tako široki oznaki sta jezik in govor samo ena od možnih oblik komunikacije.« (Podboršek 1989, 9).

»Komuniciranje spreminja vedenje ljudi, zlasti s tem, ker spreminja informacijo pri prejemniku. Predvsem v medosebnem komuniciranju gre za kompleksen socialno psihološki proces, za posebno obliko socialne interakcije in socialne delitve pomenov.« (Ule 2009, 16).

Ljudje brez omejitev se le redko zavedajo komunikacijskih ovir, ki se nanašajo na neobstoje tolmačev, podnapisov, spleta, prikazovalnikov, pa tudi indukcijskih zank, taktilnih informacij in govornih najav (Sendi in Kobal 2010). Infrastruktura pogosto omejuje osebe z okvaro sluha, saj so informacije na javnih mestih pogosto podane govorno ali z zvočnimi signali (najave prihodov in odhodov javnega prometa, obiski pri zdravnikih, prireditve ...).

Gluhota ima dva vpliva na ljudi. Prvič motnja sluha ovira dostop do pomembnih informacij iz okolja, kar je lahko bistveno za preživetje. Govorimo o onemogočenemu prejemanju zvočnih signalov, kot so alarmni signali, trobljenje avtomobila, klici na pomoč. Drugič pa gluhota vpliva na družbeno komunikacijo in odnose. Otežena komunikacija pogosto ustvarja razdalijo med ljudmi, rahlja odnose (Trychin 2012).

Izguba sluha otežuje nemoteno komunikacijo s slišječimi ljudmi, zato posledično vpliva na kakovost posameznikovega življenja, kar se kaže v dosežkih pri izobraževanju, socialni interakciji, pa tudi dostopu do zaposlovanja (Perkins-Dock 2015).

Verbalna komunikacija je pomembno sredstvo za učinkovito interakcijo z drugimi. Otežena komunikacija naglušnim in gluhim otežuje socialne stike s slišječimi, saj slednji le redko znajo znakovni jezik ali se brez strahu pogovarjajo z gluхими in naglušnimi. Zaradi preprek pri komuniciranju imajo gluhi in naglušni pri sporazumevanju v vsakdanjem življenju neredko težave, pogosto pa si morajo priskrbeti tolmača ali pomoč, da lahko nemoteno urejajo zadeve v vsakdanjem življenju.

Nerazumevanje vpliva na nizko samopodobo večja možnosti za neuspehe ter posledično povzroči strah, frustracije pred interakcijo z drugimi ljudmi. Nekateri naglušni se v izogib neuspehom in frustracijam raje izognejo morebitni interakciji ter preživljajo svoj čas le v dosegu kroga svojih znancev (Štanta 2013).

2.3.1 Načini komunikacije

Položaj gluhih in naglušnih je bil pred adaptacijo informacijske tehnologije mnogo težji. Osnovni elektronski pripomočki niso dajali ustreznih možnosti za normalno delovanje v

vsakdanjem življenju, saj večina teh pripomočkov temelji na prenosu zvoka, sploh budilke ali telefoni, ki so danes neizogiben del vsakdanjih potreb. Danes je informacijsko-komunikacijska tehnologija toliko razvita, da daje različne možnosti za neovirano komunikacijo, kar izboljšuje kvaliteto življenja gluhih in naglušnih. Med seboj lahko komunicirajo preko video klicev, prav tako pa jim internet omogoča lažje urejanje določenih stvari, komunikacijo in socialne stike. Vendar je tehnologija premalo, saj ne omogoča osebnega stika, ki je pri uradnih postopkih pred državnimi organi, izvajalci javnih služb nujno potreben. V takih primerih gluhi potrebujejo tolmača.

Gluha oseba ima zakonsko pravico, da uporablja znakovni jezik v vseh življenjskih okoliščinah, hkrati ima pravico do tolmača (Sendi in Kobal 2010).

Komunikacija z drugimi pri gluhih in naglušnih poteka na različne načine. Komunicirajo lahko s pomočjo govora, ob pomoči tolmača in znakovnega jezika, nekateri berejo iz ustnic, drugi si pomagajo s kohlearnim implantom ali slušnim aparatom, možne pa so tudi kombinacije vseh teh načinov, torej totalna metoda (Društvo študentov invalidov Slovenije 2015).

Obstaja več načinov oziroma metod sporazumevanja med ljudmi. Med te sodijo govor, mimika, poslušanje, kretnje, prstna abeceda, odgledovanje, pa tudi risanje in pisanje in kombinacija vseh teh metod (Podboršek 1989).

Komunikacija se opredeljuje na različne načine, pri ljudeh z okvaro sluha pa je pomembno, kakšen način sporočanja izbrati, da bo njihova komunikacija s svetom najbolj optimalna. Prva metoda je oralna, kjer se poudarja govor, hkrati je vključeno tudi branje in pisanje. Druga metoda zajema poslušanje, in sicer je to avditivna metoda, ki je uspešna predvsem za ljudi z ostanki sluha, saj se tega spodbuja, oseba pa se vključuje v svet slišočih. Tretja metoda je kombinacija prvih dveh, in sicer simultana metoda. Gre za povezavo med oralno metodo, znaki in prstno abecedo. Četrta metoda, verbo-natalna, je namenjena naglušnim ljudem, kjer uporabljajo nekakšne filtre za izkoriščane slušnih ostankov. S to metodo rehabilitirajo sluh. Zadnja metoda je totalna, ki kombinira vse metode pri optimizaciji komunikacijskih veščin oseb z okvaro sluha (Podboršek 1989).

Ljudje s kakršnimi koli omejitvami se lahko soočajo s strahom pred osebnim stikom in komunikacijo z ljudmi, saj se bojijo zavrnitev. Določene situacije ali okoliščine posameznika

pripeljejo v neprijeten položaj, v katerem ga je strah komunicirati zaradi različnih razlogov (Ule 2009).

2.4 Tehnologija

Razumevanje določene bolezni je docela odvisno od kulture in družbe, v kateri nastaja in vpliva na posameznikovo zdravje in kakovost življenja. Kako učinkovito bo zdravljenje določene bolezni, je pogojevano z možnostmi, ki jih okolje nudi za zdravljenje, ter prioritete, ki jih družba ima za zdravljenje določene bolezni. Razvoj tehnologije prinaša nova, učinkovitejša zdravila, ki lahko danes z enim preparatom pozdravijo določeno bolezen, ki je v preteklosti zdesetkala populacijo. Samo okolje določa, ali bo bolezen pozdravljena in kakšno konotacijo bo imela. Določene bolezni so kronične, neozdravljive; pri takšnih zdravila ne pomagajo, ampak je pomembnejša prilagoditev in soočanje. Kot že omenjeno, je gluhoti dolgo časa veljala za močno stigmatizirano, diskriminirano. Tako gluhi in naglušni niso bili deležni nikakršnih pravic ali pomoči.

Gluhim in naglušnim tehnologija omogoča lažjo komunikacijo, prenosne telefone za videoklice, svetovni splet za raziskovanje. Vendar so informacijsko-komunikacijske tehnologije povečale možnosti gluhih in naglušnih, da se vključujejo v sodobno družbo. Internet kot vpliven množični medij omogoča gluhim in naglušnim, da komunicirajo z drugimi nemoteno, spontano, avtonomno, brez potrebe po pomoči tolmačev in interpretacije, sploh na način konvencionalne tekstovno utemeljene oblike komunikacije. Tehnologija tako tudi omogoča samostojnosti pri izbiri socialnih kontaktov, brez nanašanja na sočasno pojavnost bližine, hkrati jim zagotavlja širjenje socialnih kontaktov, odkrivanje multikulturalnosti, prav tako pa vzdrževanje razpršenih socialnih razmerij zaradi distance (Valentine in Skelton 2008).

Zaradi razvoja tehnologije in slušnih pripomočkov imajo gluhe in naglušne osebe večje možnosti za rehabilitacijo in izboljšanje stanja sluha. Komunikacija je lažja kot v preteklosti, a kljub temu se soočajo s številnimi težavami. Osebe z okvaro sluha so si pridobile določene pravice, ki so zakonsko določene. Težava je v tem, da so te pogosto kršene, hkrati pa tovrstno področje ni docela zakonsko urejeno. Pogosto prihaja do diskriminacije na institucijski in tudi arhitekturni ravni, saj določeni organi pri gradnji ne zagotovijo ustreznih pogojev za kakovostno zvočno okolje (na primer ne vzpostavijo indukcijske zanke, pomanjkanje displejev, kjer je glasovna najava).

2.5 Slušni pripomočki

Tehnologija kakovostno vpliva predvsem na vsakdanje življenje naglušnih oseb, saj imajo možnost uporabljati izdelke, ki ojačajo njihov sluh. To so tehnični pripomočki, kot so ojačevalniki zvoka, slušni aparati in tudi prenosni mikrofoni. Gluhim medicinska tehnologija omogoča vsaditev kohlearnega implanta, ki gluhemu daje vsaj malo zvoka (Debevc in drugi 2003).

2.5.1 Slušni aparati

Z napredkom tehnologije se razvijajo tudi pripomočki za optimizacijo in izboljšanje sluha. Slušni pripomočki so več oblik ter namenov, saj se prilagajajo času in stopnji izgube sluha oziroma potrebam vsakega posameznika. Slušni aparati omogočajo ojačanje zvoka do te mere, da ga lahko oseba s poškodovanim sluhom zazna. So različnih oblik in velikosti, hkrati nudijo možnosti prilagoditve glasnosti, nekateri pa imajo stikalo T, ki omogoča sprejemanje zvokov prek indukcijske zanke (Cochlear Implants 2015).

Slušni aparati ne povrnejo sluha na prvotno, sliščečo raven, ampak ga prilagodijo tako, da ga naglušna oseba zazna in sliši. Naglušnemu aparati omogočajo živeti polno življenje, ampak zahtevajo prilagajanje nanj, saj se mora uporabnik naučiti poslušati skozi slušni aparat. Proces prilagajanja na aparate je odvisen od vsakega posameznika posebej, vendar ga neredko spremljajo glavoboli, saj morajo možgani sprejeti in procesirati nov, drugačen zvok kot običajno. Pri nekaterih uporabnikih se tekom začetka uporabe slušnega aparata tudi poslabša razumevanje govora (Štanta 2013).

2.5.2 Polžev vsadek

Slušni aparati ne pomagajo vsem osebam z okvaro sluha. Tisti posamezniki, pri katerih je primarni vzrok za naglušnost ali gluhoto okvara v notranjem ušesu oziroma polžu, imajo možnost za vsaditev polževega vsadka ali kohlearnega implanta.

Medicinski pripomoček vstavijo s kirurškim postopkom. Kohlearni implant je medicinska elektronska naprava, ki deluje tako, da neposredno spodbuja slušni živec (CHHA 2008).

Polžev vsadek je sestavljen iz zunanega dela, ki je po izgledu podoben zauheljnemu slušnemu aparatu. Slednji je sestavljen iz oddajnika, procesorja in mikrofona. Notranji del, ki

je kirurško vstavljen v lobanjo, pa deluje kot sprejemnik. Sluh preko polževega vsadka deluje tako, da mikrofoni na zunanem delu sprejema zvok iz okolja, ga s pomočjo procesorja spremeni v električni signal, slednji pa se skozi oddajnik spremeni v elektromagnetno valovanje, ki ga nato zaznajo možgani v notranjem delu vsadka. Sprejeto valovanje, pretvorjeno v električni signal, potuje v notranje uho, kjer elektrode dražijo živčne končiče slušnega živca, ta električni impulz pa se preko živca prenese do možganov, kjer ga uporabnik šele zazna kot zvok. Sprejeti zvok se razlikuje od običajnih zvokov, ki jih oseba sliši. Uporabniki običajno potrebujejo veliko časa, da se privadijo na poležev vsadek, nekateri se morajo tudi ponovno učiti in prilagajati, vendar jim uporaba kohlearnega implanta omogoča normalno življenje (Otorinolaringolog 2015, Cochlear Implants 2015).

Uporabnik polževega vsadka po operaciji ne sliši takoj, saj mora najprej okrevati, šele po mesecu dni strokovnjaki v bolnišnici poskrbijo za prvo nastavitve zvokov glede na individualne potrebe posameznika, te nastavitve pa se kasneje glede na potrebe še spreminjajo (Brumec 2015).

Prejemniki polževega vsadka potrebujejo nekaj časa, da se privadijo na nov, drugačen zvok, ki ga slišijo. S pomočjo rehabilitacije se osebo z okvaro sluha tako poskuša usposobiti, da se je zmožna enakovredno in avtonomno vključiti v družbo. Običajno se uporabniki polževega vsadka lahko vključijo med slišče ljudi in obiskujejo običajne šole. Nekateri zaznavajo vse zvoke ter se lahko poistovetijo s sliščo skupnostjo ter neovirano delujejo v družbi brez pomoči, saj komunicirajo z govorom in poslušanjem ali branjem iz ustnic. Nekaterim polžev vsadek ojača zvok, a kljub vsemu potrebujejo pomoč pedagogov, surdopedagogov, staršev in drugih pri učenju ter drugih dejavnosti. Nekateri pa zaznavajo le malo zvoka ter raje komunicirajo z znakovnim jezikom.

Rezultati vsaditve implanta variirajo glede na čas izgube sluha, čas pridobitve vsadka, način komunikacije, splošni razvoj identitete ter kakovost rehabilitacije in izobraževanja ter pomoči. Pomembna razlika je tudi v prejemnikih, ki so prelingvalno ali ki so postlingvalno gluhi, saj tisti, ki so sluh izgubili v kasnejšem obdobju, poročajo o boljših rezultatih uporabe polževega vsadka. Nekateri uporabniki se po prejemu soočajo s frustracijami, zmedenostjo ter nošenje zunanjega dela vsadka zavračajo. Hkrati vsadek ne ugaja vsem ter uporabniku omogoča le povečano zavedanje zvokov v okolici, ne pa celostne zvočne izkušnje. Drugi uporabniki so z vsadki zadovoljni ter se s pomočjo izobraževanj, pomoči, integrirajo v sliščo skupnost (Zaidman-Zait 2010). Uporabniki polževega vsadka imajo z njim različne izkušnje.

Nekaterim vsadek omogoči celostno vključitev v slišče družbo, drugi pa imajo težave z glavoboli, pritiskom, prav tako ne morejo opravljati vseh funkcij, ki jih slišča oseba lahko (na primer pogovor po telefonu).

2.5.3 FM sistem/foniker

FM sistem je frekvenčno moduliran radijski sistem, ki služi kot tehnični pripomoček. Deluje tako, da prenaša zvok preko mikrofona iz oddajne do sprejemne enote. Foniker omogoča osebam z okvaro sluha, da slišijo zvok brez motečih elementov, torej piskov, pokov, šumov. V Sloveniji strošek nakupa FM sistema krije Zavod za zdravstveno zavarovanje (šoloobveznim otrokom z okvaro sluha), saj jim omogoča nemoteno poslušanje predavanj in pouka (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2014). Foniker je tako izjemnega pomena predvsem pri izobraževanju in v večjih prostorih, saj uporabniku omogočajo, da sliši čist zvok brez šumov in motečih zvokov.

2.5.4 Indukcijska zanka

Slušna indukcijska zanka je naprava, ki je postavljena v prostor. Zanka je elektromagnetni komunikacijski sistem oziroma žica, ki je napeljana okrog prostora, nanjo pa je priključen vir zvoka (mikrofon, radio, tv ...). Zvok potuje s pomočjo magneta. Indukcijska zanka tako preko ojačevalnika zvoka omogoča naglušni osebi s slušnim aparatom, ki ima T stikalo, da sliši čisti zvok, brez motenj okolice, šumov in pokov (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2014).

Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje neoviranega dostopa, vstopa in uporabe objektov v javni rabi ter večstanovanjskih stavb predpisuje, da morajo biti javne stavbe, kot so kinodvorane, gledališča in konferenčne ter kulturne dvorane opremljene z ustreznimi napravami, torej z indukcijskimi zankami, ki imajo ojačevalce ter nudijo osebam z okvaro sluha kakovosten sprejem zvoka (Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje varnosti in zdravja delavcev na delovnih mestih, 17. člen).

Težava je, da je to pravilo pogosto kršeno tudi pri novogradnjah, ki naj bi dosegale standarde kakovosti. S tem se gluhih in naglušnih onemogoča kakovostno poslušanje in tudi tako diskriminira, saj težko spremljajo kulturne in druge dogodke.

2.5.5 Branje iz ustnic

Branje iz ustnic ali odgledovanje je pogosta metoda predvsem naglušnih pri sporazumevanju. Odgledovanje je za nekatere gluhe in naglušne primarni in edini način sporazumevanja z družbo. Branje z ustnic je težaven proces, saj zahteva zbranost in koncentracijo, hkrati je oteženo zaradi tega, ker veliko glasov izgovarjamo na enak način. Dejavniki, ki še dodatno otežujejo proces branja iz ustnic, so naslednji: če govoreča oseba ne odpira ustnic dovolj, govori v narečju, prehitro, še bolj pa otežijo proces odgledovanja brada ali brki, pa tudi žvečenje žvečilne ali zakrivanje ustnic (Društvo študentov invalidov Slovenije).

Branje z ustnic je v 80 % ugibanje, ki je lažje, če gluha ali naglušna oseba pozna kontekst. Številni dejavniki povzročajo, da je branje z ustnic močno oteženo. Najpogostejši so hrup (pri naglušnih), nepoznavanje konteksta, če oseba, ki govori uporablja abstraktne pojme, pogovorni jezik, nespecifične besede, če govori predolge stavke, ki jih je težko razčleniti, prav tako otežuje branje z ustnic odsotnost obrazne mimike ter nepoznano besedišče. Če želimo, da je branje z ustnic uspešno, mora bralec poznati kontekst ter jezik, hkrati mora govorec uporabljati vizualne pripomočke, govoriti počasi, ustrezno uporabljati geste in izraze na obrazu. Pomembne so tudi povratne informacije in znanje jezika (SSC 2005).

2.5.6 Znakovni jezik

Za gluhe in tudi nekatere naglušne je verbalna komunikacija težak način za sporazumevanje, zato se je v želji po lažji komunikaciji med gluhami razvil znakovni jezik. Slednji se razlikuje od države do države, prav tako tudi po regijah. Znakovni jezik daje gluham prav takšne možnosti za ustvarjanje novih kretenj, novih pomenov in vzdevkov, kot jih ima govor. Znakovni jezik je večplasten, vsebuje kretnje rok in prstno abecedo, hkrati tudi mimiko obraza, ustnic ter gibanje celotnega telesa. Znakovni jezik poteka s pomočjo kretanja, mimike, gibov rok in obraza.

Slovenski znakovni jezik se razlikuje od govorne slovenščine, ima svoja pravila, prav tako ima svojo slovnico, saj se razvija v interakciji z družbenimi povezavami gluhih. Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika je v naš prostor prišel relativno pozno. Šele od leta 2002 imajo gluhi pravico do uporabe znakovnega jezika na vseh področjih njihovega delovanja, družbenega življenja. Znakovni jezik daje osebam z okvaro sluha možnost za optimalen razvoj (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2014).

2.5.7 Tolmač

Točno število gluhih in naglušnih je težko ugotoviti, saj se nekateri ne identificirajo s tovrstno omejenostjo, je ne priznavajo ter hkrati ne poiščejo pomoči. V Evropi je naglušna vsaka tretja oseba, starejša od 65 let (Štanta 2013).

Znakovni jezik daje gluhim možnost, da komunicirajo, se razvijajo, učijo in sodelujejo med seboj, hkrati pa se izobražujejo. Vendar pa je komunikacija možna le v krogu ljudi, ki znakovni jezik poznajo, kar gluhe prisili, da si pri stiku z uradnimi organi, institucijami, priskrbijo tolmača za neovirano komunikacijo.

Slovenija ima uzakonjeno pravico gluhih do tolmača, in sicer v primeru postopkov pred državnimi organi, institucijami ter po oceni gluhega. V prvem primeru krijejo stroške tolmača institucije, v drugem primeru pa gluha oseba dobi vavčerje, ki predstavljajo eno uro tolmačenja. Gluhi dobijo po 30 vavčerjev na leto, ki jih lahko uporabijo po svoji presoji in potrebah. V primeru statusa dijaka ali študenta jim pripada 100 vavčerjev letno, kar pa je še vedno premalo, glede na obseg študijskih ur, obveznosti in vaj (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije 2014).

3. Diskriminacija in stigmatizacija

Nepoznavanje značilnosti manjšin, različnih bolezni, težav in omejitev ter posledično pomanjkanje razumevanja, tolerance in solidarnosti velikokrat prispeva k povečanju možnosti za spodbujanje neenakosti, diskriminacije, stigmatizacije, ki onemogoča pravice manjšin.

3.1 Opredelitev diskriminacije

Diskriminacija nastaja tako, da se ustvarja stereotipna podoba posameznikov ali skupin, ki so drugačni od večinske skupine. S pomočjo konotacij se »druge« označi kot inferiorne, slabše, posledično se jih tako namerno izključi iz dominantne skupine, družbe in tako onemogoči enakovreden dostop do socialnih resursov. Omenjen pojav obstaja predvsem zaradi predsodkov in stereotipov, ki vplivajo na vedenje posameznikov, saj so ukoreninjeni v družbene prakse.

»Diskriminacija je neenako obravnavanje, ki nima upravičenega razloga. Ljudje so obravnavani slabše od drugih (ki take posebne okoliščine nimajo) le zaradi določene osebne

okolščine (npr. spol, starost, rasa, invalidnost, versko prepričanje,...). Sporno ravnanje jih ovira ali prikrajša za različne pravice ter vsakodnevne priložnosti.« (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije 2015).

Diskriminacija vključuje delanje razlik. V večini primerov poteka kot socialni problem, kjer člani družbe, ki so dominantni, močni, bogati in imajo visok status, zanikajo in otežujejo dostop do socialnih virov skupini, ki je relativno revna ali šibka. Torej gre za diskriminatorno vedenje močne identitetne skupine proti šibki skupini, kar označujemo kot negativno diskriminacijo (Centeno in Newman 2010). »Diskriminacija je vsaka praksa, ki določenim posameznikom ali skupinam onemogoči uživanje njihovih pravic in svoboščin in jih v primerjavi s preostalimi člani in članicami določene politične ali družbene entitete postavlja v slabši položaj in v fizičnem ali simbolnem smislu odrinja na rob družbe.« (Kuhar 2009, 15).

Za diskriminacijo obstajajo številne definicije. Nekatere problem zajamejo ožje, druge širše. Načeloma se diskriminacija razume v smislu neprimernega ločevanja. Pravo jo dojema kot nedopustno razlikovanje, ki je lahko negativno, pa tudi pozitivno. Diskriminacija nastaja na temelju kategorizacije, sistematizacije in pripadnosti na osnovi osebnih okoliščin ali lastnosti, s pomočjo katerih se posameznik poveže v ločeno družbeno skupino.« (Kuhar 2009).

Vsakršne destrukcije, inkonsistence, ki povečujejo neenakosti in neenakopravnosti, so škodljive za posameznike in skupine. Tega se zavedajo tudi na sistemski ravni. Članice Evropske Unije so se zavezale k amsterdamski pogodbi (leta 1997). Slednja temelji na preprečevanju diskriminatornih praks, ki nastajajo na osnovi šestih dejavnikov oziroma osebnih lastnosti: starost, spolna usmerjenost, invalidnost, rasa ali etnična pripadnost, vera oziroma versko prepričanje in spol (Treaty of Amsterdam 1997). Diskriminacija se nanaša na delanje razlik, še več, obstajajo različni načini diskriminacije. V veliko primerih poteka kot socialni problem, kjer močnejše, dominantne skupine onemogočajo dostop do socialnih virov šibkejši skupini (Centeno in Newman 2010).

Diskriminacija se utrjuje in potrjuje z različnimi diskurzivnimi oblikami, najpogosteje z uporabo jezika. Lingvistična sredstva omogočajo neugodno obravnavanje določenih skupin ali posameznikov, hkrati pa potrjujejo izključevanje. »Boréus loči med štirimi osnovnimi tipi diskurzivne diskriminacije: negativne reprezentacije Drugih, izključevanje, nelingvistične oblike manj ugodnega obravnavanja in diskriminatorna objektivizacija.« (Kuhar 2009, 18).

Diskriminacija in neenakost sta povezana pojma, ki vplivata drug na drugega. Neenakost se nanaša na neenakopraven dostop do virov, kjer gre za zakoreninjen pojav, saj lahko ostane prisoten v družbi tudi takrat, ko je diskriminacija eliminirana (Centeno in Newman 2010). Pogost povod za diskriminacijo je nestrpnost, ki nastaja zaradi binarnih kategorij, vzpostavljanjem razlike med nami, ki imamo pozitivne lastnosti, ter njimi, ki imajo negativne lastnosti. Hkrati temelji tudi na predsodkih in stereotipih, kjer se na osnovi površinskih mnenj in sodb kategorizira ljudi (Kuhar 2009).

Predsodki so negativne percepcije ljudi. Pogosto izhajajo iz članstva posameznikov v določenih skupinah, kategorijah ljudi. Predsodki prispevajo k diskriminaciji, če so določene osebe obravnavane nepravilno. Dejanja predsodkov in diskriminacije so neredko utemeljena na netočnih stereotipih. Slednji tako predstavljajo mentalne kategorije (Hodgetts in drugi 2010).

3.2 Zgodovina stigmatizacije in diskriminacije gluhih

Gluhi in naglušni se tekom življenja soočajo s številnimi preprekami in omejitvami. Slab sluh se tudi med slišječimi ljudmi konotira kot zmerljivka.

Prvi znani viri o diskriminaciji in stigmatizaciji gluhih segajo v staro Grčijo. Posebno nizek status so imeli gluhi v sužnje-posestniškem družbenem redu, predvsem v Šparti. Tu so gluhe otroke metali v prepade. V tistem času so menili, da so gluhi pohabljeni, neumni, zato so jih zaničevali, zasmehovali, hkrati so jim onemogočali dostop do kakršnih koli dobrin. Gluhi so imeli v stari Grčiji najnižji status, oteževal se jim je tudi dostop do šolanja, saj so menili, da je sluh izjemnega pomena za izobraževanje. Kljub temu je zanje obstajalo določeno zanimanje na področju medicine, kasneje pa tudi pedagogike. Nekako do 15. stoletja je bilo gluhonemim učenje in šolanje onemogočeno, šele kasneje se je začelo posebno izobraževanje zanje (Jakopič 1998).

Že francoski filozof Foucault se je osredotočal na telo kot polje moči in nadzora s strani politik. Telesne razlike so tako uporabljene kot temelj za politike in prakse, ki oblikujejo neenakosti med ljudmi različnih starosti (Hockey in James 2002). Foucault je menil, da pojem izključenosti deluje prostorsko, ne samo v zaporih, ampak tudi v drugih institucijah, kot so tovarne in šole. Koncept izključenosti je tako prisoten v produkciji znanstvenega diskurza, ki ga spremlja vzpon izključevalnih institucij (Peters in Besley 2014).

Grška filozofa Hipokrat in Aristotel sta učila in govorila, da gluhi nimajo sluha ter govora, ki pa sta nujno potrebna za učenje in pomnjenje, zato omenjene osebe niso primerne za poučevanje. Tudi kasneje, v času Rimljanov, je bil položaj gluhih težak, saj jim niso bile priznane nikakršne državljske pravice, prav tako so jim bile odvzete pravice do dedovanja, darovanja in volitev (Jakopič 1998).

3.3 Opredelitev stigmatizacije

Socialni stiki so pomembni za grajenje identitete posameznika, saj sestavljajo njegovo okolje, ljudi, s katerimi se družijo, na katere se opre. Prvo srečanje z neznanci ni nikoli objektivno in neodvisno od družbe. Vedno temelji na percepcijah, predstavah in je skonstruirano.

»Izraz stigmatizirati se je prvotno nanašal na žigosanje ali označevanje določenih ljudi, da bi bili tako že po videzu drugačni in ločeni od ostalih. Označevanje ljudi na tak način je imelo za posledico izgon ali izogibanje. Ljudje uporabljajo konotacije, da izženejo druge ali pa se jim izogibajo. Danes je strah morda ključen za vztrajanje stigme in ohranjanje njenih družbenih funkcij.« (Coleman v Ule 1999, 202).

Stigmatizacija zajema širok spekter lastnosti, ki so diskretirajoče, nezaželene. Goffman meni, da je stigma enaka nezaželeni drugačnosti. Kakšna je ta stigmatizirana in nezaželena lastnost, je odvisno od družbenega konteksta in je do določene meje arbitrarno določena. Stigma deluje tako, da vsaka nestigmatizirana oseba lahko postane stigmatizirana, čeprav daje vtis, da obstaja le za določene dele populacije (Coleman v Ule 1999).

3.4 Označevanje, stigmatiziranje

Stigma označuje tri vrste diskretirajočih lastnosti. Prva oznaka zajema telesno odbojnost, pa tudi različne iznakaženosti, ki se kažejo v fizičnem videzu. Druga oznaka se nanaša na značajske lastnosti oz. slabosti, kot so neodločnost, nenaravne strasti, nevarna prepričanja, nepoštenost. Tretja stigmatirajoča oznaka označuje skupinske stigme narodnosti, veroizpovedi, rase. Te lastnosti se neredko prenašajo iz roda v rod in posledično vplivajo na vse člane družine. Stigme se med seboj razlikujejo; nekatere so fizično očitnejše, druge manj, ljudje se razlikujejo med seboj po tem, kako učinkoviti so pri prikrivanju stigme in izogibanju posledic teh (Goffman 2008).

Stigma različno vpliva na ljudi, saj z označevanjem in etiketiranjem ustvarja stereotipno podobo, ki lahko prinese destruktivne posledice. Pogosto posameznika potiska navzdol po hierarhični družbeni lestvici. Ljudje si prizadevajo, da bi spadali v nestigmatizirano večino, nenehno se primerjajo s stigmatiziranimi ljudmi.

Stigmatizirajočega posameznika se dojema kot osebo s primanjklajem, kot manjvrednega, saj stigma posamezniku daje socialno prepoznavno etiketo. Do spoznavanja stigme prihaja v interakciji, kjer »normalna« oseba pri drugi osebi opazi značilnosti, ki so defektirajoče (Ule 1993).

»Zakoni, ki regulirajo pravice in dolžnosti gluhih in naglušnih, se pogosto razlikujejo v teoriji in praksi na škodo gluhih. Način in zmožnost soočanja z omejitvami gluhih in naglušnih se razlikuje tudi glede na sprejetje okolice. Neznanje, nepoučenost družbe o problematiki gluhih in naglušnih je velika težava, še več invalidnost, omejitve marsikdo razume kot nemoč, nezmožnost in prizadetost.« (Štanta 2013).

Neredko slišišči vidijo gluhe kot problem, kot nekaj odklonskega, medtem ko se mnogi gluhi identificirajo kot del skupnosti gluhih in naglušnih, kot kulturno-lingvistična manjšina, hkrati pa se le redko vidijo kot skupina deprivilegiranih in invalidnih. Diskriminacija obstaja tudi na ravni same komunikacije, in sicer slišišči obravnavajo govorni jezik kor dominanten, medtem ko je znakovni jezik inferioren (Benedict in Sass-Lehrer 2007).

3.5 Soočanje s stigmo

Kako se določen posameznik sooča s stigmatizirajočo lastnostjo je odvisno od družbenih okoliščin, pa tudi od podpore okolja posameznika. Soočanje s stigmo je za okolico pogosto težko predstavlljivo, saj se na vsakodnevni ravni ne spopadajo z diskriminacijo in stigmo. Stigmatiziran posameznik ima tako dvojno omejitve; po eni strani se sam težko sooča s stigmo, po drugi strani pa ima lahko okolica previsoka pričakovanja, ki jih posameznik ne more vedno izpolniti. Stigmatiziran posameznik se na različne načine odziva na svoj položaj, še več, uporablja tudi različne načine za upravljanje s stigmo. Goffman govori o dveh perspektivah stigme, ki temeljita na tem, da se določene vrste stigme da prikriti ali ubežati negativnim posledicam. Pri prvi perspektivi stigmatiziran posameznik domneva, da je njegova drugačna lastnost že na prvi pogled očitna ali znana. Druga perspektiva pa se nanaša na

domnevo, da stigmatizirajoče lastnosti drugi ne poznajo in je ne morejo opaziti brez razkritja (Goffman 2008).

Kadar posameznik vstopi v interakcijo z osebo, ki je ne pozna, podzavestno išče in pridobiva informacije o tem posamezniku. Zainteresiran je glede socio-ekonomskega statusa, kompetenc, možnosti zaupanja, prav tako pa je pomembna informacija o tem, kako ta oseba konceptualizira posameznika, kakšen odnos ima. Omenjene informacije omogočajo definirati situacijo, posamezniku pa prinesejo prednost glede tega, kar se od njega pričakuje (Bennet in Watson 2002).

Tudi med gluhi in naglušni so velike razlike v spopadanju s svojo boleznijo. Gluhi se povprečno bolje in hitreje prilagajajo svetu sliščih ljudi kot naglušni. Gluhi se sčasoma sprijaznijo z dejstvom o svoji izgubi sluha ter sprejmejo posledice in možnosti, ki jih ponuja družba. Ker s sliščimi ne poskušajo komunicirati slušno, ne doživljajo toliko stresov oziroma negativnih občutkov in zavrnitev. Naglušni pa poskušajo s sliščimi komunicirati slušno, s tem se soočajo s težavami in krizami, saj nihajo med obema svetovoma – med svetom gluhih in svetom sliščih (Redžepovič 1995).

Stigma vpliva na posameznikovo percepcijo in identiteto, je diskretirajoča. Vedno je odvisna od konteksta, kar pomeni, da določene okoliščine isto lastnost dojemajo kot normalno, običajno, določene okoliščine pa to lastnost stigmatizirajo, medtem ko diskriminirajo in izključijo. Hkrati lahko diskriminacija nastane zaradi same stigme, in sicer kot odziv na to, na način ponižujočih in žaljivih dejanj (Goffman v Kuhar 2009).

»Mnenja o drugih oblikujemo na podlagi predvidevanj in normativnih pričakovanj. Na osnovi tega postavljamo zahteve ter tako kategoriziramo ljudi. Določeno lastnost, ki jo posameznik ima, kategoriziramo ter glede na to označimo kot dobre ali slabe lastnosti posameznika. Že v mislih podzavestno reduciramo osebo kot popolno, običajno ali pa kot nepopolno, pomanjkljivo, slabo. S slednjim osebo stigmatiziramo, diskretiramo.« (Goffman 2008, 11–12).

Stigmatizirajoč posameznik lahko v soočanju s posledicami svoje stigme preide v dve kategoriji, in sicer lahko meni, da ima edini tovrstne težave ali pa, da obstajajo ljudje, ki si z njim delijo diskretirajoče lastnosti ali da ga preprosto sprejemajo. Te osebe so imenovane sočutni drugi. Ti so lahko takšni, da si z njim delijo iste izkušnje in odzive s strani okolice,

hkrati pa mu omogočajo pomoč, napotke, nasvete, tolažbo in podporo. Sočutni drugi omogočajo posamezniku, da na osnovi svoje drugačne lastnosti oblikuje življenje (Goffman 2008).

Različni ljudje se na različne načine soočajo s stigmo; to velja tudi za gluhe in naglušne. Občutki, ko se oseba sooča z izgubo sluha, so odvisni od številnih okoliščin, možnosti okolja za razumevanje in zmožnosti posameznika, da se sam učinkovito spopade z omenjeno lastnostjo.

Obstajajo osnovne kategorije, preko katerih posamezniki upravljajo in se soočajo s stigmatizirano identiteto. Prva kategorija je popravilo, kjer želi oseba popraviti objektivni razlog svoje stigme. Drugi način je kompenzacija, ki pomeni posredno popravilo stigme. Oseba se trudi, da bi presegla svojo stigmo in opravlja stvari, ki jih praviloma ne bi mogla. Tretja kategorija se nanaša na prekinitev z realnostjo, kjer stigmatizirajoča oseba reinterpreterira svojo stigmo in ji tako pripiše drugačno vrednost. Četrty način je osamitev, kjer posameznik pobegne iz realnosti, saj se ne želi spoprijemati s svojo stigmo (Kuhar 2009).

Ne glede na odzive okolice, ki so še kako pomembni, pa so naglušni tisti, ki morajo svojo naglušnost sprejeti, se z njo sprijazniti in uporabljati določene strategije, ki bodo presegle njihove omejitve (Štanta 2013).

Soočanje z izgubo sluha je drugačno od drugih bolezni in invalidnosti, saj je neviden hendikep. Težave se kažejo predvsem pri komunikaciji, kjer mora oseba razkriti svoj sluh, če se želi pogovarjati, ko obraz govorca ni viden. Težave so predvsem s šepetanjem, javnimi prostori, pa tudi pri naročanju hrane (Dewane 2010).

Odzivi okolice so seveda izjemnega pomena pri sprejemanju okvare sluha, a najprej se mora posameznik s tem soočiti sam. Soočanje in sprejemanje je neredko povezano z emocijami, stresom, frustracijami. Največ posameznikov naj bi šlo čez pet faz pri sprejemanju in soočanju z nepričakovanimi emocijami, pričakovanji in posledicami, ki spremljajo okvaro sluha. Prva faza je zanikanje, kjer si posameznik ne prizna, da ima težave. Nato stopi v drug nivo, to je projekcija, kjer krivdo zvali na druge, v smislu da jih ne sliši zaradi mrmranja, hrupa ... V tretji fazi se posameznik spoprijema z jezo, agresijo, sprašuje se, zakaj ima on te težave. Četrty nivo je depresija, žalost, kažejo se znaki izolacije, sramu. Zadnji del soočanja s

stigma pa je sprejemanje, kjer se posameznik zaveda, da ima težave s sluhom, ne pa z identiteto (CHHA 2008).

Goffman upravljanje z identiteto, s predstavljanjem sebe v vsakdanjem življenju ponazori z analogijo gledališke igre. Ljudje po njegovem mnenju igramo vloge, ki se jih od nas pričakuje. Ko smo v interakciji z drugimi, si nadanemo »masko« ter igramo svojo vlogo v skladu s pričakovanji, v zaodrju (ko ni interakcije) pa to masko snamemo. Med igro vloge posameznik nagovarja opazovalce v prepričanje, da je vtis, ki ga ustvarja, resničen, da so stvari takšne kot se zdijo. Goffman tako predstavi strategije, ki posameznikom omogočajo, da igrajo svoje vloge na tak način, da se okolici zdijo dobre. Pri gluhih se to lahko kaže v skrivanju okvare sluha ali pa poudarjanju slednje (Goffman 2014).

4 Vsakdanje življenje in poteki

Vsakdanje življenje je časoven pojav, ki temelji na tem, kar se dogaja dan za dnem in se ponavlja. Gre za aktivnosti, kot so spanje, prehranjevanje, izobraževanje in delanje, vključeno je ponotranjeno ponavljanje, ritem (Bennet in Watson 2002).

Vsakdanje življenje označuje vse dejavnosti, ki označujejo delovanje posameznika ali skupine, torej dejanja, ki jih počnejo vsak dan: kako mislijo, delujejo, čutijo, kako konceptualizirajo sebe in svoje okolje, kako interpretirajo ... Vsakdanje življenje lahko tako razumemo kot akumulacijo malih stvari, ki so za posameznika velike in pomembne, te stvari pa so običajne, del življenja, habitualna domena. Vsakdanost poteka se zdi kot proces, navada, kjer stvari, prakse, občutki preidejo od nenavadnega k navadnemu, od neobičajnega k običajnemu ter obratno (Highmore 2011).

Na nivoju vsakdanjega življenja mora posameznik ponotranjiti zavedanje o samoumevnosti dnevnih rutin, življenjskih in obremenilnih dogodkov. Na nivoju vsakodnevnih aktivnosti se producirajo in reproducirajo socialna razmerja (Hodgetts in drugi 2010).

Vsakdanje življenje ljudi je močno diferencirano glede na destinacijo, kulturo in način življenja, kjer prebiva. Na določenem območju vsakdanje življenje pomeni boj posameznika za preživetje, vodo in hrano, na drugem območju pa preživljanje dneva pred televizorjem. Nekateri ljudje izkusijo predsodke in nepravičnosti, izključevanje, drugi pa sprejetje in

občudovanje (Hodgetts in drugi 2010). V zahodni družbi je vsakdanje življenje ljudi relativno podobno, vendar je tisto, kar je za eno osebo običajno, za drugo neobičajno. Predmoderni cikli vsakdanjega življenja imajo manj kompleksne relativno nediferencirane cikle, ki so pretežno linearni, v moderni dobi pa je drugače (Hunt 2007).

V modernih zahodnih družbah je vse manj pomembna skupnost, večji pomen pridobiva posameznik, ki sam določa, gradi svojo socialno mrežo, je avtonomna osebnost, ki odloča neodvisno. Individualizacija je tako najpomembnejši proces današnjega vsakdanjega življenja. Kljub temu pa svoboda, možnost za avtonomijo, emancipacijo ne pomeni nujno osvoboditve, lahko je tudi prisila. Življenjski poteki, ki temeljijo na osebnih izkušnjah in individualizaciji, povečujejo raznolikost življenjskih načrtov, hkrati pa povečujejo možnosti za tveganje. Posamezni prehodi v sodobnosti niso samoumevni, prav tako pa ne potekajo več zaporedno, linearno (Ule in Kuhar 2003).

Vsakdanje življenje se običajno razlikuje na način odsotnosti mej oziroma pomanjkanja čiste prostorske diferenciacije. Vključuje gibanje posameznika skozi prostor. Izkušnja vsakodnevnega bivanja posameznika v zahodnem svetu je prežeta s tehnologijo (Bennet in Watson 2002). Vsakdanje življenje posameznika je zaznamovano z načinom socializacije, glavna institucija te pa so življenjski poteki.

Posameznik je vpet v vsakdanje življenje tako močno, da ne opazi stvari, ampak je v interakciji z njimi. Ljudje kot človeška bitja si pripisujemo in prisvajamo fizični svet, naše vsakdanje življenje se živi v sredini stvari (Highmore 2011).

V kontekstualizaciji, institucionalizaciji ranljivejših skupin, invalidov, tudi gluhih in naglušnih, se tudi pozablja na vsakdanje življenje omejenih skupin. Določeni zakoni so lahko sprejeti, ampak na vsakodnevni ravni življenja posameznika le malo vplivajo na kakovost življenja ranljivih skupin, če širša okolica ne ponotranji in ozavešča ali se zaveda težav, s katerimi se omenjene skupine soočajo pri vsakodnevni aktivnostih. Ranljive skupine se še težje spopadajo s hitrim tempom življenja in z individualizacijo, saj neredko potrebujejo pomoč ali podporo.

4.1.1 Poteki

Vsakdanje življenje posameznikov je pogosto kompleksno in raznoliko, vendar sledi nevidnim smernicam in vzorcem. Vsakdanje življenje torej deluje po nekih potekih, ki

označujejo poglavitno institucijo socializacijo. Znotraj življenjskih potekov nastajajo razni dogodki, ki zaznamujejo prehode v različna obdobja življenja. Življenjski dogodki so najpogosteje obremenilni ter težavni, prav tako so normativni oziroma pričakovani in ne-normativni. »Življenjski potek pomeni nekakšno potovanje posameznika skozi življenjski cikel od rojstva do smrti. Življenjska pot pa seveda lahko spreminja svojo smer, stopnjo in hitrost spreminjanja. Življenjski potek lahko pojmuje kot zaporedje statusnih prehodov.« (Ule in Kuhar 2003, 10).

V vsakdanjem življenju so ljudje neredko obremenjeni z različnimi vrstami in oblikami medosebnih odnosov. Za posameznika so najpomembnejši neformalni medosebni odnosi, ki temeljijo na povezovanju posameznikov zaradi dejanskih ciljev in želja. Druga vrsta odnosov so institucionalni odnosi (Ule 1993).

Institucionalni odnosi so pomembni, saj institucije vplivajo na ekonomsko, tehnološko, politično in kulturno sfero posameznika in tako oblikujejo življenja ljudi. Institucije različno vplivajo na obdobja v življenjskem ciklu posameznika. Zahodne družbe so nagnjene h kategorizaciji ljudi. Ena izmed pomembnejših kategorizacij je starostna skupina, glede na katero se pričakujejo določene vloge, ki bi jih moral posameznik odigrati (Hunt 2007).

Erik Erikson je obdobja življenja razdelil po ciklih, in sicer po starosti jih je razvrstil na: detstvo, zgodnje otroštvo, čas igre, čas šolanja, adolescenco, zgodnjo odraslost, odraslost in starost (Erikson 2014).

4.1.2 Strategije

Posamezniki na različne načine doživljajo dogodke v vsakdanjem življenju, da se ustrezno soočajo z njimi, uporabljajo najrazličnejše strategije. S tem označujemo reakcije (racionalne ali nenačrtne) osebe na obremenitve, ki prihajajo v njegovo življenje od zunaj. Poglavitni namen strategij je preprečevanje oziroma izogibanje emocionalni bolečini, nadzorovanje in obvladovanje situacij. Torej govorimo o obvladovanih strategijah oziroma ravnanju (Ule 1993).

4.1.3 Mladi odrasli

Spremembe v postmoderne družbi imajo vpliv na vse sfere vsakdanjega življenja ljudi. Individualizem se kaže tudi v spremenjenih prehodih in potekih, kot smo jim bili priča v

predmoderni. Vsakdanje življenje ni več stabilno, ampak vse bolj spremenljivo ter zahteva veliko mero fleksibilnosti. Življenje na zahodu je stresno, vendar za nekatere skupine ljudi še bolj. Najbolj ranljiva starostna skupina so mladi odrasli. V času odraščanja, iskanja svojega jaza in oblikovanja identitete individualizem otežuje vsakdanje odločitve. Težave prinašajo nestabilne zaposlitve, saj so na trgu dela dinamične spremembe in kronična brezposelnost, posledično imajo mladi težave z urejanjem stanovanjskih vprašanj. Mladi odrasli tako nihajo med avtonomijo in odvisnostjo od staršev, kar še zamegljuje mejo med mladostjo in odraslostjo.

V postmoderni družbi so prehodi iz mladosti v odraslost pod močnim vplivom individualizma, prav tako na prehode vpliva strukturalna lokacija, posameznikova identiteta. Definicija mladih odraslih in prehodi iz mladosti v odraslost se glede na državo spreminjajo, v Sloveniji se ta meja širi. Mladi odrasli v Sloveniji so v razponu od 18 do 35 let. Za našo državo je v tej starostni kategoriji značilna ekonomska nesamostojnost, nestalna zaposlitev ... (Ule in Kuhar 2003).

»Modernizacija, v Sloveniji okrepljena z dodatnimi sunki tranzicijskih sprememb, vpliva na mlade ljudi skozi temeljne institucije, ki so jim "podvrženi" v vsakdanjem življenju, skozi družinsko oziroma zasebno okolje, šolo in prosti čas. Modernizacija od mladih zahteva sposobnosti hitrega prilagajanja na spremenljive razmere, a ne učinkuje na vsakega mladega človeka na enak način.« (Rener v Ule in drugi 2000, 93).

Kot že omenjeno, gluhoti vpliva na ljudi drugače. Predvsem starost in stopnja zrelosti ter podpora okolja vpliva na percepcijo izgube sluha. Starejši ljudje, predvsem upokojenci, ki niso več prisotni v sferi aktivnega dela, pogosto opustijo družabne stike, aktivnosti ter so zaradi tega bolj podvrženi vplivu socialne izolacije. Izguba sluha pri starostnikih je vedno pogostejša, a se je ne da natančno izmeriti, saj starejši potrebujejo več časa, da se zavedajo izgubljanja sluha, hkrati pa temu ne pripisujejo posebne pozornosti. Težava nastopi, če starejša oseba nima zadostnega socialnega podpornega okolja. V tem primeru je izguba sluha podkrepjena s stresom. Večkratno ponavljanje povedanega okolica poveže z negativnimi percepcijami starejših ljudi, saj se ne zaveda možnosti naglušnosti, ampak konotira starejše kot počasne. Ponotranjenje teh stereotipov in posledična negativna in nizka samopodoba prispevata k čustveni posledici izgube sluha. Stres zaradi okvare sluha povzroči številne pojave, kot so depresija, žalost, nezaupanje, živčnost, jeza, razdražljivost, izolacija, nizka samopodoba, občutki nekompetentnosti, marginalizacije (Dewane 2010).

Pasivno sprejemanje okvare sluha, ki je zaznana pri starejši populaciji, je pri mlajših redkejša. Magistrsko delo se bo v empiričnem delu osredotočilo prav na to populacijo.

4.2 Medsebojni odnosi in vrstniški ter prijateljski stiki

Medosebni odnosi, predvsem vrstniški in prijateljski odnosi, omogočajo posamezniku, da sodeluje z drugimi, si lajša bremena, ima podporo oseb, s katerimi lahko preživlja prosti čas.

Ljudje so generalno motivirani za vzpostavljanje medsebojnih razmerij, saj ti služijo za podporo, socialne stike in občutek pripadnosti. Odsotnost teh razmerij je povezana z negativnimi psihološkimi izkušnjami, zlasti z depresijo. Običajno se ta razmerja začnejo razvijati v zgodnjem otroštvu s pomočjo socializacije. Izkušnje in vzgoja oblikujejo način in zmožnosti posameznika, da se vključuje v življenja drugih. Identiteta posameznika se tako oblikuje skozi interakcije z drugimi, pa tudi v rutinah in ritualih (Hodgetts in drugi 2010).

Na vrstniške stike, vzorce vedenja in oblikovanje identitete močno vplivajo tudi vedenjski vzorci, ki jih oblikujejo mediji (Ule in Kuhar 2003).

Oblikovanje razmerij z drugimi ljudmi je proces, ki je osrednji za posameznika v vsakdanjem življenju. Slednji sprejema sebe, svoje življenje skozi koncept habitusa, ki vsebuje akumulacijo razumevanj in praks, ki so ponotranjene ter samoumevne. Habitus se tako oblikuje skozi interakcije z drugimi (Hodgetts in drugi 2010).

Osebe z okvaro sluha velik del potreb po komunikaciji zadovoljijo v udejstvovanju v društvih, ki jih je po Sloveniji 13. Društva gluhih in naglušnih izvajajo različne programe, pri katerih želijo s svetovanjem, pomočjo, informiranjem na način posebnih tehnik osebam z okvaro sluha razumljive komunikacije olajšati vsakodnevno življenje ter hkrati omiliti negativne posledice. Društva omogočajo izogibanje socialni izolaciji, občutkom tesnobe, osamljenosti, hkrati pa omogočajo razne dejavnosti, ki izboljšujejo zdravje članov, skrbijo za pomoč ostarelim, omogočajo izobraževanja ter dostop do tehničnih in računalniških pripomočkov, kulture ter povezovanju generacij. Pomemben del delovanja društev je tudi želja po povezovanju s slišječimi, kar se kaže v izvajanju tečajev slovenskega znakovnega jezika (Redžepovič in Juhart 2011).

Medosebni odnosi so za posameznikovo stabilno identiteto izjemnega pomena, saj v obdobju otroštva omogočajo učenje, učijo deljenja stvari, preživljanja skupnega časa, kasneje pa

prijateljske vezi in osebni odnosi prerastejo v zadovoljevanje širokega spektra potreb, kot so druženje, občutek varnosti, zaupanja, opore in pomoči. Prav pri prijateljskih odnosih je pomembna kvaliteta, manj pa kvantiteta.

Pomembnost prijateljskih stikov se kaže v stopnji zaupanja, čustveni podpori, razumevanju in druženju. Prijateljstvo povečuje zadovoljstvo z življenjem (Ule 2009).

Veliko ljudi z okvaro sluha potrebo po medsebojnih odnosih zadovolji v društvih, torej z ljudmi, ki so si podobni, imajo enake težave, tako si lahko pomagajo, najdejo oporo, delijo izkušnje ... Vendar so tovrstna prijateljstva pogosto premalo; osebe z okvaro sluha si želijo prijateljev tudi izven svojega kroga. Pri tem naletijo na komunikacijske prepreke, neredko pa tudi na diskriminatoren odziv slišočih.

Nekateri gluhi in naglušni izražajo želje po družbenem razmerju, a se hkrati dojemajo kot osamljene, depresivne, ker imajo malo ožjih prijateljskih vezi. Primanjkuje jim znanja jezika, kar njihove socialne interakcije preobrazi v frustracijski boj in vodi v socialno izolacijo (Lu in drugi 2014).

Možnosti otrok z okvaro sluha za vzpostavljanje novih prijateljstev so odvisne predvsem od tega, kje se izobražujejo. Če se šolajo v običajnih šolah, lahko tkejo socialne stike tudi s slišočimi. Pri tem neredko doživijo občutke osamljenosti ali izolacije, če jih slišočci otroci zasmehujejo in ne želijo sprejeti medse. Drugi otroci brez težav sklepajo prijateljstva s slišočimi otroci. Gluhi in naglušni učenci, ki se šolajo v posebnih zavodih, imajo le malo možnosti za stike s slišočimi otroci, saj v okviru edukacije nimajo veliko stikov z njimi. Več možnosti za to je v prostem času, predvsem v okviru druženja, krožkov, izletov, pa tudi na otroškem igrišču.

Igrišče tako predstavlja socialno areno za otroke, saj se tam lahko igrajo vsi, obenem pa je to možnost za interakcijo med njimi. Igrišče je prostor, kjer potekajo aktivnosti brez neposredne vpletenosti in vključevanja odraslih. Večina državnih politik ima za cilj vključevanje otrok, vendar pa vsakodnevno življenje otrok, ki so invalidni, gluhi, slepi, ni avtomatsko inkluzivno. Srečevanje različnih otrok in razmerja med njimi so različna, a tudi pomembna za vsakega posameznika, saj skozi interakcijo otroci raziskujejo socialni pomen norm, hkrati pa razvijajo socialne in komunikacijske sposobnosti. Raziskave kažejo, da je dinamika v interakciji med gluhimi, naglušnimi in slišočci otroci različna glede na starost, okolje, kulturo. Gluhi in

naglušni otroci bodo hitreje med seboj stkali socialne vezi kot pa slišči z omenjenima skupinama. Še več, možnost za diskriminiranje otrok, ki so drugačni, narašča s starostjo sliščega otroka. Otroci s slabim sluhom so tako pogosteje izključeni iz socialnih dejavnosti, zato se igrajo v obrobnih krajih igrišča. Hkrati so raziskave pokazale, da gluhi in naglušni izražajo nižjo stopnjo zadovoljstva kot slišči vrstniki, saj so fundamentalne razlike v kvaliteti vrstniških razmerij in družbeni podpori med njimi (Brummborg 2011).

4.3 Partnerstva

Postmoderno življenje je prepleteno s spremembami, ki preoblikujejo in pretresajo vsakdanje življenje. Vendar so za ljudi še vedno najpomembnejše spremembe, ki potekajo na področjih seksualnosti, odnosov, starševstva, ljubezni in partnerstva (Ule in Kuhar 2003).

»Raziskave so pokazale, da je ljudem najpomembnejši vir zadovoljstva v življenju družinsko življenje in partnerski odnos, torej dve ključni celici zasebnosti in intimnosti.« (Ule 1993, 91).

Percepcija partnerstev, zakonske zveze in družine se spreminja. V predmoderni dobi je bila zakonska zveza predpogoj za načrtovanje družine, v postmoderni družbi pa ni več tako. Največja sprememba na tem področju je ločitev seksualnosti od reprodukcije. Posledično so se začele pluralizirati tudi oblike družin, po drugi strani pa se povečuje število samskih ljudi. Partnerstvo ni več predpogoj za zakonsko zvezo. Vedno več ljudi se za to ne odloči, a živijo skupaj pod enakimi pogoji kot bi v zakonu. Hkrati se tudi povečuje število razvez in obdobj samskosti. Vedno več parov je, ki si ne želijo otrok in jih tudi nimajo. Vse to so posledice individualizacije.

»Če moderna partnerstva, ljubezen in seksualnost še označevali hierarhična spolna organizacija ter heteronormativnost, pa je za njihove poznomoderne različice značilno, da temeljijo na enakopravnosti partnerjev, da se ne omejujejo na heteroseksualnost in ne temeljijo več na instituciji zakonske zveze.« (Weeks v Švab 2010, 66).

Prehodi v partnerstva in lastno družino so individualizirani in diferencirani. Vstop v starševstvo zamejujejo drugačni motivi kot nekoč. Danes so pomembnejše emocionalne potrebe staršev, hkrati pa izbiro določajo strukturno-sistemske omejitve. Partnerstvo ne predstavlja ekonomske skupnosti, ampak je pomembnejša romantična ljubezen oziroma vzajemno zadovoljevanje želja in interesov (Ule in Kuhar 2003).

Intimna razmerja naj bi se po mnenju Giddensa v pozni moderni prestrukturirala ter preobrazila v tako imenovana čista razmerja. Najvidnejša lastnost čistih razmerij je družabni stik zaradi stika samega, obojestranska zadovoljivost, hkrati je razmerje negotovo, saj se lahko konča takoj, ko eni strani ne prinaša več zadovoljstva (Giddens 2000).

Giddensovemu konceptu pripisujejo številne kritike. Med najpomembnejšimi je ta, da čisto razmerje lahko obstaja le, ko sta partnerja popolnoma statusno enakovredna ter ni vpletenih okoljskih vplivov, sorodstvenih ali starševskih razmerij. Tudi Bauman je kritiziral predpostavko o enakosti v odnosih ter možnosti izbir. Odnos vidi v smislu individualizacije in potrošništva, kot nekaj, kar mora prinašati užitek, saj ga ohranjamo le tako dolgo, dokler nam ugaja (Bauman 2002).

Partnerstva gluhih in naglušnih se v ničemer ne razlikujejo od partnerstev slišočih; enako se zaljubljajo, oblikujejo družino ali živijo partnersko zvezo brez otrok. Vendar je izbira partnerja pod vplivom okvare sluha, saj se gluhi in naglušni lahko srečujejo z omejitvami, diskriminacijo, pod takimi pogoji pa težje najdejo osebo, s katero si bi želeli oblikovati skupno življenje.

Partnerstva gluhih so različna. Lahko sta oba partnerja gluha ali naglušna, lahko pa je en slišoč in en gluh ali naglušen. Mešana partnerstva so pomembna za kvaliteto in izobrazbo gluhih ljudi. Perspektiva slišočih vpliva na ljudi z okvaro sluha (Benedict in Sass-Lehrer 2007).

4.4 Družine

Družina je po raziskavah še vedno ena izmed najpomembnejših institucij v posameznikovem življenju, saj je temelj zaupanja, podpore in socializacije. V Sloveniji ima podobno vlogo tudi sorodstvo, ki odigra podporno vlogo. Giddens meni, da smo sorodstvene vezi v preteklosti jemali kot samoumevne, kot pogoj za zaupanje. Danes naj bi bilo drugače. Zaupanje v sorodstvenih vezeh naj bi bilo vprašanje pogajanj (Giddens 2000).

Družina je ena izmed ključnih institucij, ki oblikujejo posameznikovo identiteto in njegovo sposobnost soočanja z različnimi ovirami. Zahodne družbe so pod močnim vplivom individualizacije in tehnologije. Hiter tempo življenja povzroča nenehne spremembe. Slednje

otežuje vzdrževanje stabilnih in trdih stikov, še posebej prijateljskih, pa tudi socialna izolacija je vedno večji problem. Ravno to je razlog, da so močne vezi v družini še kako pomembne pri gradnji identitete (Hunt 2007).

Velik del družinskega življenja se odvija doma, v stanovanju, hiši, kjer člani družine prebivajo skupaj. Dom je organiziran kot prostor varnosti, zatočišča. Habitualni vidik vsakdanjega življenja se tako kaže kot pomemben za oblikovanje stabilnega, koherentnega občutka identitete. Dom je tako institucija, kjer se socialne prakse regulirajo, oblikujejo se tudi razmerja med spoli, medvrstniška razmerja in razmerja moči. Družina je danes v nasprotju s predmodernostjo povezana s privatnostjo; včasih je pomenila pojem sociabilnosti (Bennet in Watson 2002).

Raziskave kažejo, da je večina staršev, ki imajo gluhe in naglušne otroke, sliščeča. Težava teh družin je komunikacija v družini, saj se emocionalne težave pojavljajo zaradi nepravilne komunikacije. Družina z gluhim otrokom je tako gluha in sliščeča. Še več, največji problem takšne družine ni to, da so deprivilegirani za zvok, ampak da so deprivilegirani za komunikacijo in jezik (Adams in Rohring 2004).

Zgodnja komunikacija v družini je vitalnega pomena, sploh če otrok izgubi sluh ob rojstvu. Strategije staršev naj bi bile tako usmerjene k sposobnosti hitrega komuniciranja. Kljub vsemu se starši pogosto soočajo z ovirami ter negativnimi reakcijami drugih. V to skupino ljudi spadajo tako tujci kot sorodniki, ki lahko osebo z okvaro sluha obravnavajo kot nesposobno in nezmožno delovati samostojno in neodvisno (JAD 2015).

Razvoj optimalnega komunikacijskega sistema med staršem in otrokom je kritičen in ključen v emocionalnem razvoju gluhih in naglušnih. Edino s pomočjo komunikacije otroci znajo sporočiti želje, misli, občutke, potrebe (Adams in Rohring 2004).

Okvara sluha vpliva na življenje posameznika, vendar ima daljnosežne posledice tudi za družinske odnose. Zaradi gluhotе ali naglušnosti se člani družine težje sporazumevajo, komunikacija je otežena. Pomembno vlogo v kakovosti odnosov igra tudi čas oziroma starost osebe, ki izgubi sluh. Če pride do izgube sluha že pri otrocih, je izjemnega pomena reakcija staršev. Skoraj vedno morajo starši skozi obdobje premagovanja krize, saj se spremeni način življenja celotne družine, omenjeni dogodek pa vpliva tudi na emocionalno plat posameznikov. Slednji morajo otroka sprejeti, se nenehno informirati in mu pomagati.

Naglušni otroci imajo v povprečju približno dve leti zaostanka v razvoju jezika in govora, pri gluhih pa je ta številka še višja, in sicer okoli pet let. Gluhim predstavlja jezik veliko oviro, sploh abstraktni pojmi, figure, pregovori, fraze, intonacija (Košir 1999).

Pri obravnavi članov družine ne smemo pozabiti vloge sorojencev. V družinah, kjer ima več otrok okvaro sluha, je komunikacija lažja, saj si bratje in sestre pomagajo in delijo izkušnje ter nudijo oporo.

V primeru, da ima samo en od otrok okvaro sluha, so reakcije sorojencev različne. Slišечи bratje in sestre potrebujejo prav toliko informacij, kot jih prejmejo starši. Sorojenci čutijo stres in drugačno okolje v družini, pogosto pa starši od njih pričakujejo, da bodo participirali v dejavnostih, aktivnostih, ki jih morda ne bodo razumeli ali se bi jih raje izognili. Lahko so tudi ljubosumni ali zamerljivi zaradi pozornosti, ki jo gluhi bratje ali sestre prejema. Prav tako se lahko počutijo ostramočeno in jim je nerodno pri igri s prijatelji (Perkins-Dock in drugi 2015).

Kot že omenjeno, razvoj gluhega otroka ne poteka enako kot razvoj slišječega. Odsotnost verbalne komunikacije zmanjša možnost za emocionalen razvoj oziroma za razumevanje zakonitosti sveta, primanjkuje jim razlag, informacije o delovanju stvari, imajo omejene socialne stike, kar poveča možnosti frustracij. Razvoj gluhega otroka tako vpliva na tri pglavitne sfere, na mišljenje, kognitivni razvoj in akademska znanja (Košir 1999).

Okvara sluha v obdobju odraščanja, odraslosti v nekaterih primerih daje občutke izolacije, osamljenosti v krogu družine. Ljudje tako pogrešajo pogovore, družinske šale, saj so izgubili udoben način komunikacije. Izguba sluha vpliva na vse v družini, ne samo tiste, ki ne morejo slišati (Dewane 2010).

Strategije, ki jih uporabljajo gluhi in slišечи v družini, so različne. Pomanjkljiva komunikacija med člani družine krha identiteto gluhega, saj težje razume zakonitosti družbenega okolja, prav tako so mu neredko nejasne norme, vrednote. Zaradi takšnih omejitev se neredko naglušna ali gluha oseba počuti osamljeno, izrinjeno, sooča se z občutki strahu, frustracij, zgodi pa se tudi, da nerazumevanje vodi v željo po pozornosti in v agresijo (Košir 1999).

Odzivi staršev so pri odraščanju pomembni za vsakega otroka, še posebej pa za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. Starši morajo za ustrezno zadovoljevanje otrokovih potreb in vzgajanje najti nekakšno povprečje pri vzgoji, tako da niso ne prezahtevni in ne

popuščajo preveč. Šolanje gluhemu prinaša številne prepreke, zlasti v primerih, ko starši od njih zahtevajo preveč. Prevelika pričakovanja staršev na mladostnika vplivajo nespodbudno, stresno. Tudi obratno je težavno, ko otroci in mladostniki izrabljajo svojo izgubo sluha za manipulacijo, starši pa otroku popuščajo.

Osebe z okvaro sluha, do katerih imajo starši predvsem zaščitniški odnos, saj želijo otroka obvarovati pred vsemi stiskami in težavami, se pogosto počutijo, kot da starši podcenjujejo njihove zmožnosti. S takšnim vedenjem osebo z okvaro sluha le ovirajo pri optimizaciji razvoja sposobnosti. Nasprotno od tega je pretiravanje, ko starši preveč pritiskajo na otroka, ker želijo iz njega izvabiti hiter uspeh. Oseba z okvaro sluha se v tem primeru počuti pod pritiskom (Kuhar 1993).

Popolna ali delna izguba sluha otroka prikrajša tudi za celovito socialno in emocionalno izkušnjo vsakdanjega življenja. Pomanjkanje komunikacije v družini vpliva na gluho ali naglušno osebo tako, da ne doživi določenih izkušenj, ne pridobiva določenih znanj, ki jih slišči pridobiva s poslušanjem. Določene stvari tako osebam z okvaro sluha niso samoumevne in dane, kar povečuje možnosti za občutke zapostavljenosti, depresivnosti, sumničavosti, prav tako je tak otrok lahko agresiven ali depresiven (Košir 1999).

Naglušni se občasno soočajo z vsakdanjimi situacijami tako, da niti ne poskušajo poslušati. Dolgotrajna uporaba zanikanja in specifičnih tehnik kontroliranja, kot so na primer izogibanje, izolacija, so seveda škodljivi. Zaželena strategija je predvsem namerno in učinkovito soočanje z viri, ko posamezniki, ki so izgubili sluh, sebe postavijo v najbolj ugoden položaj, kjer poskušajo razumeti druge (Adams in Rohring 2004).

Kot že omenjeno, družina, katere član ima okvaro sluha, oteženo komunicira, kar prinaša spremenjene vloge v družini. Okvara sluha vpliva tudi na sorojence, ki različno reagirajo na bratovo ali sestrično izgubo sluha. Sorojenci v najboljšem primeru sprejmejo brata ali sestro z okvaro sluha, poskušajo pomagati, komunicirati in sodelovati. Mnogokrat pride do občutkov zapostavljenosti, prizadetosti, ki se kaže kot fizična ali psihična agresija, napadalnost, zbadanje. Sorojenci brata ali sestro z okvaro sluha diskriminirajo ali pa to počnejo zato, ker je odziv okolice diskriminirajoč (Kuhar 1993).

Situacija, kjer se gluhi otrok rodi sliščim staršem, je težka preizkušnja, vendar ne smemo pozabiti situacije, kjer se gluhim staršem rodi slišč otrok. Slišč otrok gluhih staršev lahko

trpi za različnimi težavami, sploh zaradi komunikacije, interpretacije, pripadnosti, starševske odgovornosti in osebne identitete.

Slišč otrok je lahko pod pritiskom, saj mora pogosto interpretirati pogovore med starši in svojimi vzgojitelji, učitelji, prav tako jim pomaga pri ostalih opravkih v vsakdanjem življenju. Težava je tudi pri tem, da šole in vrtci le redko znajo pravilno in strokovno delati s tovrstnimi otroci. Težava sliščih otrok je lahko tudi mentalno zdravje. Ker je znakovni jezik drugačen od jezikovnega, otrok morda ne osvoji kulture v celoti, načina sporazumevanja otrok, ki so slišči, posledica so lahko tudi učne težave. Ko slišč otrok gluhih staršev prvič prestopi prag šole in se začne izobraževati, se družine le redko zavedajo, da so njihovi otroci bikulturni, dvojezični. Slišč otrok verjame, da je gluh kot svoji starši, ker uporabljajo znakovni jezik doma. Ker v šoli govorijo, ugotovi, da so razlike. Slišč otrok lahko izkusi komplikacije, ki imajo negativen vpliv na razvoj identitete. Omejena komunikacija je konfuzna. Gre za zmedenost glede vloge otroka in starša, nezaželeno odgovornost in prav tako identiteta lahko vodi k frustracijam. Prav tako k komplikacijam glede razvoja identitete kot rezultat drugih kulturnih prepričanj in etnije (Frank 2014).

Diskriminacijo in stigmatizacijo okolja se gluhi in naglušni trudijo odpraviti. Pomembno vlogo pri tem igra podpora družine. Raziskave kažejo, da starši z gluhi in naglušni otroci, ki so v rednem stiku z drugimi starši naglušnih in gluhih otrok, kažejo močan občutek kompetenc, toplota, zaupljiva in sprejeta razmerja z otroki. Podpora zunaj družine je tako tudi zelo pomembna. Družina se mora v želji po izogibanju diskriminacije in po kakovostnem življenju vzpostavljati ravnotežje med zahtevami, ki jih imajo, ter viri in resursi, ki so družini dosegljivi. Družine morajo tako uporabljati različne strategije za soočanje, da presežejo ovire (Ahlert in Greeff 2012).

4.5 Izobraževanje

Izobraževanje je izjemnega pomena za razvoj identitete in splošnega znanja, avtonomije, doseganja življenjskih ciljev ter emocionalne in ekonomske stabilnosti. Ravno zato mora biti edukacija prilagojena vsakemu posamezniku, da izkoristi svoj polni potencial. Gluhe osebe so bile v preteklosti diskriminirane predvsem na sistemski ravni, saj si niso mogle izbrati šole po svojih željah, ampak so se vključevale v segregirane zavode za osebe s posebnimi potrebami. Danes je situacija drugačna. Običajno ima oseba z okvaro sluha možnost za samostojno

odločitev o izbiri šole, vendar je ta pod vplivom stopnje okvare sluha in možnosti za integracijo.

Ljudje z okvaro sluha imajo po statističnih podatkih slabšo izobrazbeno strukturo, zaradi tega pa manjše možnosti za dobro zaposlitev, ki bi zadovoljila njihove vsakodnevne potrebe. Iz nizkih dohodkov izhajajo tudi nizke pokojnine, ki kažejo nekakšen začaran krog nizkega standarda v življenju, ki se kaže na ravni vsakodnevnega življenja (Kotnik 2008).

Rezultati raziskave na vzorcu gluhih so pokazali, da ima le en odstotek gluhih opravljeno univerzitetno ali visoko šolo, 10 odstotkov končano največ srednjo strokovno šolo in 57 odstotkov največ poklicno šolo. Težava pri segregiranem izobraževanju gluhih je tudi v tem, da med edukacijo niso pridobili znanja, ki bi jim olajšalo delo z novimi tehnologijami, hkrati pa težje pridobivajo nova strokovna znanja, informacije pa dobivajo z zamudo. Kot že omenjeno, izobrazbena raven močno vpliva na pridobivanje zaposlitve in posledično na ekonomsko-socialni status (Redžepovič in Juhart 2011).

Zakon veleva, da naj ima gluha oseba pravico do sprejema informacije v svojem, torej v znakovnem jeziku. Nizka stopnja izobrazbe pri gluhih je posledica predvsem neizvajanja in neupoštevanja zakonov, ki podeljujejo pravico do tolmača v procesu edukacije. Težava je, da predavanja potekajo v večini primerov v govorni obliki, ki je nedosegljiva za osebe s težjo okvaro sluha. Fakultete, univerze le redko financirajo tolmače. Tudi vsi predavatelji niso odprti za možnost tolmača pri predavanjih (TV Slovenija 1 2011).

Pogosto je bila gluhoti vzrok za prekinitev študija, saj gluhi niso mogli spremljati študija, tolmač pa jim je bil finančno nedostopen. Vendar se kažejo spremembe na bolje. »Vrhovno sodišče Republike Slovenije je odločilo, da imajo gluhi študentje pravico do tolmača in da morajo sredstva za to zagotoviti fakultete. Ob začetku študijskega leta 2015/2016 beležimo prve pozitivne odmeve gluhih študentov pri pridobivanju tolmačev za spremljanje predavanj.« (Juhart 2015).

Ljudje s slabšim sluhom imajo dve poglavitni možnosti za izobraževanje, integrirano redno ali segregirano prilagojeno šolanje, vedno bolj priljubljena pa je kombinacija obeh vrst izobraževanja. Nekateri začnejo svojo izobraževalno pot na zavodu ter jo nadaljujejo v rednih osnovnih šolah, drugi zaradi okvare sluha prestopijo iz redne šole v specializiran zavod.

Možna je tudi metoda kombiniranja obeh šol naenkrat, kjer se strokovnjaki iz zavodov in splošnih šol povežejo med seboj, da bi zagotovili optimalen razvoj posameznika.

4.5.1 Redna šola/integrirano izobraževanje

Gluhi in naglušni imajo možnost, da izberejo redno osnovno in srednjo šolo ter se izobražujejo skupaj s slišječimi otroki. Ta možnost je vedno bolj priljubljena, saj obisk posebnih specializiranih zavodov upada, več kot polovica otrok z okvaro sluha pa se izobražuje v javnih splošnih osnovnih šolah.

Šolanje v rednih oblikah izobraževanja ima različne posledice glede na razvoj otroka, stopnjo okvare sluha in rehabilitacijo, pričakovanja staršev ... Slabosti izhajajo iz slabe, pomanjkljive komunikacije v družini, zaradi česar učenec ne razume moralnih norm. Prevelika obremenjenost in previsoka pričakovanja s strani staršev vodijo v odpor do šolanja, čustvene stiske. V primeru vrstniškega sodelovanja se kaže predvsem problem identifikacije, kjer se mora oseba z okvaro sluha identificirati, vedeti kam spada. Ogromno vlogo imajo tukaj vrstniki, katerih mnenje je izjemnega pomena predvsem v adolescenci (Kuhar 1993).

Naglušni otroci, ki obiskujejo redne šole, so velikokrat v slabem položaju. V preteklosti so jih imenovali »pozabljeni otroci«, saj se učitelji le redko zavedajo njihove prisotnosti ter jim omogočajo enakovredno in prilagojeno izobraževanje (Redžepovič 1995).

Število gluhih in naglušnih otrok, ki se vključujejo v redne oblike izobraževanja, narašča. Ti otroci so integrirani, saj se prilagajajo šolskemu okolju. Nadgradnja integracije je inkluzija, ki označuje vključevanje različnih posameznikov s posebnimi potrebami v vsakdanje življenje. Inkluzija je dvosmeren proces, kjer se okolje prilagaja posamezniku, posameznik pa okolju. Inkluzija tako vključuje ideje po enakosti in enakopravnosti vsem ljudem (Rutar 2010).

Gluhi in naglušni ljudje niso manj sposobni za izobraževanje, ravno nasprotno, imajo enake sposobnosti kot slišječji, vendar je okolje pogosto neprilagojeno potrebam naglušnih, kar je razlog za slabše dosežke pri edukaciji.

Predstavniki 92. vlad in 25. mednarodnih organizacij so leta 1994 podpisali izjavo v Salamanci. S tem se zavezujejo k integraciji in inkluziji v šolah, saj menijo, da redno šolanje, ki izvaja inkluzivno izobraževanje, oblikuje osnovo za delovanje proti diskriminatornim

praksam. Na tak način se oblikuje doseganje učinkovite izobrazbe za večino otrok, hkrati pa izboljšanje učinkovitosti izobraževalnega sistema (The Salamanca Statement 1994).

Integrirano učenje nudi več možnosti za socialne stike s slišječimi, po drugi strani pa je za posameznika težje. Otroci osvojijo več socialnih veščin, pridobijo si izkušnje, obenem pa imajo več možnosti za nadaljevanje izobraževanja na višjih stopnjah. Integrirano izobraževanje običajno poteka ob izdatni podpori zunanjih strokovnih sodelavcev oziroma v sodelovanju šolajočega otroka, staršev, učiteljev in strokovnjakov, mobilnih terapevtov, pogosto pa pomoč prihaja iz zavodov za gluhe in naglušne. Prednosti inkluzivnega integriranega učenja so predvsem socialno znanje, osebna rast, izboljšanje samopodobe, občutek pripadnosti, hkrati pa zmanjševanje strahu pred različnostjo in s tem povezani prijateljski stiki s slišječimi ljudmi (Rutar 2010).

Integracija gluhih otrok v redne šole včasih prinaša negativne posledice, saj osebe z okvaro sluha loči od slišječih otrok. Slednji lahko gluhe in naglušne izolirajo v vrstniških stikih (Limaye 1999).

Inkluzivno in integrirano učenje osebi z okvaro sluha daje možnost občutka pripadnosti, ki ga v segregiranem specializiranem zavodu ne dobi (Rutar 2010).

Integracija v redne šole je pogostejša in lažja za naglušne ljudi, saj imajo nekaj sluha ter tako lažje sledijo pouku, hkrati pa lažje komunicirajo. Nasprotno je pri gluhih komunikacija težja, zato potrebujejo dodatno strokovno pomoč, pa tudi uporabo znakovnega jezika. Gluhi, ki imajo polžev vsadek, se medtem lažje integrirajo.

Ljudje s polževim vsadkom ob pomoči strokovnega osebja običajno nimajo težav pri integraciji v šolo, hkrati se lažje vključujejo v pogovore s slišječimi vrstniki. Edukacija zahteva precej več energije in dela od gluhih otrok, saj pri integriranem učenju potrebujejo dodatno strokovno pomoč. Kot že omenjeno, predavatelji le redko znajo znakovni jezik, zato je za uspešno opravljanje izpitov potrebna prisotnost tolmača. V srednjih šolah in predvsem na univerzah število obveznih ur predavanj in vaj krepko presega obseg vavčerjev, ki jih gluha oseba dobi brezplačno za tolmačenje. Povečano število ur tolmačenja prinaša višje stroške za izobraževanje. Težava pri tolmačenju je tudi, da oseba z okvaro sluha ne zmore istočasno gledati kretanja tolmača in pisati zapiskov. Nekateri se zato poslužujejo snemanja tolmača. Tolmač ni dolžan razlagati nepoznane snovi, ampak jo le prevaja, kar lahko prinaša

težave v razumevanje snovi. Osebe z okvaro sluha bi pri rednem izobraževanju, sploh na fakulteti, potrebovale zapisnikarja, ki bi jim omogočil, da bi bili na istem nivoju kot slišči učenci.

4.5.2 Specializirani zavodi/segregirano izobraževanje

Redne osnovne šole nudijo socialne stike s sliščimi otroci, česar posebni zavodi ne ponujajo, vendar zahtevajo več energije, truda ter sodelovanja. Zaradi tega in morda tudi težke okvare sluha se nekateri odločijo za izobraževanje v posebnem, segregiranem zavodu, ki je prilagojen otrokom s posebnimi potrebami ter ponuja možnost vzgoje in izobraževanja s pomočjo strokovnjakov in posebnih metod izobraževanja.

Prve ustanove za izobraževanje gluhih so se pojavile šele v 18. stoletju. V preteklosti je pristop v njihovem šolanju temeljil na segregaciji, saj so jih izključno vključevali v zavode, ki so imeli domsko varstvo. Danes imajo v Sloveniji otroci z lažjimi in zmernimi izgubami sluha možnost, da se izobražujejo v rednih vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, kjer jim posebni specialisti in pedagoški delavci nudijo pomoč, drugi naglušni otroci pa obiskujejo šole s prilagojenim programom (Šmidt in Čagran 2006, Košir 2002).

V Sloveniji imamo tri centre za izobraževanje gluhih in naglušnih, in sicer Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana, Center za sluh in govor Maribor in Center za korekcijo govora in sluha Portorož (Zveza gluhih in naglušnih Slovenije 2014).

Večina šol, ki je prilagojena učencem s posebnimi potrebami, temelji na treningu govora ter predvsem odgledovanja, premalo pozornosti pa posvečajo celoviti integraciji gluhe ali naglušne osebe v družbo, ki bi jo dosegli s totalno komunikacijo (Košir 1999). Po podatkih raziskav informacijsko-komunikacijska tehnologija omogoča lajšanje izobraževanja, še posebej koristni na tem mestu so hipermedijski sistemi in aplikacije (Debevc in drugi 2003).

Osnovno izobraževanje temelji na metodah predavanja s strani učitelja in poslušanja ter zapisovanja s strani učenca. Pri gluhih in naglušnih osebah je osnovno šolanje močno oteženo, saj ne morajo preko slušne poti pridobivati znanja, delavci šole pa nimajo ustreznih znanj za delo. Branje iz ustnic je neredko oteženo, prav tako pa le redki učitelji znajo in uporabljajo znakovni jezik. To so razlogi, zaradi katerih se marsikateri starš raje odloči, da bo izobraževanje otroka potekalo na zavodih, ki so prilagojeni otrokom s posebnimi potrebami.

Kot že omenjeno, diskriminacija gluhih predvsem na področju izobraževanja sega daleč v zgodovino.

Srednješolsko izobraževanje s prilagojenim programom za gluhe je možno le v Ljubljani, na Zavodu za gluhe in naglušne, ki razpisuje pet programov. Tako se lahko gluhe osebe, če želijo izobraževanje prilagojeno njihovim potrebam oziroma če niso vključene v redno šolanje, izobrazijo le za pet poklicev, medtem ko izbirajo med različnimi programi in trajanjem šolanja. Srednje poklicno izobraževanje vsebuje pet možnosti in traja 4 leta, in sicer se lahko izšolajo za poklice mizar, oblikovalec kovin/orodjar, izdelovalec oblačil, grafični operater in računalnikar. Srednje strokovno izobraževanje traja pet let in nudi možnost izobraževanja za poklic grafični ali medijski tehnik. Poklicno-tehniško izobraževanje traja dve leti ter ponuja izobraževanje za poklice: grafični, lesarski ali strojni tehnik, tehnik računalništva ali ustvarjalec modnih oblačil (Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana).

Iz tega vidika so gluhi močno prikrajšani za raznolike možnosti izobraževanja in opravljanja poklica, ki si bi ga morda bolj želeli opravljati.

Diskriminacija gluhih in naglušnih se dogaja predvsem med vrstniki v splošnih šolah. V primeru šolanja naglušne osebe v običajni šoli je izjemnega pomena občutek pripadnosti, naglušni mora biti inkluziven ter imeti kakovostne stike s slišječimi sošolci ter imeti občutek pripadnosti (Schmidt in Čagran 2006).

Osebe z okvaro sluha sodeč po raziskavah v povprečju dosegajo slabše rezultate pri branju in pisanju. Temu je tako zaradi treh poglobitvenih razlogov. Izobraževalni kurikulum je prilagojen in namenjen slišječim ljudem. Oblikovanje šolskega sistema privilegira določeno skupino ljudi, s tem pa slabša položaj gluhih, naglušnih, invalidnih, ljudi, ki ne pripadajo dominantni nacionalnosti, religiji ali jeziku. Šolski kriteriji so zato zelo zahtevni, takšne zahteve pa le težka osvajajo osebe s slabšimi govornimi sposobnostmi ali ljudje, ki živijo v državi, kjer njihova materinščina ni uradni jezik. Tudi drugi razlog za slabše učne sposobnosti otrok z okvaro sluha je v izobraževalnem sistemu, ki zaradi preobremenjenosti pušča premalo prostora za razvoj intelektualnih in jezikovnih sposobnosti otrok, hkrati pa ne posveča pozornosti totalni komunikaciji. Število oseb z okvaro sluha je premajhno, zato države težko zagotovijo izobraževanje, ki bi jim bilo prilagojeno na vseh stopnjah šolanja, hkrati pa imajo zato izjemno malo možnosti za pridobitev različnih poklicev, še več, Evropa nima niti ene fakultete za osebe z okvaro sluha (Kuhar 1993).

Povprečni dosežki gluhih in naglušnih so običajno nižji od slišočih, zaradi slabega sluha imajo tudi slabše rezultate pri branju in pisanju. Posledično se zaposlujejo na manj zahtevnih delovnih mestih. Razlog je v tem, da je pri nas na voljo le malo srednjih šol, kjer bi gluhi in naglušni imeli možnost izobraževanja. Gluhi imajo malo možnosti, da so vpisani na fakulteto, če pa jim to uspe, so predavanja za njih otežena, saj nimajo pomoči, razen tolmača. V Evropi sploh ne obstaja fakulteta za gluhe (Košir 1999).

Številne raziskave in projekti so pokazali, da gluhi v šolskih preverjanjih izkazujejo slabe rezultate predvsem na področju pisanja in bralnega razumevanja. Poglavitni razlog je to, da je njihov primarni jezik znakovni jezik, ki ima manj bogat besedni zaklad kot pisani jezik. Nesorazmerje besednih zakladov vpliva tudi na slabše razumevanje besedil in slabšo pismenost (Debevc in drugi 2003).

Na podlagi podatkov raziskave na vzorcu šolajočih se v Veliki Britaniji so prišli do ugotovitev, da podpora študentom glede na različne univerze variira in je močno odvisna od predhodne izobrazbe in deležne pomoči. Nekatere fakultete imajo tutorje, ki pomagajo gluhim in naglušnim študentom, druge ponujajo zapiske, prav tako pa posnetke, tolmačene v znakovni jezik, univerze pa ponujajo komunikacijsko pomoč. Način in nivo podpore lahko vplivata na gluhega študenta in njegovo pripravljenost za delanje zapiskov, posledično to vpliva tudi na samozavest ter sposobnost pristopa do zahtevanih nalog. Kvalifikacije, ki jih ima strokovno osebje za delo z ljudmi s posebnimi potrebami, prav tako variirajo med institucijami. Gluhi študentje izkusijo višje nivoje socialne izolacije kot slišoč, imajo manj socialnih omrežij in se ne čutijo kot del »univerzitetne družine«, ampak so pogosteje izolirani od univerzitetne skupnosti (Saunders 2012).

4.6 Zaposlovanje

Delo je pomemben kazalec pri posamezniku. Kaže njegov status, kapaciteto zaslužka in prihodka, odseva odgovornost vloge, avtonomijo, pa tudi neodvisnost od sorodniške pomoči. Delo ponuja tudi integracijo v odraslo življenje (Hunt 2007).

Zaposlitev, delo je signifikanten del vsakdanjega življenja posameznika, saj mu daje smisel, možnosti za ekonomsko avtonomijo. Vendar pa se v zahodni družbi delovni čas podaljšuje, delo poteka tudi izven delovnega časa. Delo in prosti čas sta sinhrona, zlivata se drug v

drugega. Lefebvre pri tem meni, da delamo zato, da si zaslužimo prosti čas, po drugi strani pa ima prosti čas le en pomen – oddih od dela (Highmore 2011).

Vsaka industrializirana družba ima nek nivo nezaposlenosti, ki variira glede na gospodarsko-politične spremembe. Vsak zaposlen tvega izgubo zaposlitve zaradi različnih razlogov. Nezaposlenost vpliva na življenje posameznika, sploh zaradi finančnega položaja, prav tako pa nezaposlenost na različne družbene skupine vpliva na različne načine, saj je odvisna od prejšnjih izkušenj, pričakovanj in podpore okolice (Hunt 2007).

Hiter razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije znižuje potrebo po množičnih proizvodnjah, saj se velik del proizvodnje avtomatizira. S tem se znižuje zaposlenost tistih delavcev, ki so nizko usposobljeni in nimajo veliko strokovnega znanja (Kovačič 1994).

Zahodna družba je pod vplivom individualizacije in hitrih sprememb. Gospodarsko-ekonomska kriza vpliva na gospodarske naložbe ter zaposlovanje. Brezposelnost se veča, kar povečuje krizo vrednot in samozavesti brezposelnih. Vse več diplomantov je brez službe, kar pa še slabše vpliva na zaposlitvene možnosti ljudi s posebnimi potrebami. Gluhi in naglušni ljudje še težje najdejo zaposlitev kot slišiči.

Po podatkih iz Uradnega lista Republike Slovenije delodajalec ne sme delavca ali iskalca zaposlitve postavljati v neenakopraven položaj (med drugim tudi) zaradi invalidnosti, pa če je to med trajanjem delovnega razmerja ali pri prenehanju pogodbe o zaposlitvi. Prepoveduje tudi posredno diskriminacijo, ki bi invalidno osebo postavljala v slabši položaj v navidezno nevtralnih določbah, kriterijih ali praksah (Juhart 2015).

Tudi zakon o izenačevanju možnosti invalidov do določene mere ščiti gluhe ljudi in jim daje več možnosti za zaposlitev. Kot že omenjeno, imajo gluhi priznana le 4. stopnjo telesne okvare oziroma 70 % invalidnost.

Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov v Republiki Sloveniji določa sistem kvot. Delodajalec, ki ima več kot 20 zaposlenih, mora imeti zaposlene invalide, in sicer mora ta kvota biti med 2 in 6 % od skupnega števila vseh zaposlenih. V nasprotnem primeru je delodajalec primoran plačevati prispevek v invalidski sklad. Zaposlovanje gluhih je tako za delodajalca spodbudno, saj lahko ob tem uveljavlja davčno olajšavo in ima več možnosti za subvencioniranje (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, 91. člen).

Do neposredne diskriminacije pride v primerih, kjer določila, pravila neko osebo ali skupino oseb avtomatsko postavijo v neenak položaj. Težava pri zaposlitvenih praksah je predvsem v posredni diskriminaciji, ki jo je težko odkriti in sankcionirati. Posredna diskriminacija je nevidna, prikrita, kaže se v določilih, ki so nazven in navidezno nevtralna, delujejo pa diskriminatorno (Dolenc 2012).

Osebe z okvaro sluha so v povprečju zaposlene na manj zahtevnih delovnih mestih, predvsem v manualnih poklicih (Kuhar 1993). Raziskave v svetu kažejo, da je gluhih malo v poklicih, kot so menedžerji, uradniki, podjetniki, pisarniški delavci. Več jih je med delavci ter kmetovalci (Appelman in drugi 2012).

Dobri odnosi med zaposlenimi na določenem delovnem mestu so ključnega pomena za kakovostno opravljeno delo in dobro počutje posameznikov. Naglušni, predvsem pa gluhi, ki delajo s slišječimi, se soočajo s številnimi izzivi pri komunikaciji.

Gluhi ljudje pogosto tvegajo, da ne bodo razvili močnih medosebnih vezi in veščin, kar jih postavlja v deprivilegiran položaj. Slabe socialne, komunikacijske veščine, ki jih s seboj prinaša slab sluh, vodijo k večjim zaposlitvenim težavam, kot pa jih posamezniku prinaša recimo pomanjkanje tehničnih veščin ali znanja (Perkins-Dock in drugi 2015).

Delovna mesta, ki zahtevajo veščine pisanja in branja, gluhe in naglušne lahko postavijo v težji položaj, saj jim komunikacijska ovira onemogoča tako hitro opravljanje del. Gluhim pogosto primanjkuje sposobnosti za komunikacijo in učinkovito pisanje v pisanem jeziku (Perkins-Dock in drugi 2015).

Gluhi ljudje se po rezultatih raziskave na Švedskem pogosteje zaposlujejo v javnem sektorju. Možen razlog je najverjetneje v tem, da imajo gluhi primerno izobrazbo za delovna mesta v javnem sektorju, prav tako pa so politike zaposlovanja v omenjenem sektorju pogosteje naravnane k zaposlovanju ljudi s posebnimi potrebami, saj temeljijo na ne-diskriminacijski liniji politik. Podatki švedske raziskave pa kažejo tudi, da so ljudje z izgubo sluha pogosteje zaposleni v podjetjih, ki imajo več kot 100 zaposlenih, prav tako pa tudi v proizvodnji (Rydberg in drugi 2010). Podatki o zaposlovanju gluhih v Sloveniji so zelo skopi, hkrati ni podatkov o tem, kje se zaposlujejo gluhe osebe s polževim vsadkom. Gluhi in naglušni se zaposlujejo v različnih gospodarskih panogah, pa tudi v invalidskih podjetjih. Nekateri gluhi opravljajo zaposlitveno rehabilitacijo v podjetjih s koncesijo, da se tako lažje vključijo na trg

delovne sile. Najpogosteje se zaposlujejo v panogah, kot so grafična industrija, kovinarstvo, papirna industrija, tekstilna industrija, pa tudi na področju informacijsko-komunikacijske tehnologije oziroma na medijskem področju. To so področja, za katera obstaja srednješolsko izobraževanje za gluhe (Zveza gluhih in naglušnih Slovenije 2014). Tudi Zavod za zaposlovanje ne razpolaga s podatki o zaposlovanju gluhih.

Osebe z okvaro sluha še težje pridobijo zaposlitev kot ostali ljudje. Z vidika posameznika je morda še težje, če do okvare sluha pride takrat, ko je že zaposlen in nekaj časa opravlja svoje delo. Slednje zanj postane težje, še večji problem pa se postavi pri razodevanju svoje gluhotе nadrejenim in sodelavcem. Sodeč po raziskavah veliko zaposlenih poskuša skriti okvaro sluha, saj imajo nekateri sodelavci in nadrejeni napačne predstave o sluhu ter premalo znanja o možnostih za komunikacijo in prilagajanje dela posameznikovim potrebam. Zaradi tega se veliko gluhih upokoji predčasno, saj njihovo delo postane pretežko, ni dovolj razumevanja s strani vodilnih ter znanja, ki bi jim omogočalo nadaljevanje dela. Tudi sodelavci lahko do izgube sluha pristopijo napačno, osebo z okvaro sluha bi dojemali kot privilegirano, sami pa se čutijo bolj obremenjene, ker menijo, da bodo prevzeli del delovnih obremenitev nase, kljub temu, da po študijah sodeč ljudje z invalidnostjo, hendikepi delajo bolj kot ostali. Teh nevidnih preprek se ljudje ne zavedamo, zato bi morala biti delovna okolja oblikovana tako, da so odprta, razumevajoča in sposobna prilagajanja, saj s tem pridobi raznoliko in podporno delovno okolje (CHHA 2008).

5 Empiričen del

V prvem delu naloge so predstavljeni izsledki že obstoječih sekundarnih podatkov, v drugem, empiričnem delu pa so predstavljeni rezultati moje raziskave, torej podatki, pridobljeni s pomočjo anketnih vprašalnikov in rezultati intervjujev.

5.1 Izbira metode

V metodološkem delu magistrskega dela je predstavljena raziskava, izdelana na podlagi opiranja na ugotovitve iz teoretskega dela. Raziskava se osredotoča na raziskovanje vsakdanjega življenja mladih odraslih z okvaro sluha.

Kvalitativna raziskava proučuje različna socialna okolja in posameznike v teh okoljih, in sicer kakšne so ureditve ljudi v družbenem okolju, kako se vedejo v določenih situacijah, kako jih osmišljajo preko simbolov, ritualov, socialnih struktur in igranja vlog (Berg 2001).

Empirični del je sestavljen iz dveh delov. Prvi zajema 10 anketnih vprašalnikov, drugi del pa je bolj poglobljen in zajema 5 intervjujev. Do odločitve za kombinacijo obeh metod je prišlo naknadno, po izvedbi anketnih vprašalnikov. Število rešenih anketnih vprašalnikov je bilo prenizko in kljub manjšinski populaciji ne bi moglo odsevati dejanskega stanja. Vprašalniki so bili poslani na vsa društva gluhih in naglušnih v Sloveniji, prav tako pa na Društvo študentov invalidov Slovenije. Kombinacija obeh metod bo podrobneje osvetlila življenje manjšinske populacije, ki se sooča z vsakodnevnimi preprekami zaradi okvare sluha.

Prvotna izbira za magistrsko delo so bili intervjuji, a so ti zaradi preteklih izkušenj raziskovalcev na društvih gluhih in naglušnih dobili obliko strukturiranih anketnih vprašalnikov. Dolgi odgovori gluhim neredko delajo težave, hkrati imajo težave z razumevanjem vprašanj, zato je lažja oblika raziskovanja anketa z že vnaprej pripravljenimi odgovori. Kljub temu se je na prošnjo za reševanje vprašalnika odzvalo le deset ljudi, kar je kljub manjšinski populaciji nizka številka. Neodzivnost lahko kaže pasivnost populacije gluhih in naglušnih glede reševanja anket, odgovarjanja na vprašanja. Po mojem mnenju nizko število rešenih anket nakazuje drug problem, in sicer da je gluhoti relativno zaprta, občutljiva tema, o kateri gluhi in naglušni ne želijo govoriti. Možnost je tudi, da kakršno koli udeleževanje glede tovrstne tematike ne sproža odzivov pri tej populaciji.

Posamezniki zaradi različnih razlogov ne želijo sodelovati v raziskavah, in sicer so razlogi zavrnitev sodelovanja, nezmožnost, nedostopnost ... Težava majhnega vzorca, ki je posledica ne-odgovorov, je predvsem nevarnost, da se sodelujoči elementi v raziskavi razlikujejo od

elementov, ki niso sodelovali v raziskavi, a so bili za to primerni. Raziskava je tako pristranska in nereprezentivna (Kaltan in Vehovar 2001).

5.2 Metodologija

Magistrsko delo je oblikovano na osnovi raziskovanja in analize razlik oziroma podobnosti med že obstoječimi sekundarnimi podatki in kvalitativno raziskavo. Teorija, pridobljena iz različne literature ter virov, prezentira mlade odrasle ljudi z okvaro sluha na različne načine. Empirični del zajema anketne vprašalnike in intervjuje z osebami, ki imajo okvaro sluha. Pri tem sta vključena oba spola. Analiza empiričnega gradiva bo narejena po ustaljenih metodoloških postopkih. Dobljeni podatki bodo analizirani tudi v luči drugih obstoječih raziskav.

5.3 Cilji in namen

Cilj je analizirati vsakdanje življenje mladih odraslih z okvaro sluha, njihovo soočanje z diskriminacijo in stigmatizacijo in načine ter strategije preseganja ovir.

Delo raziskuje predvsem vprašanje, na kakšne načine se mladi odrasli soočajo s stigmo pri konstrukciji vsakdanjega življenja. Namen je ugotoviti, kakšne strategije oblikujejo mladi gluhi in naglušni ob soočanju z diskriminacijo in stigmatizacijo. Osebe z okvaro sluha se težje spoprijemajo z izzivi v vsakdanjem življenju, zato je vprašanje tudi, kakšne so strategije, s katerimi se integrirajo pri pouku v šoli ter kako vse to vpliva na komunikacijo z vrstniki. V raziskovanju odstopanja prakse od teorije je pomembno tudi vprašanje družine, kako člani te doživljajo osebo z okvaro sluh, ter kako slednja vstopa na trg delovne sile.

Kvalitativni empirični del s pomočjo intervjujev sledi naslednjim raziskovalnim vprašanjem:

1. Kakšne strategije oblikujejo gluhi in naglušni, ko se soočajo z diskriminacijo in stigmo?
2. Kakšne so strategije, s katerimi se gluhi in naglušni integrirajo pri pouku v šoli?
3. Kako pomanjkanje sluha oz. slab sluh vpliva na medvrstniško komunikacijo v vsakdanjem življenju?
4. Kako slišišči člani družine doživljajo gluhe in naglušne člane družine?
5. S kakšnimi ovirami se spoprijemajo gluhi in naglušni pri iskanju zaposlitve in na delovnem mestu?

6 Analiza anketnih vprašalnikov

6.1 Vzorec raziskovanja

V vzorec so bile zajete osebe, ki so izpolnjevale določene kriterije. Raziskovalo se je mlade v starosti 18–35 let, ki so gluhi ali naglušni. Mladi gluhi in naglušni so bolj integrirani v poznavanje in uporabljanje tehnologije, zato so tudi bolj samostojni, sami lahko potujejo, si poiščejo informacije.

Mladost je v današnjem času podvržena strahu in negotovi prihodnosti, hkrati od posameznika zahteva, da je fleksibilen, refleksiven. Mladi so tako pod vplivom stresa in ogromne možnosti izbir, ki so za posameznika lahko stresne, lahko pa tudi osvobajajoče. Svoboda in fleksibilnost omogočata optimizacijo posameznikovih možnosti, hkrati pa negotovost. Po drugi strani pa se socializacijskim oviram, ki so imele velik pomen v preteklosti, niža pomembnost (Ule in drugi 2000).

6.2 Interpretacija rezultatov

Zbiranje anketnih vprašalnikov je potekalo med 2. septembrom in 29. oktobrom 2015. Vprašalnik je razdeljen na šest sklopov. Prvi sklop zajema demografska vprašanja, drugi sklop se ukvarja z vprašanjem sprejemanja okvare sluha s strani družine. Tretji sklop raziskuje stopnjo izobraževanja in integracijo v šolski sistem. Četrty in peti sklop sta namenjena partnerstvu in medosebnim stikom. Šesti sklop vprašanj zajema zaposlovanje in odnose na delovnem mestu. Sedmi, zadnji sklop vprašanj raziskuje diskriminacijo v vsakdanjem življenju. Anketni vprašalniki so bili strukturirani, s podanimi odgovori ter odgovori za obkroževanje.

Anketne vprašalnice je rešilo deset ljudi, od tega je osem žensk in dva moška. Pet ljudi živi na podeželju, en v predmestju, en v manjšem mestu, trije pa v večjem mestu. Sodelujoči so po starosti v razponu od 24 do 34 let, torej so rojeni med leti 1983 in 1991. Dve osebi sta naglušni, osem pa jih je gluhih, od tega je en moški gluh in en naglušen. Prav tako je osem oseb dobilo okvaro sluha ob rojstvu, dve osebi pa sta se s tem soočili nekaj let po rojstvu, v otroštvu.

6.3 Družina

Na odnose v družini, ki ima gluhega ali naglušnega člana, vpliva čas okvare sluha, sprejetje te in uspešnost rehabilitacije ter integracije v okolje, kar kažejo tudi sodelujoči v anketi, saj

polovica sodelujočih sprejema svojo okvaro sluha in živi brez težav, druga polovica pa temu dodaja, da se soočajo z nekaterimi težavami in omejitvami. Ena oseba je odgovorila, da se sooča s težavami, ki jih prinaša koncentracija.

Okvara sluha je za večino ljudi stresna in šokantna, zato ljudje uporabljajo različne strategije, s katerimi se lažje rehabilitirajo ter si tako olajšajo življenje. Respondenti so se na to okoliščino odzvali na različne načine. Zbirali so informacije o okvari sluha ter se poskušali prilagoditi, družili so se z gluhi in naglušnimi, se učili znakovnega jezika, ena respondentka poroča o tem, da ima polžev vsadek, ki ji olajša interakcijo tudi v slišnem svetu.

Dinamika komunikacije in odnosov v družini je odvisna od razmerij med člani družine, podobnih izkušenj. Pri družinah, kjer je več ljudi gluhih ali naglušnih, je komunikacija lažja, hkrati pa je tudi lažje deljenje izkušenj, pomoči in podpore. Od respondentov so trije takšni, ki imajo med člani družine več oseb z okvaro sluha. Dve respondentki imata sestri z okvaro sluha, ena respondentka pa ima gluhe starše. Ena naglušna oseba je odgovorila, da doma komunicirajo s pomočjo govora in poslušanja. Gluhe osebe, ki so edine z okvaro sluha v družini, komunicirajo s pomočjo govora, poslušanja, tudi z branjem iz ustnic in s pisanjem. Osebe, ki živijo v družinah, kjer je več oseb z okvaro sluha, se sporazumevajo s pomočjo poslušanja s polževim vsadkom/slušnim aparatom, z znakovnim jezikom ter z branjem iz ustnic.

Šest oseb uporablja polžev vsadek, ena oseba ne uporablja nobenega pripomočka, dve slušni aparat, ena oseba pa foniker. Občutek sprejetosti v družini je izjemnega pomena, vendar so odzivi ob pojavi okvare sluha različni. Pol respondentov je odgovorilo, da so bili člani družine šokirani in so se težko soočali z izgubo sluha, drugi pa trdijo, da so družinski člani bili sprva šokirani, zdaj pa jih podpirajo.

Ovire v komunikaciji se kažejo predvsem v domačem krogu, kar kažejo tudi odgovori sodelujočih. Dva omenjata, da se težko pogovarjata in sledita pogovorom, zato se počutita izolirano od okolja. Ena intervjuvanka trdi, da ji največ težav povzroča nerazumevanje in ponavljanje povedanega oziroma težave ima s koncentracijo. Nekateri pravijo, da se ne čutijo izolirani, saj v primeru nerazumevanja člani družine povedano pojasnijo, hkrati pa se člani družine trudijo, da se pogovarjajo v načinu, ki je gluhemu razumljiv. Ena oseba živi v družini z več gluhi, tako da komunikacija ne povzroča težav.

Komunikacija s sorodniki je prav tako zanimiva. Naglušni anketiranec je odgovoril, da ga sorodniki včasih zasmehujejo, ostalih devet pa trdi, da jih sorodniki sprejemajo.

Pomembno vlogo pri rehabilitaciji in občutku sprejetosti v družini igrajo tudi bratje in sestre. Odzivi pri sorojencih vplivajo na dinamiko odnosov v družini. Ena oseba nima bratov in sester, devet pa jih ima, pri tem štirje trdijo, da jih sorojenci sprejemajo in jim pomagajo, pet pa, da jim sorojenci včasih pomagajo in včasih ne.

Pomembno za življenjski potek posameznikov je, da se čutijo sprejete ter negativne občutke zaobidejo in se z njimi soočijo. Rezultati ankete kažejo, da se osebe z okvaro sluha na različne načine soočajo z negativnimi občutki. Obkrožili so po več odgovorov.

Dve osebi povesta, da se ne čutita izolirano od družinskih pogovorov. Pet oseb se poskuša vključevati v pogovore med člani družine, ena oseba počaka, da se pogovorijo in ji ponovijo povedano, dve osebi se hkrati borita z občutki osamljenosti in izolacije, ena oseba pa odgovori, da se z občutki zapostavljenosti sooča sama.

6.4 Šola

Izobraževanje je pomembno za slehernega posameznika, enako vlogo pa igrajo občutki sprejetosti, možnosti za interakcijo in medosebne vezi.

Gluhi in naglušni otroci se izobražujejo tako v integraciji kot v segregaciji, kar kažejo tudi rezultati anketne raziskave. Pet respondentov poroča o tem, da so se izobraževali v redni osnovni šoli, ena intervjuvanka je ob tem obiskovala tudi Zavod za gluhe in naglušne v Ljubljani. Štirje so se izobraževali na Centru za sluh in govor v Mariboru. Vsi anketiranci so nadaljevali izobraževanje na srednjih šolah. Štiri osebe so obiskovale srednjo šolo Zavoda za gluhe in naglušne v Ljubljani, ostalih šest pa je nadaljevalo učenje v integraciji v običajnih srednjih šolah (trgovska in ekonomska šola, gimnazija, srednja kemijska šola, šolski centri). Naglušna oseba je kljub segregiranem izobraževanju študij nadaljevala na Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko.

Osem oseb je odgovorilo, da so se s sošolci razumeli dobro, dve osebi pa, da se s sošolci nista družili. Polovica hkrati trdi, da jih sošolci niso zasmehovali zaradi slabega sluha, vendar je ena oseba odgovorila, da so jo sošolci zasmehovali. Njegova strategija je bila, da je sošolce

zasmehoval nazaj. Druga odgovarja, da je bila razlika med osnovno in srednjo šolo, saj so bili v srednji šoli sošolci strpnejši.

Odnos učitelja do učenca je pomemben za samoiniciativnost, voljo do učenja in sodelovanja pri pouku. Rezultati ankete kažejo različne odnose učiteljev do učencev. Ena oseba ni imela težav z učitelji, vendar je pred predavanji učitelje seznanila z gluhoti. Tri osebe trdijo, da so jih učitelji obravnavali enako kot druge sošolce, pet oseb pa trdi, da so jim učitelji pomagali in ponovno pojasnili nerazumljivo snov, medtem ena oseba trdi, da so učitelji včasih pozabili nanjo.

Rezultati ankete so pokazali, da osebe z okvaro sluha različno komunicirajo v šoli, vendar so odnosi z učitelji pri večini dobri. Pri tem je pomembna tudi komunikacija z učitelji. Ena oseba uporablja vse možnosti komunikacije (znakovni jezik, govor, odgledovanje, poslušanje in govorjenje), štiri osebe komunicirajo s pomočjo odgledovanja in govora, ena oseba s pomočjo govorjenja in poslušanja, dve osebi na način znakovnega jezika, ena pa z uporabo fonikerja in pisanja.

Situacija pri komunikaciji s sošolci je bila podobna. Komunicirali so na različne načine: govor, poslušanje, znakovni jezik, odgledovanje, pa tudi pisanje.

Anketiranci se razlikujejo tudi po tem, s kom se družijo. Štirje so odgovorili, da se družijo tako s slišječimi kot z gluhihmi/naglušnimi, trije, da se družijo le z gluhihmi/naglušnimi, trije pa, da se družijo samo s slišječimi. Le en anketiranec se ne sooča z občutki zapostavljenosti, drugi imajo različne odzive na te občutke. Pet oseb se je počutilo zapostavljeno, ena oseba je skušala slišječim pojasniti situacijo, štiri osebe pa so se soočale z občutki tesnobe, žalosti, izolacije.

Rezultati ankete tako kažejo, da imajo gluhi in naglušni relativno dobre odnose s sošolci in predvsem z učitelji, vendar le redki posamezniki ukrepajo, ko pride do diskriminacije, zasmehovanja.

6.5 Partnerstvo

Partner v mladosti predstavlja pomemben vir opore in podpore, zato je pri gluhih in naglušnih izjemnega pomena, če je partner potrpežljiv in razumevajoč.

Štiri osebe so odgovorile, da nimajo partnerja, dve osebi, da imata sliščega partnerja, štiri osebe pa imajo gluhega/naglušnega partnerja. Sedem od respondentov nima težav pri spoznavanju partnerjev. Ena respondentka je odgovorila, da ni imela težav pri spoznavanju partnerjev, saj je uporabila foniker, imela pa je več težav pri sporazumevanju z gluhimi kot s sliščimi. Tri osebe so odgovorile, da imajo težave pri spoznavanju partnerjev, saj slišči ne želijo ali ne morejo komunicirati z njimi.

Odgovorili so tudi, da nimajo otrok, hkrati pa niso veliko v stiku z njimi, zato še nimajo izkušenj s sporazumevanjem z njimi oziroma menijo, da je sporazumevanje z otroki težje kot z odraslimi. Odgovori kažejo, da je problem pri spoznavanju predvsem ovirana komunikacija.

6.6 Medosebni in prijateljski stiki

Prijateljski stiki so izjemnega pomena za skupno preživljanje časa, delitev izkušenj, podporo in pomoč. Anketa je pokazala, da gluhi in naglušni različno preživljajo prosti čas ter se družijo z različni ljudmi. Trije anketiranci so odgovorili, da imajo samo sliščih prijateljev, trije, da imajo samo gluhe in naglušne, štirje pa se družijo tako z gluhimi/naglušnimi kot tudi s sliščimi.

Soočajo se z različnimi preprekami pri druženju s sliščimi prijatelji. Dve osebi sta odgovorili, da se nikoli ne družita s sliščimi ljudmi. Štiri osebe nimajo težav pri druženju s sliščimi, tri osebe imajo težave pri razumevanju povedanega, dve trdita, da slišči in gluhi težko komunicirajo med seboj. Dve osebi trdita, da se težko približata sliščim. Tri osebe trdijo, da jih vrstniki niso nikoli zasmehovali zaradi izgube sluha, šest jih je odgovorilo, da so se s tem spopadali včasih, le ena oseba je odgovorila, da so jo pogosto zasmehovali.

Gluhi in naglušni preživljajo prosti čas na različne načine. Štirje preživljajo prosti čas v društvih za gluhe in naglušne, štirje se udeležujejo aktivnosti za starejše, prav tako se štiri osebe ukvarjajo s športom, tri osebe pa prosti čas izkoristijo za izobraževalne namene.

Odgovori tako kažejo različno dinamiko medsebojnih odnosov, vendar se je več kot polovica anketirancev že soočala z zasmehovanjem zaradi izgube sluha.

6.7 Zaposlovanje

Plačano delo oziroma zaposlitev daje možnost za občutek pripadnosti, optimizacijo potencialov in veščin, hkrati pa posamezniku omogoča, da živi avtonomno in finančno samostojno življenje.

Šest anketiranih je zaposlenih, štirje pa so brezposelni. Od tega tri osebe še niso opravljale in iskale plačanega dela, zato na vprašanja niso odgovarjale. Pri vprašanih so lahko obkrožili več odgovorov.

Osebe s kakršnimi koli omejitvami imajo večje težave pri iskanju in pridobivanju zaposlitve. Pet anketirancev je odgovorilo, da v času iskanja zaposlitve ni bilo dovolj del, ki bi jih veselila, ena oseba ni imela zahtevane izobrazbe, potrebne za določeno delovno mesto, štirih oseb delodajalci niso povabili na razgovor, prav tako pet oseb trdi, da jih zaradi gluhoste delodajalci niso zaposlili, dve osebi pa sta odgovorili, da jima je delodajalec ponudil premalo plačano delovno mesto. Podobni rezultati so pri razgovorih, kjer jih je pet odgovorilo, da jih delodajalci zaradi okvare sluha niso zaposlili, eno osebo je delodajalec zasmehoval zaradi izgube sluha, tri osebe so imele težave pri komunikaciji z delodajalcem, dve osebi pa sta obkrožili drugo.

Od tistih, ki so zaposleni, je pet takšnih, ki trdijo, da jih delodajalec obravnava enako kot ostale, dva pa menita, da delodajalec zahteva več od njih.

Razmerja s sodelavci so pri osebah z okvaro sluha različna. Ena oseba se ne razume s sodelavci, štirje trdijo, da težko komunicirajo s sodelavci, dva pa, da ju sodelavci ne razumejo. Po ena oseba trdi, da sodelavci menijo, da dela manj od njih, da opravlja lažja dela in da ga diskriminirajo.

Štirje anketiranci so odgovorili, da imajo težave s komunikacijo in nadrejenimi, trije, da imajo težave pri razumevanju navodil, trije pa, da imajo težave pri skupinskih delih. Dve osebi trdita, da zaradi okvare sluha nimata možnosti pridobitve enakih veščin kot sodelavci.

Komunikacija z nadrejenimi in sodelavci je razgibana. Nekateri se poslužujejo vseh metod in jih kombinirajo, tako da komunicirajo z znakovnim jezikom, branjem iz ustnic, s pomočjo pisanja, govora.

Rezultati tako kažejo, da imajo osebe z okvaro sluha težave pri iskanju zaposlitve ter da jih delodajalci zaradi tega diskriminirajo, saj jih ne zaposlijo. Težavni so tudi odnosi s sodelavci, saj je težava v komuniciranju.

6.8 Vsakdanje življenje in diskriminacija

Diskriminacija ima na ravni vsakdanjega življenja različne oblike in se pojavlja pri različnih dogodkih. Gluhi in naglušni imajo različne izkušnje z diskriminatornimi praksami.

Sedem oseb z okvaro sluha je odgovorilo, da nimajo težav pri urejanju vsakdanjih opravkov, prav tako težav nimata dve, ki si pri tem pomagata s tolmačem, ena oseba pa ima težave pri razumevanju povedanega in pri ponavljanju vprašanj.

Tri osebe trdijo, da niso bile nikoli diskriminirane, sedem oseb pa, da so bile. Odzivi so različni. Dve osebi sta se počutili izolirano, tri so se naslednjič poskusile izogniti možnostim, da bi bile diskriminirane, dve pa sta obkrožili drugo.

Ena oseba ne sodeluje v nobeni od dejavnosti, kjer sodelujejo tudi sliščeči, ostalih devet pa. Pri tem jih šest meni, da jih sliščeči sprejemajo enakovredno, trije pa, da jih sprejemajo s pomisleki.

Le tri osebe z okvaro sluha menijo, da gluhoti ne vpliva na komunikacijo z vrstniki. Tri menijo, da vpliva pri navezovanju stikov s sliščimi vrstniki, pet jih meni, da je težava težja komunikacija, trije pa menijo, da se sliščeči ne želijo družiti z njimi.

Sedem oseb trdi, da niso bili diskriminirani na občinah, uradih. Tri osebe so bile diskriminirane, od tega je le ena zahtevala, da popravijo storjeno škodo, dve pa nista naredili nič. Sedem oseb ne prikriva svoje izgube sluha, saj so jo sprejeli, trije pa jo včasih, saj se s tem niso sprijaznili. Šest oseb se ne izogiba situacijam, da bi okolici pokazali svojo okvaro sluha, štiri pa se.

Rezultati ankete tako kažejo, da se jih več kot polovica srečuje z diskriminatornimi praksami, a le v redkih primerih ukrepajo. Težave imajo v vsakdanjem življenju, medtem ko je

diskriminacija na uradih, občinah redkejša. Običajen odziv osebe z okvaro oziroma strategija je, da se umaknejo v osamo, se poskušajo izogibati situacijam, kjer bi lahko bili zasmehovani ali diskriminirani ter jih ti občutki prizadenejo, počutijo se žalostno, tesnobno.

7 Analiza intervjujev

Intervjuji najboljše osvetlijo subjektivno doživljanje posameznikov in njihovih pogledov na svojo vlogo v vsakdanjem življenju. Ker gluhi in naglušni komunicirajo v znakovnem jeziku (razen nekaterih uporabnikov polževega vsadka), je primernejša metoda za analiziranje intervju preko elektronske pošte. Poglobljeni oziroma globinski intervju daje raziskovanim možnost, da so interaktivnejši, strukturirana vprašanja pa zmanjšujejo možnost vsiljevanja nazorov in mnenj raziskovalca.

Kvalitativne raziskovalce zanima, kako ljudje čutijo, mislijo v danih okoliščinah (Thorne 2000). Spletne raziskovalne metode so bolj prilagodljive in primerne za poglobljene študije tako kulturnih kot socialnih kontekstov (Lobe 2008).

Intervju preko elektronske pošte je relativno nova metoda raziskovanja in ima tako kot vse metode tako prednosti kot omejitve. Prednosti, ki jih ta metoda prinaša, se nanašajo na nižje stroške izdelave in pregleda podatkov, prav tako pa omogoča dostop do fizično oddaljenih ljudi. Uporaba tovrstne metode hkrati znižuje stroške in čas obdelave, transkripcije podatkov, saj so slednji generirani v elektronskem formatu. Po eni strani tovrstni intervjuji skrajšajo čas (vprašalniki se lahko pošljejo več ljudem hkrati), po drugi strani pa udeleženci lahko potrebujejo daljše časovno obdobje, da odgovorijo na pošto in rešijo intervju. Intervjuji po elektronski pošti omogočajo ljudem, da si vzamejo več časa za odgovore ter da jih zapišejo, kar koristi predvsem tistim, ki so bolj veščji pisanja kot govorjenja. Omenjena metoda omogoča intervjuvanje ljudi, katerih raziskovanje bi bilo močno oteženo v živo. Gre za ljudi s posebnimi potrebami, sramežljive ljudi, ljudi, ki imajo težave s komuniciranjem, posameznike, ki živijo na geografsko ali politično občutljivih območjih. Prav tako je metoda uporabna za intervjuvanje o intimnih, nevsakdanjih temah. Intervjuji po elektronski pošti torej

omogočajo ljudem, da izrazijo svoje občutke brez vpliva raziskovalca oziroma zmanjšujejo probleme, ki so povezani z učinkom spraševalca (npr. statusna razlika, govorica telesa). Ista lastnost je lahko tudi omejitev, saj raziskovalec ne more videti in raziskovati mimike, govorice telesa, slišati tona in barve glasu. Možnost je, da se nekateri pomembni vizualni in neverbalni znaki, ki jih lahko zaznamo v neposredni očesni komunikaciji, spregledajo, razgubijo. Omejitev te metode je tudi omejen dostop ali pomanjkanje dostopa do spleta in elektronske pošte (Meho 2006).

Prednost te metode je tudi možnost, da se odgovarja več intervjuvancem hkrati, tako je zbiranje podatkov hitrejše in bolj fleksibilno (Lobe 2008).

Gluhi težko komunicirajo z ljudmi, ki ne znajo znakovnega jezika. Tudi gluhi uporabniki polževega vsadka imajo več težav pri komunikaciji, pa tudi težje sledijo pogovorom v skupinah, zato je intervju preko elektronske pošte zanje lažji. Takšna vrsta intervjuvanja gluhemu/naglušnemu omogoča veliko mero fleksibilnosti ter več časa, da prebere vprašanja in nanje napiše odgovore.

7.1 Vzorec raziskovanja

Vzorec raziskovanja v intervjujih tako kot v anketnih vprašalnikih zajema osebe starih od 18 do 35 let v Sloveniji. Intervjuvanke so rojene med leti 1986 in 1990, torej so stare 25–29 let. Ker so med sodelujočimi samo ženske, ki so gluhe, vzorca ne moremo posplošiti tudi na naglušne osebe in moške. Vzorec je pridobljen iz elektronskih kontaktov tistih oseb, ki so rešile anketni vprašalnik. Pridobivanje intervjujev je trajalo od 2. novembra do 1. decembra 2015.

Intervju je sestavljen iz 50 vprašanj. Vprašanja so postavljena v sedmih sklopih (demografska vprašanja, družina, partnerstvo, šola, medvrstniški odnosi, zaposlovanje in vsakdanje življenje). Vprašanja se nanašajo na vidik okvare sluha v vsakdanjem življenju – kako se soočajo z njo, kakšne strategije izbirajo, kakšne izkušnje imajo.

Sodelujočih v intervjujih je bilo pet, od tega so vse ženske. Dve sodelujoči živita v velikem mestu, tri na podeželju. Vseh pet je gluhih, od tega so tri intervjuvanke gluhe od rojstva, dve pa sta oglušeli pri treh letih. Štiri intervjuvanke so uporabnice polževega vsadka, ena uporablja še zaušesni aparat, foniker, pa tudi indukcijsko zanko, ena intervjuvanka pa uporablja le slušne aparate.

7.2 Družina

Dober podporni sistem družine omogoči, da je percepcija gluhoti pozitivna, lažje sprejemljiva, hkrati pa omogoča boljšo integracijo v okolje.

Sluh je že v otroštvu izjemnega pomena, saj okvara sluha oblikuje razvoj govora, jezika, preko načina komunikacije pa vpliva tudi na emocionalni in psihični razvoj. Zato je pravočasno in hitro prepoznavanje slabšega sluha pomembno, saj zgodnja rehabilitacija omogoča nižanje možnosti za negativne posledice okvare sluha (Žargi in drugi 2011).

Na odnose v družini, ki ima gluhega ali naglušnega člana, vpliva čas okvare sluha, sprejetje te in uspešnost rehabilitacije ter integracije v okolje. Ker so vse sodelujoče oglušele v zgodnjih otroških letih, se niso soočale s travmami ob izgubi sluha, saj dojemajo izgubo sluha kot samoumevno. Velik doprinos k pozitivnemu sprejemanju so bili člani družine, ki so omogočali pozitivne izkušnje in sprejemanje gluhoti ter pomoč.

»Sedaj popolnoma razumem svojo gluhoti in svojo kulturo gluhih. Srečna sem da sem to, kar sem.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Intervjuvanka, ki je osnovno in srednjo šolo obiskovala v segregaciji, se je razlike s slišječimi začela zavedati šele ob vstopu v integrirano univerzitetno izobraževanje.

»Zdaj bolj zavedam glede gluhoti kot prej v osnovni šoli in srednji šoli ... ker sem hodila v ZGNL in nisem zavedala kakšno razliko. Čeprav imam slišječo starši in gluho sestro, vseeno nisem bila pripadana med svet gluhih. Ko sem hodila med faksom, se bolj zavedala kaj pomeni biti gluha. Veliko sem naučila med faksom kot pa sem med OŠ in SŠ.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Odgovor kaže, da obstaja razlika med ljudmi, ki šolo obiskujejo v segregaciji ter tistimi, ki so integrirani. V segregaciji si lahko delijo izkušnje, se čutijo bolj sprejete, komunikacija je neovirana, prav tako je podajanje snovi s strani učiteljev vse je bolj prilagojeno. V integraciji pa ima gluha oseba, ki se je prej učila segregirano, težave s sprejemanjem, občutkom nepripadnosti.

Pomembnejši vidik pri izgubi sluha je odnos in reakcija staršev ali skrbnikov. Intervjuvanke trdijo, da so starši sprejeli okvaro sluha, čeprav so bili sprva šokirani in so potrebovali nekaj časa, da so se privadili na novo situacijo. Vse intervjuvanke trdijo, da so jim starši pomagali

pri integraciji, učenju, jih vozili na govorne, slušno-govorne vaje, hkrati pa so prilagodili način komunikacije. Starši ene od sodelujočih so gluhi, tako da ni bilo težav pri sprejemanju, večji izziv je bila vzgoja in izobraževanje, vendar so jo podpirali.

Normalno. Pogovarjali so se z mano, kot običajno, prilagodili so se mojemu razumevanju (malo bolj počasnejše, in na trenutke glasnejše govorjenje, ko govorijo, so obrnjeni proti meni). Mama je še najbolj zaslužna, ker se je ukvarjala z mano skozi ves čas in me naučila brati še pred mojim vstopom v prvi razred osnovne šole. Včasih je pozabila, da sem sploh gluha, in sem jo morala opomniti, da naj se, ko govori z mano, obrne proti meni (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Da je podpora in samoiniciativnost staršev še kako pomembna, pokaže odgovor intervjuvanke, ki pove, da so njeni starši skušali storiti vse, da bi ji olajšali življenje. Hkrati tudi pove, da za gluhoto niso ugotovili v Sloveniji, ampak v Avstriji. Enako sem ugotovila pri pogovorih z mamo gluhega otroka, ki je poudarila neodzivnost nekaterih slovenskih zdravnikov, saj slednji niso verjeli, da je otrok gluha.

»Da so se borili zame (niso v Sloveniji ugotovili, da sem gluha- starša sta posumila in tako sta me peljala v Avstrijo, kjer so potrdili, da res ne slišim. Pomagali so mi na tak način, da sem hodila in odraščala med normalnimi vrstniki v vrtcu, osnovni šoli in gimnaziji.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Hitra reakcija in pomoč staršev je tako izjemnega pomena za oblikovanje posameznika, ki ima možnost integracije v slišče družbo kljub okvari sluha. Bratje in sestre sooblikujejo vsakdanje življenje posameznika, oblikujejo identiteto, saj služijo kot prijatelji, tekmeči, vzorniki. Pomembni so tudi pri podpori. Samo ena sodelujoča je edinka, zato nima izkušenj s sorojenci. Ostale štiri intervjuvanke imajo sorojence in njihovi odgovori potrjujejo sklepe iz teoretičnega dela. Dve intervjuvanki imata sestre, ki imata prav tako okvaro sluha. Ena intervjuvanka ima mlajšo naglušno sestro. Pri tem je ona pomagala mlajši sestri, saj si lahko delita podobne izkušnje. Druga intervjuvanka ima starejšo sestro, ki je gluha. Vlogi sta bili obrnjeni, pri tem je starejša sestra pomagala njej, skrbela zanjo in z njo delila izkušnje. Vendar intervjuvanka poudarja, da so šli starši čez težka obdobja, saj jih je bilo strah za prihodnost gluhih hčera.

Nismo nikoli pogovarjali o tem, ampak zavedam, da sta ustrašila takrat ko sem rodila. In videla sta, da imata dve otroka ki sta gluha. In nista zavedala zakaj je prišlo da sva gluha. In bolj je mama bala za mene in sestro, kako bova preživela ko bova velika. In je bolj težko prebijala skozi življenje ... veliko sem trpela ker nista potrudila da bi bolj povezali in spodbudali naju za kakšno izziva. In nisem znala povedati svoje občutka, kako sem počutila. Je pa res, da je mama bolj trudila, da bi jaz dobro učila in da bi lahko preživela in šolala še najprej na višjo raven (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Ta odgovor tako kaže prikrite strahove, s katerimi se soočajo starši. Bojijo se nove izkušnje, nove bolezni, saj je ne poznajo, hkrati pa se zavedajo, da je lahko družba odklonilna do ljudi, ki imajo zdravstvene težave. Predvsem šok ob novici, da je otrok gluh, je velik, saj starši nimajo izkušenj in znanja, z informacijami pa je izkušnja lažja. Tako tudi sorojenci prispevajo k pozitivnem vrednotenju gluhot.

»Ja imam gluho sestro, ki je bila moja opora. In je bila bolj močnejša kot mene. In je bila moja druga mama. Vedno je skrbela zame, ko sva šla v šolo v ponedeljek do Ljubljano.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Intervjuvanka, katere starši so gluhi, ima sliščo sestro. V tem primeru je sestra edina slišča v družini:

Ja, imam sliščo sestro. Marsikdo bi rekel, da je to nekaj posebnega, ker ne srečaš tako družino, da bi bili v družini še slišč otrok poleg gluhega otroka. Ker imam mlajšo sestro, sem se večinoma učila od surdopedagogov, učiteljev, ... Je pa res, da je odmaknjena od gluhih bila, ampak sedaj že razume svet gluhih in se ne rada vključi medse, razen če niso kakšni lepi dogodki, kjer se počuti prijetno (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Intervjuvanka, ki ima sliščega starejšega brata trdi, da slednji sprejema njeno gluhoto, ji pomaga, jo uči, a se tudi kdaj prepirata. Hkrati je povedala, da je bil brat včasih ljubosumen, čutil se je zapostavljenega zaradi pozornosti staršev, ki je bila pogosteje namenjena sestri. Sodelujoče v raziskavi tako kažejo primere različnih družin z različnimi slušnimi izkušnjami.

Osebe z okvaro sluha se morajo prilagajati življenjskim situacijam, kar trdijo tudi intervjuvanke. Uporabljajo polžev vsadek, ki omogoča integracijo v svet sliščih, vendar nimajo vsi uporabniki polževega vsadka kakovostnega sluha. Hkrati poudarjajo izjemen

pomen elektronskih medijev in mobilnih telefonov, ki omogočajo hitro komunikacijo, dostopno kjerkoli. Intervjuvanke nakažejo na neenakost glede komuniciranja in prejemanja informacij, ki so za gluhe izjemno okrnjene. Gluhi in naglušni imajo tako na voljo le redke oddaje in filme, ki bi bili namenjeni njim in tolmačeni. Ena intervjuvanka poudarja pomen motivacije, zagnanosti, ki olajša težave, ki jih prinaša izguba sluha.

Čimveč komunikacije preko elektronskih medijev, ker po telefonu ne gre; pa vsi vemo, kako folk odgovarja preko elektronske pošte. Olajšam si tudi z uporabo klicnega centra. Drugače se mi pa še vedno zdi, da je to ena najtežjih oblik invalidnosti. Informacije tudi največ pridobivam preko elektronskih medijev, preko radia pač ne gre, ne... Glede na to, kako so bila poročila pred leti podnaslovljena, tudi tega ne gledam več (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

»S tem si lažje preživljam zaradi elektronskem pošti, kjer sem dopisovala s profesorjem glede faksom in diplomo. Največ sem tole delala. Ne vem kaj bi naredila če ne bi ostajala el.pošto in mobitel. Hvalabog da je nekdo izumil mobitel.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Intervjuvanke kažejo tudi veliko mero fleksibilnosti in iznajdljivosti, ko potrebujejo pomoč. Odgovori kažejo, da se najprej obrnejo na svojo družino oziroma starše, partnerje, pa tudi na defektologe, surdopedagoge in prijatelje. Tudi sorodniki vplivajo na življenjske poteke in dinamiko odnosov v družini, zato je razumevanje in osveščanje o boleznih toliko bolj pomembno v krogu družine. Intervjuvanke trdijo, da se sorodniki brez posebnosti soočajo z njihovo izgubo sluha. Sprva so imeli težave, a so se sprijaznili, kljub temu pa jih je včasih potrebno opomniti na glasnejšo in previdnejšo komunikacijo. V primeru ene intervjuvanke sicer sprejemajo gluhotu, a nimajo rednih interakcij, saj sorodniki ne znajo znakovnega jezika.

»Normalno. Včasih jih moram prositi, da govorijo malo glasneje in počasneje da jih razumem, in bolje se počutim, če poteka komunikacija v manjši skupini. Težje je, ker običajno pogovor poteka hitro, in mu je utrujajoče slediti, toda zvečine s komunikacijo nimam problemov.« (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Odnos sorodnikov lahko vpliva tudi na samopodobo in motivacijo za nadaljne podvige. Sorodniki gluhe intervjuvanke niso verjeli v njene zmožnosti in spodsobnost, a jim je dokazala nasprotno:

»Ja, na začetku niso verjeli, da bom uspela v šoli, češ, kako je pa moj oče zapustil šolo pri sedmem razredu in že takoj začel delat, moja mami pa ima tak glas, da jo nihče ne razume, razen tisti, ki znajo dobro odgledovat z usta. Zato sem vztrajala in sem uspela diplomirati. Sedaj smo v naši družini najbolj pogumni in najbolj dejavni.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Intervjuvanka, ki je prejela polžev vsadek, je opisala izkušnjo po pridobitvi, kar je bil šok za sorodnike:

»Seveda na začetku jim ni bilo lahko, ker jih ne bi slišala. Presrečni so bili, ko so videli, da jih slišim po 8 letih tišine.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Vse intervjuvanke trdijo, da jih starši vselej podpirajo pri odločitvah. Tri uporabnice polževega vsadka doma komunicirajo preko govora, brez kretenj, kljub temu pa poskrbijo za to, da je komunikacija razumljiva, prostor primerno osvetljen (za branje iz ustnic), v redkih primerih tudi pišejo na papir. Ena intervjuvanka tako poudarja pomen verbalne komunikacije in pomoči staršev. Ena intervjuvanka uporablja kombinacijo govora in znakovnega jezika. Pri drugi komunicirajo v kretnjah.

»Normalno komunikacijo imamo, brez kretenj. Starša sta slišéča. Zaradi njiju imam lahko normalno komunikacijo po celem svetu, kar mi pomaga definitivno pri samostojnosti. To je neprecenljivo.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

»Sta pozorna, da se vidimo in da je prostor osvetljen. Da lahko berem z ustnic. Znakovnega jezika se pa nista nikoli učila, kar se mi danes zdi po svoje škoda.« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Dve intervjuvanki trdita, da nimata slabih izkušenj zaradi okvare sluha, tretja poudarja, da je prilagajanje cilj do uspešne komunikacije. Ena intervjuvanka pravi, da je imela težave zaradi pokvarjenega aparata in prehitre komunikacije:

»Da. Ko se je slušni aparat pokvaril, in sem morala uporabljati slabšo različico, ki je cvilila in brenčala na uho. Komunikacija je bila otežena, ker je bil zvok slab. Dodatno pri delu, kjer se hitro izmenjujejo navodila (postavljanje sestavljene lestve), prepiri (ne maram glasnih in grobih zvokov).« (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Intervjuvanka, ki je uporabnica znakovnega jezika, trdi, da je imela veliko slabih izkušenj med otroštvom, ki še vedno obstajajo. Trdi namreč, da so jo redko razumeli, ko je želela kaj povedati, prav tako pa se ljudje niso trudili.

Ja, imam slabe izkušnje med otroštvo. Če sem hotela kaj povedati, pa me niso razumeli in zanemarili. Do zdaj še vedno. Niso trudili glede znakovnem jeziku in tudi jaz nisem trudila glede govorom oz. Z glasom. Bolj slabo govorim, ne preslabo. Ampak bolj malo govorim, in raje izberem znakovni jezik, ki je moj zaščitni znak. Komunikacija med menoj in starši je vedno zataknilo in nisem mogla povedati kaj me je tiščalo v duši. Zato sem bolj zaupala svojo najboljšo prijateljico ki je tudi gluha in zna odlično z znakovnem jeziku kot jaz (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

7.3 Šola

Edukacija posamezniku omogoča kognitivni razvoj, možnost za prepoznavanje lastnih veščin in sposobnosti ter optimizacijo teh. Hkrati se skozi proces izobraževanja krepijo vrstniški stiki, medosebna komunikacija in sodelovanje v skupini. Izobraževanje daje možnost za avtonomno in samostojno ter finančno preskrbljeno življenje.

Glui in naglušni otroci (oz. njihovi starši) glede na svoje sposobnosti in zmožnosti izbirajo med segregiranim in integriranim učenjem, od tega je odvisna tudi kvantiteta priložnosti za redno interakcijo s slišječimi otroci ter ustvarjanje občutka sprejetosti s strani slišječih. Na identiteto posameznika močno vpliva tudi šolanje, dobri odnosi z vrstniki in učitelji. Tri intervjuvanke odgovarjajo, da so se šolale v integraciji, v rednih šolah. Ena intervjuvanka je začela šolanje na Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani, a so jo kmalu prestavili v redno osnovno šolo, kjer je nato šolanje nadaljevala v integraciji. Ena je osnovno in srednjo šolo obiskovala na Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani, fakulteto pa redno.

Štiri so že zaključile šolanje in trdijo, da je bil konec izobraževanja dosež želenega cilja, ena pa poudarja, da tudi pridobitev zaposlitve in pomanjkanje sredstev za nadaljevanje šolanja. Odločitev za integrirano ali segregirano učenje v osnovni šoli običajno sprejmejo starši, ki morajo poznati sposobnosti svojega otroka, vanj zaupati ter z njim delati. Tri intervjuvanke so povedale, da so se za integrirano učenje odločili starši oziroma so oni dali pobudo. Ena intervjuvanka je dejala, da je mnenje o segregiranem izobraževanju podal psiholog v ZGNL. Ena intervjuvanka trdi, da so se za šolanje odločili starši in ekipa ljudi, ki so delali z njo.

»Za osnovno šolo cela ekipa (starši so na prvem mestu, nato psihologinja, surdopedagoginja, defektologinja, ravnatelj,...). Za gimnazijo sem se sama odločila, tam sem imela tudi integracijo, a v milejši obliki. Na fakulteti imam le »odločbo za študenta s posebnimi potrebami« in to ne kaj dosti prispeva zaradi neupoštevanja.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Sodelujočim so pri učenju pomagali različni ljudje, učitelji, starši, inštruktorji, nekatere so imele dodatno pomoč mobilnih surdopedagogov, pa tudi sošolcev in prijateljev. Izobraževalne ustanove bi morale temeljiti na objektivnosti in vsem učencem zagotoviti enakopraven dostop do izobraževanja, v kar so vštetni tudi učni pripomočki, dodatna učna pomoč za tiste, ki jo potrebujejo. Gluhi in naglušni potrebujejo več pomoči v integriranem izobraževanju, sploh v obliki zapiskov, prilagojene komunikacije, indukcijske zanke. Sodelujoče se razlikujejo po tem, kaj jim je nudila šola, kar kaže razslojenost po slovenskih regijah in izobraževalnih ustanovah glede tega, kaj nudijo šolajočim. Ena intervjuvanka trdi, da ni bilo s strani šole nobenih pripomočkov. Hkrati meni, da bi se lahko situacija izboljšala tako, da bi gluhim in naglušnim učitelji pripravili zapiske.

»Da bi mi gluhi in naglušni imeli prednost pri zapiskih(lahko bi nam posodili prof svoje zapiske, pa bi jih skopirali, tako bi vedeli, da res imamo vse napisano, ker sošolci so različno napisale svoje povzetke od predavanj. Da bi imeli zastonj fotokopiranje. Ali da bi imeli power pointe, kjer je zapisano, kar govori (ne samo oporne točke).« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Druga gluha oseba trdi, da so ji zapiske sicer kopirali od sošolke, veliko pa jih je priskrbela njena družina, seveda z dovoljenjem fakultete.

»V osnovni šoli sem dobivala kopirane zapiske od sošolke, da sem jih lahko kombinirala s svojimi (kopi papir). Tehnične pripomočke (aparati, foniker, indukcijska zanka) je plačala moja družina. Dodatno je fakulteta dovolila vgradnjo indukcijske zanke v učilnico v kateri je potekal pouk na daljavo (da sem lahko slišala profesorja).« (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Hkrati ista intervjuvanka pove, da bi šola lahko veliko več storila za boljšo vključenost gluhe učenke, vsaj z boljšo pripravo učiteljev in ozaveščanjem sošolcev o gluhoti:

Me pripravila na menjavo razredničarjev, oziroma vsaj opozorila razredničarja, da sem tudi jaz v razredu. V osnovni šoli se je zgodilo, da smo imeli en mesec razredničarko, ki je bila seznanjena z mojo situacijo (gluhota), vendar je potem odšla na novo delovno mesto. Nova razredničarka ni vedela, da sem gluha, in je bila šok terapija na obeh straneh. Na splošno bi bilo dobro, da bi se v šolske mape vključile opombe da ima učenec/študent okvaro sluha, tako da bi razredničarji bili s tem seznanjeni preden pride do stika z gluhim učencem. Fakultete imajo sistem, da morajo študenti s telesno okvaro (gluhi, slepi, etc), posebej zaprositi za status invalida. Kar predstavlja problem, ker običajno ljudje ne vedo, da tak status obstaja in da omogoča prilagoditve načina učenja (foniker, prilagoditve za slepe, predvsem pri testih). Dodatno je tak status treba vsako leto obnavljati, kot da gre samo za začasno situacijo. Zato sem bila eno leto brez statusa invalida, ker sem pozabila, da je treba 'licenco' obnoviti - torej predložiti dokumente (strokovna mnenja), da fakulteta ponovno odobri status (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Ena oseba trdi, da je imela FM sistem, ki si ga je priskrbela sama, ter meni, da je šola storila dovolj. Tudi intervjuvanka 5 meni enako, saj trdi, da so ji bili v šoli vedno na razpolago.

Kapacitete šole se tudi razlikujejo. Če je izobraževalna ustanova prilagojena otrokom s posebnimi potrebami, ima več pripomočkov in tehnične usposobljenosti. Tako tudi trdi intervjuvanka, ki se je izobraževala v segregaciji. Meni, da je bila ZGNL zelo prilagojena za podajanje snovi preko znakovnega jezika v vsakem predmetu. Poudarja pa, da bi morale fakultete (ki so samo integrirane) poskrbeti za večjo vključevanje študentov.

»V faksu pa bi predlagala, da bi bolj malo potrudili do študenta, ki ima posebne potrebe. Večkrat sem morala sama študirati brez pomoči, a mi je uspelo do konca.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Odnos pedagoških delavcev se razlikuje, vendar pa vpliva na motivacijo šolajočih do izobraževanja in občutka sprejetosti.

»Različno. Ja, večkrat. Ne zavedajo se, da res ne spremljam vsega, samo zato, ker sem na videz videti »normalna« in lahko govorim. Če bi bila slepa ali invalidka na vozičku, bi imela več pomoči. Mislim, da to vse pove.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Slednja tudi meni, da bi šola lahko storila več za gluhe in naglušne, vsaj s tem, da bi seznanili učitelje z njeno situacijo. Njen odgovor poudarja razslojenost državne pomoči in pomoči ostalih glede gluhih otrok in otrok, ki imajo drugačne posebne potrebe, ki so vidnejše. Ena intervjuvanka trdi, da je v šoli učitelji niso zapostavljali, so pa ji popuščali. Večkrat se v šoli ni počutila sprejeto:

»Več jih je bilo. Dejansko pa mogoče sama niti nisem bila dovolj zrela za gimnazijo oziroma na neki način nedorasla temu nivoju.« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Pri prehodu v peti razred ni učiteljem nihče, niti moja takratna surdopedagoginja, povedal, da bodo imeli učenko s posebnimi potrebami. Zato je bila šok terapija na obeh straneh - sama sem bila navajena, da so učitelji vedeli, kako je z mano (dotokratne razredničarke/učiteljice so, ker jih je obvestila mama), vendar nismo računali na to, da je surdopedagoginja pozabila obvestiti učiteljski zbor. Zato je bil tisti prvi šolski dan zame zelo zoprn, pa tudi naslednji dnevi, ko sem se morala predstaviti vsakemu učitelju posebej in razložiti situacijo. Nisem se ravno vklopila v razred, tudi zato, ker je bila komunikacija težja in se nisem marala izpostavljati (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Da, Pri enem nastopu na faksu, kjer sem brala svojo seminarsko in nisem imela power pointa (ker drugi niso imeli in to je bilo čisto na začetku faksa), pa me je prekinila profesorica in rekla, da me ne razume. Pa je sošolka morala vzeti in tako prebrala namesto mene. Po koncu ure so me vse sošolke podpirale in da je »smotana« profesorica; na grd način me je izučilo, da moram poskrbeti, da me zastopijo (tako sem odslej vedno imela pripravljeno, da so razumeli s pomočjo papirjev ali power pointa) (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Intervjuvanka tudi poročajo, da so imele slabe izkušnje v šoli. Ena pove, da je veliko tega že pozabila.

Učiteljica slovenščine s temperamentom, ki me je nadrla, ker se nisem pravočasno spravila od table. Foniker takrat ni ravno dobro deloval, in je nisem slišala, ko je prvič rekla, da lahko sedem. Tako da je bilo precej neprijetno presenečenje, ko je zakričala name. Posledica – segregirano učenje. Neuspešno, ker nisem dohajala učencev (socialna delavka se je trudila, vendar nisem imela motivacije, da bi si stvari

zapomnila, kot naj bi si - prislovi, povedki, navedki... dolgočasno. Zapomnila sem si, vsaj za tisto uro, ko sem delala stvar. Sama sem imela dovolj razvito besedotvorje, da sem slovnično pravilno pisala - tako da se mi je učenje slovnice zdelo kratko in malo potrata časa. Od takrat slovenščina ni bila moj najboljši predmet, kar mi je pozneje delalo težave (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Odgovori tako kažejo nekativne izkušnje pri učenju. Posledica tega je slabši razvoj poznavanja slovnice in posledično sposobnosti pisanja in izražanja v slovenskem jeziku. Strategija gluhih je bila tako segregacija, povezana z negativnimi občutki osamljenosti.

Štiri intervjuvanke so imele slabe izkušnje tako z učitelji kot s sošolci, izkušnje ene gluhe osebe pa so bile pozitivne v povezavi z učitelji, saj meni, da so ji želeli vse najboljše. Kljub temu pa se ni vedno počutila sprejeto v odnosu s sošolci:

»To je bilo samo odnos do sošolcev. Včasih sem se počutila nesprejeto med njimi, ker večinoma nisem razumela in sem si po svoji pameti presojala kakšno je njihovo mišljenje. Žal so bila mnogokrat napačna. Kaj moreš, nisem mogla vedeti.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Enako nesprejeto se je počutila intervjuvanka, ki se je do fakultete izobraževala segregirano. Meni, da se sošolci niso trudili, da bi se pogovarjali z njo, prav tako ji niso pomagali. Tudi tretja intervjuvanka se ni počutila sprejeto v osnovni šoli, meni, da je razlog v njej, saj še ni znala dobro govoriti in poslušati.

»No, v osnovni šoli me niso sprva na začetku sprejeli sošolci in sošolke. Ni me ganilo, nisem se tega povsem zavedala. A jih razumem, ker sem komaj takrat se učila govoriti, pisati, poslušati, vse hkrati. Gimnazija mi je najbolj pomagala, takrat sem se povsem razvila.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Sošolci so pomemben podporni sistem v šoli, saj omogočajo deljenje izkušenj, medsebojno pomoč, prijateljstvo, pa tudi oporo in razumevanje. Zaradi tega so izjemnega pomena tudi za občutek sprejetosti. Ena intervjuvanka trdi, da se je med sošolci znašla, druga pa poudarja, da se ji sošolci sicer pomagali, vendar nimajo več konkretnih stikov. Ena sodelujoča pove, da se ni vključila v skupine sošolcev, saj se je raje držala zase, razen ko je bilo to pri projektnih delih nujno. Tudi druga se strinja s tem, saj meni, da se je redko vključevala v skupine sošolcev, saj so se redko trudili ohranjovati stike, težave je imela tudi s posojanjem zapiskov.

Intervjuvanka 5 pove, da se je brez težav vključevala v skupine sošolcev, vendar so bili dnevi, ko se ni počutila vključeno. Rezultati intervjujev tako kažejo, da so strategije gluhih intervjuvank večinoma kazale na umik iz skupine sošolcev, kljub temu da so imele nekaj stikov. Sicer so sodelovale v skupinskih dejavnosti, sošolci so jim pomagali, a z zadržanostjo. Kljub temu, da je ena intervjuvanka komunikativna in ji ni problem vključevanje v skupine, pa se ni vedno počutila sprejeto.

Vse intervjuvankte trdijo, da so imeli sošolci kar nekaj težav pri sprejemanju njihove okvare sluha, saj nobena ne trdi, da se je vedno počutila sprejeto. Imele so težave glede zapiskov, sošolci so drugače gledali na njih, niso razumeli njihove okvare sluha in potreb ter omejitev, vendar so se sčasoma navadili. Pri odgovorih lahko zaznamo stigmatizacijo gluhih oseb, ki nastane kot posledica kategorizacije gluhih. Kaže se predvsem v diskurzivnih oblikah – v pomanjkanju pogovorov, slabljenju komunikacije čez čas, odklanjanju pomoči (zapiski), zadržanem odnosu.

7.4 Partnerstvo

Spoznavanje novih ljudi je za osebe z okvaro sluha lahko težje zaradi otežene komunikacije. Prav komunikacija je lahko razlog za strah pred stiki z določenimi ljudmi, kar zniža možnost za številne stike in spoznavanje prijateljev ter potencialnih partnerjev. Prav tako intervjuvane omenijo, da jih potencialni partner zaradi okvare sluha ni zavrnil, vendar trdijo, da jim okvara sluha ni predstavljala ovir pri spoznavanju novih ljudi. Kot izpostavlja ena intervjuvanka, je težava v tem, da morajo slišče nenehno opominjati, da so gluhi in da se morajo pri komunikaciji obračati k njim ali govoriti počasneje. Ena intervjuvanka pove, da je gluhota za nekatere ljudi zanimiva.

Niti ne. Vendar mi preseda, da moram vsakič pojasniti svojo situacijo - da sem gluha, in pojasniti pravila komunikacije 'od ust do ust' komunikacije - da so obrnjeni proti meni, jih popravljati če so pretihi ali prehitri. Vseeno imam nekaj dobrih kolegov in običajno ljudje sprejmejo dejstvo, da sem gluha, pozitivno... če imam v bližini foniker. Drugače precej hitro pozabijo, da sem gluha, in nato je napetost na obeh straneh, ker eno vprašanje ali odgovor ponoviti večkrat, samo da ga razumem, je lahko utrujajoče in razdražljivo tudi za najbolj potrpežljivo osebo (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

»Ne, ni bila nikoli ovira, saj sem jim nekako povedala, da ne slišim itd. Skoraj vsem se je zdelo zanimivo. Tako, da ni bilo problema, predvsem, ker sem znala komunicirati z njimi. Večina jih je mislila, da sem na izmenjavi ali tujka iz Avstrije.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Dve sodelujoči odgovorita, da nista imeli težav zaradi okvare sluha pri spoznavanju partnerjev, vendar je primarni razlog za to verjetno dejstvo, da sta se običajno družili in komunicirali z gluhihimi ljudmi. Ena poudari, da ne bi bila srečna, če bi imela slišičega partnerja:

»Ne, bolj sem srečevala z gluhihimi. In imam zdaj naglušen partner. Zato nisem nikoli komunicirali z slišičemi in ne bi izbrala slišič partner in ne bi bila srečna.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

7.5 Medvrstniški in prijateljski stiki

Prijatelji posamezniku omogočajo, da se ne počuti osamljenega, da deli izkušnje z drugimi, se družijo z ljudmi in kakovostno preživlja čas. Izjemnega pomena so kot podporne strukture. Za ljudi s posebnimi potrebami, invalide, osebe z okvaro sluha so kakovostni prijateljski stiki še toliko bolj nujni zaradi več situacij, kjer posamezniki potrebujejo pomoč, pri gluhih predvsem velja za komunikacijo in situacije, ki temeljijo na prenosu zvoka. Velik vpliv ima na količino prijateljskih stikov informacijsko-komunikacijska tehnologija, ki omogoča pogovor z različnimi ljudmi preko pisanja. Gluhe intervjuvanke poudarjajo, da gluhoti vpliva predvsem na način in kakovost prijateljskih stikov. Gluhe osebe potrebujejo ob sebi prijatelje, ki so razumevajoči. Ena intervjuvanka pove, da je komunikativna, zato nima težav s pridobivanjem prijateljev:

»Ne. Sem odprta in komunikativna. Največ se rada družim s starejšimi ljudmi, ker od njih vedno izvem dobre stvari in zanimivosti.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

»Na kakovost vsekakor, ker imam ob sebi prave prijatelje, saj zaradi gluhoti imam več intuicije. Na količino je skozi razna obdobja bolj ali manj vplivala, nisem pa bila prikrajšana za prijateljstva.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Predvsem vpliva na način prijateljskih stikov. Raje imam prijatelje, s katerimi se lahko sporazumem brez da bi velikokrat ponavljali stavke ali besede na obeh straneh, torej prek dopisovanja. Količina in kakovost sta sekundarni - količina je vsekakor manjša v primerjavi s slišječimi, dodatno tudi kakovost, ker so taki prijatelj običajno bolj tesni, ker razumejo problem komunikacije. Vsaj teoretično, ker je zlahka biti 'normalen' prek pisane besede (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Gluhe osebe imajo tako prijatelje, ki komunicirajo na enak način kot one. Tri osebe trdijo, da imajo več prijateljev z okvaro sluha.

»Več tistih z okvaro sluha. Znakovno, govorno, kombiniramo, da se le razumemo.« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Dve pa trdita, da imata več slišječih prijateljev, s katerimi si dopisujejo. Intervjuvanka pove tudi, da se težje sporazumeva z gluхими ljudmi, saj je sama uporabnica polževega vsadka. Tukaj se kaže razlika med gluхими, ki komunicirajo s pomočjo govora (predvsem uporabniki polževega vsadka), in gluхими, ki komunicirajo s pomočjo znakovnega jezika. Kljub temu, da vsi pripadajo manjšinski populaciji gluhih, ki ima vendarle težave s komuniciranjem, saj tudi uporabniki polževega vsadka, ki slišijo, nimajo popolno razvitega sluha.

»Težko komuniciram z gluхими in naglušnimi zaradi besednega zaklada (saj potem moram se opomniti, da ne razumejo vseh besed in moram govoriti, kot da je mali otrok- zveni kruto (hudo mi je), ampak je res. Poznam pa veliko znancev, ki so gluhi ali naglušni. Nimam pa z njimi redne stike. Želela pa bi si, da jih imam, ker vidim, da v raznih društvih se družijo.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Vse intevjuvanke trdijo, da jih novi prijatelji sprejemajo, vendar dve trdita, da sta imeli včasih neprijetne izkušnje zaradi ovir pri komuniciranju. Obe poudarjata predvsem težavno komunikacije v hrupu, večji družbi, skupini in diskusijskih skupinah, saj je komunikacija prehitra in se prekriva. Tako pride do nerazumevanja, hkrati pa trdita, da je nenehno ponavljanje in prošnja naj govorec povedano ponovi, preutrujajoča.

Tri intevjuvanke nimajo težav pri komuniciranju z ljudmi, saj se pretežno družijo z gluхими. Prav tako ne poročajo o tem, da bi gluhotov ovirala druženje s prijatelji ali jih prikrajšala za prostočasne dejavnosti, čeprav ena pove, da je imela težave predvsem pri komuniciranju na fakulteti, kljub temu pa pove, da nerada spoznava nove slišče prijatelje. Glede prostočasnih

dejavnosti se drugi dve intervjuvanki strinjata, trdita pa, da je težava le izguba kontaktov zaradi težje komunikacije.

»Ja. ko sem bila majhna pa sem z lahkoto komunicirala z slišiči otroci. Zdaj sem odrasla in bolj zavedajo kaj je gluhoti in izogibajo mene. Zadržani so bolj. Ko smo majhni pa nimamo zadržke.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Intervjuvanka poudarja tudi, da je bila ob druženju s cimrami na fakulteti diskriminirana, saj cimre niso želele iti z njo ven. Sodelujoče tako težijo k medvrstniškemu komuniciranju s tistimi ljudmi, ki uporabljajo enak način komuniciranja kot one. Komunikacija je tako lažja, z malo zapletit in razumljiva. Ena intervjuvanka pove, da gluhoti ne ovira druženja, saj se slednje skriva.

»Neeee. Vedno se predstavim takšno kot sem. Če kdo se ne počuti dobro, se bo že sam se umaknil. Enako bi storila, če bi bila med slišičimi, kjer noben ne kreta.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Štiri intervjuvanke trdijo, da niso bile prikrajšane za kakšne pristočasne dejavnosti, ena pa pove, da je bila diskriminirana s strani prijateljev, saj niso želeli z njo ven na zabave. Ta odgovor tako kaže diskriminiranje tudi v okviru prijateljskih stikov.

7.6 Zaposlovanje

Zaposlitvena situacija v Sloveniji je težka, sploh za iskalce prve zaposlitve. Prostih delovnih mest je malo, konkurenca je velika. Težava je tudi v tem, da določenih kadrov sploh ne iščejo, zato veliko ljudi ne dobi zaposlitve v poklicu, za katerega so se izobraževali. Takšna zaposlitvena situacija je težja za ljudi, ki imajo kakršne koli omejitve, tudi za gluhe.

Ena intervjuvanka na vprašanja o zaposlitvi ni odgovarjala, saj še študira in ni bila zaposlena. Ena intervjuvanka se sooča s težavami pri zaposlitvi zaradi tega, ker delodajalci ne iščejo njenega kadra, druga pa ni prepričana, ali je razlog za njeno nezaposlitev gluhoti ali kaj drugega:

»Prvo službo sem dobila pri mentorici, kjer sem bila tekom študija na praksi. Drugo službo pa še iščem. S tem, da v vlogah napišem, da imam težave s sluhom, samo

dejansko ne vem, koliko to kaj pripomore k neizbranju na razgovor. Ali pa bolje, da ne vem.» (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Prav tako se ne počuti popolnoma zapostavljeno zaradi zaposlovanja. Druga intervjuvanka meni, da se je z vsakim pismom, kjer so jo zavrnil, počutila zapostavljeno in izločeno. Drugače trdi, da je imela s prejšnjimi delodajalci dober odnos. Ena intevjuvankta dela v nevladni organizaciji, kjer je bilo več ljudi z okvaro sluha, zato je tudi odnos do gluhih oseb bolj razumevajoč in fleksibilen, hkrati so komunicirali v znakovnem jeziku. Dve intervjuvanki sta zaposleni pri podjetju, kjer je zaposlenih več gluhih ljudi, zato nimata težav pri iskanju zaposlitve in pri komunikaciji tako z delodajalcem kot s sodelavci.

»Ta podjetje kjer delam, je bolj za gluhi zaposleni. Se pravi da je delodajalec gluh in ostali pa so gluhi. In delam v podjetju za gluho oddajo ki dajem informacijo z znakovnem jeziku. Zato nimam izkušnje na drugem podjetju.» (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Sodelujoče ne poročajo o zapostavljenosti zaradi zaposlovanja. Hkrati trdijo, da imajo z delodajalcem dober odnos in da dobro komunicirajo. Vse intervjuvanke menijo, da bi bilo na področju zaposlovanja s strani delodajalcev možnih več sprememb in prilagoditev v smislu, da bi bila delovna mesta bolj prilagojena gluhoti, da bi se delodajalci potrudili in prisluhnili njihovim znanjem, veščinam in sposobnostim. Ena tudi pove, da delodajalci želijo zaposlovati gluhe, a zato nimajo državnega denarja, prav tako pa ni posluha s strani države.

»Delodajalci? Nam dali možnost, da nas spoznajo in da ugotovijo, da gluhoti ni neki babbav, samo določene stvari je potrebno prilagoditi.» (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Se srečali s tako potencialno osebo iz oči v oči in se z njo pogovorili. Tudi gluhi rabimo priložnost in je narobe, če nas podjetniclani delodajalec izključi iz zaposlitvenega procesa samo zato, ker ne slišimo. Samo zato, ker imam težave pri komuniciranju ne pomeni, da sem popolnoma nezaposljiva oseba. Zanimivo je, da reference ne pomagajo, če se zraven ne predstaviš tudi osebno in tako 'dokažeš' da si 'zaposljive' sorte. Večina delodajalcev ima v glavi še vedno stereoptip, da smo gluhi preveč neumni za zaposlitev ali preprosto 'predragi', da bi prilagodili delovni prostor (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Gospodarska in zaposlitvena kriza prizadene širšo populacijo, mlade iskalce dela, starejše, zato so razlogi za nezaposlitev različni, česar se zaveda tudi ena od intervjuvank.

»Dejansko je mogoče nekakšna olajšava ta, da je danes vsem težko-brez službe so tudi polnočutni, slišiš ljudje, tako da... Je kriza in vsekakor je težko; predvsem pa je težje tistim, ki imajo še kakšne hendikepe.« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Kljub temu pa nenehno zavračanje s strani delodajalcev negativno vpliva na samopodobo in zaupanje vase. Ko delodajalec osebe ne zaposli zaradi gluhotе, govorimo o zaposlitveni diskriminaciji. Delodajalce pogosto vodi neznanje o sposobnostih gluhih, saj ne poznajo njihove okvare sluha in tudi njihovih zmožnosti ter jim ne dajo priložnosti, da se izkažejo.

Napisala novo prošnjo. Na zaposlitvenem sejmju šla na naslednji razgovor. Pošteno rečeno, počutila sem se mizerno in se spraševala, če ne bi bilo bolje, da bi iz življenjepisa izključila tisti stavek o gluhoti. Vendar je gluhotа nekaj, kaj me, hočeš nočeš, definira, in definira tudi mojo komunikacijo, ne glede na to, kako včasih trdim, da je ne. Govorim popolnoma normalno, zato je za večino ljudi nedoumljivo, da sem resnično gluha. Ne glede na gluhoto pa imam znanje in reference, in če jih delodajalec spregleda samo zato, ker meni, da mu bo moja gluhotа povzročila preveč stroškov in težav, je to njegov problem (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Ena intervjuvanka na situacijo gleda izrazito pozitivno, saj se ni obremenjevala zaradi nezaposlenosti, hkrati se je opogumljala in se zavedala, da jo boljša služba čaka druglje, druga intervjuvanka pa nima izkušenj, saj okvara sluha ni bila ovira pri zaposlovanju.

Ljudje z okvaro sluha se na delovnem mestu lahko soočajo s številnimi preprekami zaradi komunikacijskih ovir (če je zaposlitveno okolje slišče). Težave so predvsem zaradi nerazumevanja navodil, skupinskih del, prehitre komunikacije, uporabe naprav, ki so odvisne od zvoka. Tri intervjuvanke nimajo slabih izkušenj z nezaposlenostjo ali težav zaradi okvare sluha. Ena pove tudi, da je zadovoljna s svojim delovnim mestom.

»Ne. Trenutno delam na projektu s kolegom, in dejstvo, da sem gluha, ne vpliva na kakovost in kvantiteto mojega dela.« (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Oseba z okvaro sluha pove, da je bila gluhotа precejšen problem zaradi težav pri iskanju zaposlitev in pri delu. Njena strategija je bila sprejem dane situacije:

»Poskusiš sprejeti, kolikor je le možno; saj drugega mi ne preostane. Pogovarjati po telefonu se nisem mogla; zapisovati na sestankih tudi nisem mogla... Kaj naj?« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Ena intervjuvanka nima izkušenj s težavami zaradi okvare sluha, druga pa pove, da se je soočala z osamljenostjo, saj je zelo komunikativna v znakovnem jeziku:

»Ne. Pri praksi sem se soočala z osamljenostjo in nekomunikativnostjo. Precej je bilo individualnega dela, to pa ni zame.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Intervjuvanke, ki so zaposlene, trdijo, da so zadovoljne z delovnim mestom. Ena poudarja, da je prilagojeno njenim sposobnostim in izključuje dejavnik njene okvare.

Dve intervjuvanki sta imeli težave pri iskanju zaposlitve, ena intervjuvanka ni ukrepala, ko je delodajalec zaradi okvare sluha ni zaposlil, druga pa je:

»Da, šla na REHA (kratica za rehabilitacijsko) iskanje službe, torej prek agencij, ki se specializirajo za iskanje del za invalidne osebe. Kljub temu iščem delo na 'navaden' način.« (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Država bi morala vlagati več v zaposlovanje oseb z okvaro sluha ter tako spodbujati delodajalce v zaposlovanje. Težava se pojavlja v nesprejemanju posameznika na delovno mesto zaradi njegove okvare sluha. Tako prihaja do diskriminacije, še večji problem pa vidim v tem, da le redki to prijavijo ustreznim organom ali ukrepajo kako drugače. Pasivno sprejemanje diskriminatorne situacije ne opozarja na problem in ne vodi k njegovi rešitvi.

7.7 Vsakdanje življenje in diskriminacija

Za lažje prilagajanje vsakodnevnim situacijam gluhi in naglušni uporabljajo različne strategije in tehnike. Med pomembnimi pridobitvami je pravica do tolmača. Tolmač omogoča izogibanje neprijetnim situacijam zaradi nerazumevanja in nerazumljene komunikacije, vendar se vsi gluhi ne poslužujejo tolmača, predvsem tisti, ki slišijo in so uporabniki polževega vsadka.

Dve intervjuvanki ne koristita pomoči tolmača, saj sta se zmožni sami sporazumevati, hkrati pa ne poznata kretenj. Prav tako tudi tretja intervjuvanka tolmača ne koristi, vendar poudarja, da je pomoč tega koristna.

»Tolmača ne koristim. Sicer včasih pomislim, da bi ga bilo dobro koristiti, samo istočasno sem nekako navajena odgledovati in dejansko bi mi bilo neprijetno, če bi kdaj poklicala tolmača, potem se pa pogovarjala brez njega. Sram bi me bilo, če se tako izrazim. Nekako pa se tudi pozna, da znakovni jezik ni moj jezik in nimam tako razširjenega besedišča v znakovnem jeziku.« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Ena izmed sodelujočih pove, da je začela uporabljati pomoč tolmača med študijem, saj se ob njem boljše počuti.

»Ja, med faksom sem začela uporabljati tolmača. Veliko boljše počutim, ker dobim natančno in točno informacije kar sem želela vedeti. Najbolj je pomembno, da imaš tolmača k zdravniku, k ginekologu, razne stvari ki so zelo pomembno za moje življenje.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Prav tako uporablja pomoč tolmača gluha oseba, ki nima polževega vsadka, saj ji pomaga pri reševanju težav, hkrati pa se ob njem počuti varno, ker dobi veliko informacij.

»Ja, če je kdo nerazločno govoril. Kako, opravičila sem se, da naj zapišejo na papir in se dogovorili za drug termin, kjer sem potem poklicala tolmača.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Samo ena intervjuvanka se ne spomni nobene situacije, ko bi bila diskriminirana. Štiri povedo, da so že doživele takšne diskriminatorne situacije. Dve intervjuvanki sta se v dani situaciji zavzeli oziroma postavili zase, razložili situacijo ter se borili in iz situacije pridobili koristne izkušnje. Intervjuvanka 2 je bila diskriminirana v šoli, ker jo je profesorica obtožila, da je zaključno delo napisal nekdo drug, ne ona.

Peklilo me je dejstvo, da je profesorica domnevala, da bi si lahko samo zato, ker sem gluha, privoščila tako prevaro. Če že kaj, sem ponosna na svoje pisne izdelke, ker dokazujejo, kako daleč sem prišla, in obtožba te vrste je bila tako žalitev kot pohvala - pohvala v tem smislu, da je bilo vzeto kot delo nekoga veliko 'sposobnejšega' kot sem jaz in žalitev, ker je domnevala da se moja gluhoti 'razteza' tudi na pisno področje (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

»Ja, povsod. Ko sem bila majhna, pa sem vedno tiho če je nekdo diskriminirala mene. In nato sem udeležila kamp za gluhe med poleti. In takrat sem izvedela veliko in takrat

sem vedela kako naj bi obnašala če se je kdaj prišlo do diskriminacijo. In sem odzvala, da ni primerno za obnašanje do mene. Ne z govorom, ampak z mimiko in pokazane z rokami.» (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Ena intervjuvanka pove, da ji sluh ne predstavlja ovire pri obiskovanju prireditev in dejavnosti. Tri se strinjajo, da je oteženo predvsem obiskovanje gledališč, in si želijo, da bi bilo obiskovanje gledališč dostopnejše. Ena intervjuvanka pove, da sicer obisk prireditev ni otežen, vendar si želi, da bi bila tehnologija bolj dostopna.

»Ne. Se udeležujem prireditev, vendar si želim, da bi obstajala kakšna tehnologija, podobna indukcijski zanki, vendar bolj prenosna, dostopna in širšega ranga, da bi razumela napovedovalca in nastopajoče.» (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Okvara sluha je lahko omejitev, ki posameznika prikrajša za določene prednosti, ugodnosti. Vse intervjuvanke menijo, da so zaradi okvare sluha prikrajšane za nekaj, vendar govorijo predvsem o komunikacijski preprekli, ki za sabo potegne predavanja, lastne zapiske pri pouku, telefonsko komuniciranje. Poudarjajo pomembnost tega, da si zagotovijo dober sedež, da vidijo govornika, sploh na predavanjih. Vseh pet sodelujočih meni, da so zaradi sluha prikrajšane za marsikaj, vendar se vsaka s situacijo sooča drugače. Poudarjajo predvsem predavanja, izobraževanja, pogrešajo pa normalno, brezskrbno komunikacijo. Prav tako so prikrajšane za razumevanje, prilagajanje besedil oziroma za stvari, kjer je jezik kompleksnejši in zahtevnejši. Težava so tudi raznovrstni tečaji. Dve intervjuvanki povesta tudi pozitivno plat gluhotе, dejstvo, da se morajo za vsako stvar bolj potruditi, biti vztrajnejši, kar jim prinaša pozitivne občutke ter samozavest.

»Za telefonsko komuniciranje. To ne bom nikoli doživela, sem pa imela željo, da bi sploh lahko.» (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

»Da. Pri razumevanju marsičesa kot so za predavanja, zato sem prikrajšana za to, da bi imela npr dobre zapiske. Na žalost je tako. Se pa najdemo in imamo več dela kot normalni, to je res, a zato je lepši cilj, ko do tja pridemo ter smo ponosni na sebe.» (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Dve intervjuvanki menita, da je bila okvara sluha ovira pri reševanju težav predvsem pri sporazumevanju, če je kdo govoril nerazločno. Vendar kažejo veliko mero fleksibilnosti in iznajdljivosti, saj so strategije v takih primerih različne: pokličejo tolmače, pišejo, rišejo.

Hkrati vse povedo, da brez težav urejajo zadeve pri zdravnikih, na občinah, uradnih organih. Težave povzročajo morda samo potovanja, kjer ne slišijo ali razumejo informacij.

»Ne, niso me diskriminirali, samo je pa občasno težja komunikacija, ker na določenih uradih so steklene šipe in se toliko težje zmeniš. Mislim, saj na banki razumeš, da je šipa iz varnostnih razlogov, samo čisto na vsakem uradu je pa po mojem mnenju ne rabijo. Dejansko se težje tako pogovarjaš.« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

Osveščenost širše javnosti je pomembna za omogočanje in hitro prilagajanje situacijam. Situacija gluhih se lahko najbolj izboljša na pobudo gluhih, na podlagi njihovih izkušenj, težav, neprijetnih situacij, zato je toliko bolj pomembno, da se pri oblikovanju politik vključujejo tudi gluhi. Uspeh je v sodelovanju tako gluhih kot slišočih.

Ena intervjuvanka meni, da se situacija gluhih izboljšuje. Poudarja predvsem pomen tolmača za študente ter pomanjkljivost, da fakultete te uredbe docela ne upoštevajo. Dve intervjuvanki se ne želita opredeliti oziroma govoriti o tej temi, kar kaže pasiven odnos do tovrstne tematike. Gluha oseba poudarja, da sicer obstaja kar nekaj glasil, časopisov ter oddaj, ki poučujejo o tej tematiki (Iz sveta tišine, Tipkove minute, Prisluhnimo tišini), vendar pa to ni dovolj:

Slišočja javnost se še ne informira dovolj. Več vemo o tem, kako se na kakšen dan oblači član Kardashianovih ali političnih spletkah kot o tematiki gluhoti. Kolikor sama vem, v šoli ni tej temi posvečeno veliko pozornosti, niti mladi ne vedo, da obstaja poklic tolmača. Marsikateri študent, ki gre študirat prevajalstvo, se prej uči tolmačenja tujih jezikov kot da bi vedel, da obstaja tudi znakovni jezik, ki ga gluhi poznajo in predvsem potrebujejo za vsakdanjo komunikacijo. Populacija gluhih je v Sloveniji dovolj visoka, da je integrirano učenje od prvih začetkov (sama sodim v prvo generacijo integriranih otrok in mladostnikov,) napravilo izjemno velik korak. Vse več gluhih gre v integrirano šolanje in s tem se jim odprejo možnosti za fakulteto. Žal pa je še vedno premalo tolmačev - predvsem usposobljenih, ki bi lahko tolmačili od predavatelja k gluhi osebi. Drugi problem je kakovostno tolmačenje, ker se gre tukaj predvsem za strokovno izrazoslovje, za katerega pa ni vedno ustreznih ročnih znakov, tako da se mora za tisti čas poučevanje prekiniti, da gluhi dobi razlago pojma in se s tolmačem dogovori za ustrezní znak. Dodatno je za tolmače tolmačenje precejšen napor, ker ne samo da govorijo, čeprav ne z glasom, temveč prevajajo besedilo v

realnem času z rokami, in ko tolmač postane utrujen, se poveča možnost napak v prevodu. Tako nujno rabimo več tolmačev na enega gluhega, vendar zaenkrat to še ni možno (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Ena intervjuvanka pozitivno gleda na situacijo, saj meni, da se je stanje izboljšalo.

»Ja, sedaj je vedno boljše. Vendar gluha skupnost se moramo bolj oglaševati in delati sami namesto slišočih, ki so lahko samo naš support.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Tri intervjuvanke trdijo, da bi se lahko tehnični pripomočki izboljšali. Strinjajo se, da je tudi ozavečanje pomembno.

Problem. Informirani so samo gluhi, vendar ne slišéča javnost, vsaj ne dovolj razen občasne omembe tu in tam. Če ne populariziraš problema, potem ljudje ne morejo vedeti, da obstaja rešitev. In še tam se gluhih ne informira vedno dovolj o njihovih pravicah, tako da je ena in ista tema, ki jo predelujemo na okroglih mizah v Ljubljani predvsem kako omogočiti lažji študijski proces, tako v OŠ kot na fakultetni ravni, ne glede če je ne VŠ ali UNI nivoju (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

V šoli - obvezen obisk surdopedagoga, da pojasni situacijo, in kako komunicirati z gluhim otrokom. To je izjemno pomembno v integriranem šolanju. Dodatno pomoč pri nakupu slušnih pripomočkov, predvsem pri študentih. Žal za študente pridobitev slušnih pripomočkov proti manjšemu doplačilu, če se jim prejšnji pokvari, ni mogoča. V času šolanja na fakulteti se mi je tako pokvaril en foniker - star okrog 8 let - in je to otežilo spremljanje predavanj in vaj. Pridobitev ustreznega slušnega pripomočka za študente lahko predstavlja precejšna finančna breme, da ne govorimo o sami postavitvi indukcijske zanke (fakulteta je samo omogočila, da se je indukcijska zanka postavila, še vedno pa smo plačali sami, brez kakršne povrnitve stroškov). Usmerjanje, poklicno usposabljanje. Vsaj ena oseba v upravi naj ima znanje/certifikat obvladanja znakovnega jezika in naj bo dosegljiva v času uradnih ur. Dobro bi bilo, če bi vsaj ena ali dve osebi v uradu nasploh znali znakovni jezik, kar bi olajšalo komunikacijo in razbremenilo tolmače. Trenutno morajo tolmači spremljati svoje varovance na taka mesta, in čeprav je to za gluhe v osnovi v redu, pa postavlja za tolmače stres, ne samo zaradi prevajanja, temveč tudi zato, ker so v časovni stiski, ker se jih potrebuje na več mestih hkrati. Delodajalci velikokrat zahtevajo znanje

absurdnih jezikov, ki niso vedno povezani z delovnim mestom - zakaj ne bi zahtevali tudi, naj vsaj ena oseba pozna znakovni jezik? To bi rešilo veliko problemov, ker bi se poenostavila komunikacijska veriga, povečalo zavedanje o problematiki gluhih in hkrati bi se problem odpravil že na začetku, ker bi bila situacija predvidena in integrirana v komunikacijski proces preden bi se gluha oseba pojavila v uradu in povzročila 'zmedo' na račun svoje gluhotе. Dodatno naj se v parlamentu sprejme novela, ki bi zahtevala od delodajalca, naj gluho osebo ali invalida nasploh sprejme v osebni zaposlitveni razgovor preden se odloči, da gluhega/invalida ne zaposli. Tukaj se ne zahteva nič takega, kar bi kratilo pravice slišočim - končna odločitev bo še vedno delodajalčeva. Gluha oseba bo le pridobila možnost, da se sama osebno predstavi kot več kot samo gluha oseba. Mogoče tudi popularizacija ali vsaj ponudba učenja znakovnega jezika v osnovnih in srednjih šolah (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

Intervjuvanke so se soočale z občutki neenakopravnosti, dve pa nimata takšnih izkušenj.

»Ja, večkrat. Reagirala sem tako, da sem pokazala da mi ni bilo všeč na tak način glede komuniciranja. Drugače do zdaj nisem doživela veliko, bolj redko sem doživljala na to.« (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

Nič ne morem, samo človek sem in nikoli ne bo nihče povsem enakopraven. Nobeden. Vsak ima kdaj dneve, ko se mu zazdi, da se počuti, kot da nima nobene pravice. Ne samo gluhi, tudi slišočim. Lahko se samo prilagajam in grem naprej. Zato smo močnejši, ker to nas izoblikuje. V življenju je veliko ovir in zato ne smemo še obupati, kadar smo ogroženi ali jezni, ker ni bilo »fer«...Na fakulteti je to posebej izraženo, tam se večkrat počutim nemočno. Oziroma pride do izraza, ko se zavem posebej svoje gluhotе. Prej nisem se tako močno zavedala svoje pomanjkljivosti (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

Ena govori o težavah, kjer je samo govorna najava, kar potrjuje ugotovitve iz teoretičnega dela. Govorne najave diskriminirajo gluhe ljudi, saj slednji nimajo enakopravnega dostopa do informacij. Štiri intervjuvanke ne skrivajo svoje okvare sluha. Pri uporabnikih polževega vsadka se procesor običajno vidi, kar je še en razlog, da je okvaro težko skrivati.

Ne skrivam svoje okvaro sluho. Ponosna sem da sem gluha in ponosno pokažem da ne slišim in so takoj razumeli in bolj potrudili kaj želim npr. v trgovino in frizerju. Je pa res, ko sem bila majhna, nisem bila ponosna da sem gluha. Lahko bi rekla, da sem

preklela sebe in spraševala zakaj sem gluha. Pomeni da sem s časom pridobila dovolj izkušnje in videla druge gluhe ki so v tujini in kako so uspele v svojem življenju. Zato so moji vzorniki (Intervjuvanka 4, 28 let, 2015).

»Ne, sama imam še največkrat spete lase in se moj govorni procesor vidi. Ne vem, zakaj bi skrivala, čeprav poznam tudi takšne primere...« (Intervjuvanka 1, 29 let, 2015).

»Nikoli. Zakaj le? Samo sebi bi s tem škodovala in prikrajšala za marsikaj. Vsak človek je unikat in ne sramujem se svoje gluhoti. Ponosna sem na to, kar sem. Nisem popolna, sem pa ponosna na svojo nepopolno telo.« (Intervjuvanka 3, 25 let, 2015).

»Nikoli. Rada se predstavim kot gluho osebo. Na tak način pokažem, da smo gluhi tudi sposobni marsičesa, a vse je seveda odvisno, kako smo bili vzgojeni, izobraženi in usmerjeni.« (Intervjuvanka 5, 27 let, 2015).

Ena intervjuvanka okvaro sluha skriva pred neznanci, saj se ji zdi neprijetno, da mora nenehno informirati ljudi o svoji gluhoti.

Da, pred neznanci. Včasih mi uspe, da jih razumem, včasih ne. Pred ljudmi, ki jih spoznam, običajno ne. Pred neznanci zato, ker ni vedno potrebno da jih informiram o svoji gluhoti. Počutim se v redu, čeprav včasih neprijetno, predvsem kadar nimam vpliva na situacijo (prestop na vlak). Ljudi, ki jih spoznam, pa informiram, ker upam na dolgotrajnejši stik in zato je potrebna odkritost, ker se lahko zgodi, da gre v komunikaciji kaj narobe. Počutim se v redu, ker običajno to sprejmejo pozitivno (Intervjuvanka 2, 29 let, 2015).

8 Diskusija

Tekom izvajanja raziskave s pomočjo anketnih vprašalnikov sem na podlagi slabega odziva in nizkega števila rešenih vprašalnikov sprva menila, da so gluhi in naglušni pasivni, neaktivni, rezultati intervjujev pa so pokazali ravno nasprotno. Vse intervjuvanke so se z veseljem odzvale na prošnjo za intervjuvanje. Hkrati so povedale, da jim to veliko pomeni in želijo pomagati. Nizko število anket tako verjetno nakazuje dejstvo, da je razprava o gluhoti in

spremljajočih dejavnikih relativno zaprta tema, o kateri se premalo govori, saj bi predvsem gluhi in naglušni morali stopiti iz ozadja ter spregovoriti o svojih dilemah, težavah in omejitvah.

Kljub majhnemu vzorcu, ki ne glede na manjšinsko populacijo še vedno ni reprezentativen, lahko iz njega potegnemo nekaj sklepov. Vsi anketiranci sprejemajo okvaro sluha kljub temu, da se soočajo z omejitvami. Uporabljajo različne strategije za preseganje svojih omejitev, saj se izobražujejo, informirajo, družijo. Težave jim prinaša predvsem komunikacija na vseh ravneh vsakdanjega življenja. Z diskriminacijo so se pretežno srečevali v šoli, saj so polovico anketirancev sošolci zasmehovali, le ena oseba pa je imela težave z učitelji, kar kaže na dober odnos z njimi. Težave so imeli tudi z iskanjem zaposlitve, saj polovice od njih niso zaposlili zaradi okvare sluha. Sedem anketirancev je imelo izkušnje z diskriminacijo, vendar so le redki ukrepali. Odgovori anketnih vprašalnikov so podobni odgovorom iz intervjujev, s tem da slednji kažejo širšo sliko in razloge za določene odgovore.

Gluhi in naglušni v Sloveniji reprezentirajo manjšinsko populacijo. Vsem je skupna izguba sluha, vendar je vsaka oseba individuum, ki se od drugih razlikuje po času, vzroku, stopnji izgube sluha, osebnih in socialnih okoliščinah, vrednotah, kakovosti podpornega okolja. Ravno zato tudi ukrepi, zakoni in okoliščine niso univerzalni za vse (Scmidt in Čagran 2006).

Rezultati poglobljene raziskave so pokazali različne življenjske zgodbe posameznic z okvaro sluha. Magistrsko delo je skušalo odgovoriti na pet raziskovalnih vprašanj. Prvo se nanaša na doživljanje gluhotе s strani družinskih članov. Poglavitna težava v družini je po mnenju intervjuvank sporazumevanje. Ovirana komunikacija je posledica gluhotе, ki jo vse intervjuvanke povezujejo z vsemi spektri vsakdanjega življenja. Prav slednja zaznamuje življenje, otežuje izobraževanje, iskanje zaposlitve, delo, odnose v družini, medsebojne in partnerske odnose. Intervjuvanke velik pomen pripisujejo predvsem prilagajanju, sodelovanju. Člani družine se morajo truditi, da je komunikacija osebi z okvaro sluha razumljiva in vidna. Kot že omenjeno, je družinsko okolje vitalnega pomena za hitro prilagajanje novi situaciji. Podpora bližnjih je še kako pomembna za gluhe in naglušne. Intervjuvanke so si enotne v tem, da so bili starši ob novici, da ima njihov otrok okvaro sluha, sprva šokirani. Potrebovali so nekaj časa, da so se sprijaznili in pridobili nove informacije za ukrepanje. Enako velja za sorodnike. Vendar so jim starši stali ob strani, jim pomagali. Zanimiv je odgovor intervjuvanke, ki je povedala, da so se njeni starši bali za prihodnost njiju s sestro, saj sta obe

gluhi. Menim, da odgovor kaže na prvotno pomanjkanje informacij o gluhoti, saj je gluhi posameznik lahko enakovredno integriran v družbo kot slišči.

Vsi starši sprejemajo gluhotu svojih otrok, kar se kaže v nenehni pomoči, pa tudi v dejstvu, da imajo štiri intervjuvanke polžev vsadek. O vstavitvi tega odločajo starši skupaj s pristojnim osebjem in strokovnjaki. Vsaditev polževega vsadka poteka ob živcih, ki uravnavajo ravnotežje, zato je operacija relativno tvegana. Hkrati ni popolnega zagotovila, da bo polžkov vsadek deloval ter omogočil posamezniku dobro slušno izkušnjo. Pogosto se uporabnikom dogaja, da imajo glavobole, čutijo pritisk, se soočajo z drugimi težavami ter posledično zunanjega procesorja ne uporabljajo. Starši morajo tako prevzeti možnost tveganja oziroma se odločiti, ali dati otroku vsaj majhno možnost, da zaznava zvoke, ali pa ga vključiti v svet ljudi, ki komunicirajo v znakovnem jeziku.

Izguba sluha vpliva na celotno družino, ne samo na tiste, ki ne morejo slišati. Prilagajanje tako lahko zmanjša količino nesporazumov zaradi nerazumevanja (Dewane 2010). Kljub začetnim težavam rezultati raziskave kažejo, da ožji člani družine doživljajo gluhotu kot nekaj samoumevnega, se prilagajajo in si pomagajo. Odgovori so pokazali, da se težave pojavljajo pri odnosih z brati in sestrami, ki so slišči, zaradi zapostavljanja slednjih. Situacija je enaka v družini, kjer so starši in intervjuvanka gluhi, sestra pa je slišča in se redko vključuje v aktivnosti družine, saj se počuti izolirano. Pri družinah, kjer imajo tudi sorojenci okvaro sluha, pa to prinaša pomoč in izmenjavo izkušenj, enako je v družinah, kjer imajo tudi starši okvaro sluha. Goffman je tovrstne skupine poimenoval »sočutni drugi«, saj si s posameznikom delijo stigmo, nudijo napotke, zvijače, izkušnje, moralno pomoč in tolažbo ter možnost, da se vedejo sproščeno (Goffman 2008).

Z drugim raziskovalnim vprašanjem sem želela ugotoviti, ali okvara sluha prispeva h kvantiteti in kvaliteti medvrstniških odnosov. Raziskava je pokazala, da intervjuvankam partnerski odnosi ne predstavljajo težav. Enako kot v medvrstniških odnosih imajo intervjuvanke prijatelje in partnerje, ki komunicirajo na enak način kot one, poudarjajo pa, da okvara sluha vpliva na kvantiteto oziroma na način medvrstniških stikov, saj imajo prijatelje, ki se sporazumevajo enako kot one. Na tak način kvantiteta ni pomembna, saj so njihovi prijateljski stiki trdni, med seboj se znajo sporazumevati in ne prihaja do nesporazumov. Dve intervjuvanki poudarjata pomen elektronskih medijev, ki so olajšali komunikacijo med gluhi in sliščimi ter dajejo možnost, da se počutijo enakovredne sliščim. Odgovor gluhe osebe, ki je povedala, da ne bi bila srečna s sliščim partnerjem, nakazuje na to, da

komuniciranje na drugačen način prinaša težave, vodi k nerazumevanju, neprijetnim situacijam, čemur se vse intervjuvanke nezavedno izogibajo.

Odgovorov na tretje raziskovalno vprašanje glede strategij pri integraciji pri pouku je več. Pokazala se je velika razlika med tistimi, ki so šolo obiskovale v integraciji in tistimi v segregaciji. Segregiran pristop je gluhim nudil občutek sprejetosti; edukacija je prilagojena gluhim posameznikom, medtem ko integriran pristop zahteva veliko dela, pomoči strokovnega osebja, hkrati pa šole večinoma niso infrastrukturno prilagojene potrebam gluhih ljudi. Prednost, ki jo marsikdo vidi v segregiranem pristopu, je po mojem mnenju tudi njena slabost, in sicer prilagojenost. Segregiran pristop poudarja učenje na način, ki je prilagojen gluhim in naglušnim (znakovni jezik, oralno-verbalna metoda, branje z ustnic). Tovrstne metode, predvsem znakovni jezik, imajo manj razširjeno besedišče kot slovnica govornega jezika, kar kaže na pomanjkljivo znanje slovnice in izražanja. To je znanje, ki ga tisti v segregiranem pristopu težko ujamejo in usvojijo, če kasneje prestopijo v integracijo. To dokazuje tudi način pisanja ene intervjuvanke, ki je srednjo in osnovno šolo obiskovala na Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani. Način pisanja pokaže pomanjkljivo znanje slovnice. Zaradi tega tudi prevladuje stereotipno mnenje, da so gluhe osebe manj sposobne, manj inteligentne kot slišče, kar seveda ne drži. Imajo samo manj možnosti, da optimizirajo svoje sposobnosti in se izkažejo.

Gluhi in naglušni, ki želijo obiskovati fakulteto, so v težkem položaju, saj morajo kljub temu, da so predhodno obiskovali segregiran pristop, v fakulteto vstopiti integrirano. Tukaj se kaže sistemski problem, saj celotna Evropa ne premore fakultete za gluhe (Košir 1999). Govorimo lahko o diskriminaciji na institucionalno-sistemski ravni.

Raziskava je tudi pokazala, da dve intervjuvanki, ki sta se sprva izobraževali v segregaciji, nista imeli težav z občutki sprejetosti, spoznavanjem prijateljev, ko pa sta bili v integraciji, pa so odgovori enaki – vse intervjuvanke so se vsaj občasno soočale z občutki nepripadnosti, nesprejetosti. »Diskriminacija poteka na osnovi kategorij ali pripadnosti določenim skupinam. Gre za različne osebne okoliščine, ki posameznike in posameznike povezuje v ločeno družbeno skupino.« (Kuhar 2009, 13). Tovrstno razlikovanje se kaže med intervjuvankami, saj je težava predvsem neodzivnost, sošolci in vrstniki s težavo pomagajo gluhim, velik problem je posojanje zapiskov, hkrati redko vzpostavljajo kontakte. Le ena intervjuvanka ni imela takšnih težav, kljub temu pa se je občasno počutila nesprejeta. Strategije integracije v medvrstniške odnose so tako sprva poskusi vključevanja, večinoma pa umik, izolacija ter

osamljenost zaradi redkih vrstniških stikov. Bolje je z odnosi z učitelji. Izkušnje treh intervjuvank so pozitivne. Učitelji so skrbeli za njihovo integracijo in jim pomagali. Kljub temu pa dve intervjuvanki poročata o diskriminaciji ravno zaradi gluhotе. Učitelji so ju zapostavljali, saj niso obvestili zaposlenih o potrebah gluhega učenca, hkrati so ju diskriminirali ravno zaradi gluhotе, saj so podcenjevali njune sposobnosti. Tako gluhe osebe presegajo omejitve svoje stigme, saj verjamejo v svoje sposobnosti, v svoje delo in učenje vlagajo veliko truda in tako okolici pokažejo svoje sposobnosti. Primeri so tudi, ko šola ni nudila pomoči, saj gluhotе ni videla kot oviro ali invalidnost. Posledica diskriminacije s strani učiteljev je pomanjkanje motivacije za učenje, počasnejše dohajanje snovi in slaba izobrazba.

Četrto izmed raziskovalnih vprašanj se je ukvarjalo z ovirami pri iskanju zaposlitve in na delovnem mestu. Danes je situacija na zaposlitvenem trgu težka tudi za slišče, še težja pa je za ljudi s kakršnimi koli ovirami. Odgovor na to vprašanje ni enoznačen glede na rezultate raziskave. Intervjuvanki, zaposleni v podjetju z gluhi sodelavci in delodajalci, nimata težav z delodajalci in sodelavci. Dve intervjuvanki pa sta imeli težave pri iskanju zaposlitve, bili sta postavljeni v neenakopraven položaj, saj ju niso povabili na razgovor, ker je bila težava gluhotа. Nobena ni ukrepala aktivno. Strategija ene je bila usmerjena k sebi, iskala je delo na drugačen način, druga se je tolažila s tem, da je vsem težko. Odgovori tako kažejo, da je težava predvsem v nepoznavanju gluhotе. Delodajalci podcenjujejo sposobnosti gluhih, jim ne dajo možnosti, da se predstavijo, hkrati pa obstaja stereotip, da je gluha delovna sila predraga za prilagoditve delovnega mesta. Delodajalci bi bili bolj odprti, če bi poznali okoliščine, zmožnosti in sposobnosti gluhih, saj največjo težavo povzroča komunikacija. Ena intervjuvanka meni, da je razlog v slabem zaposlovanju gluhih v tem, da ni posluha države in državnih sredstev za pomoč delodajalcem, ki bi zaposlili gluho osebo.

Namen naloge je bil tudi ugotoviti, na kakšen način se gluhi in naglušni soočajo z diskriminacijo, stigmatizacijo ter kakšne strategije uporabljajo. Izkazalo se je, da imajo vse intervjuvanke izkušnje z diskriminatornimi praksami na različnih ravneh vsakdanjega življenja. Prevladujoči področji, kjer poročajo o izkušnjah z diskriminacijo in stigmatizacijo, sta zaposlovanje in medvrstniški odnosi.

Strategija pomeni ravnanje, pri katerem se želimo izogniti emocionalni bolečini, jo kontrolirati, torej reagirati na obremenitve v vsakdanjem življenju (Kovačič 1994).

Zaradi gluhotе so prikrajšane predvsem pri javnih prireditvah – infrastruktura je postavljena neprimerno (npr. ni indukcijske zanke), prireditve so brez tolmačev ali pa je govor težko razumljiv ter hkrati ni možno brati iz ustnic ali slediti toku pogovora zaradi prehitre komunikacije. Težava so tudi predavanja in razni uradi, kjer se zaradi zaščitnega stekla slabo sliši sogovornika. Sodelujoče so se odzvale diskriminatorni situaciji primerno. Pogosta strategija je bila umik, ignoranca, ki so ju spremljali občutki zavrženosti, izolacije in predvsem nemoči. Dve intervjuvanki sta bili v svojih strategijah aktivnejši. Druge sta podučili o gluhoti ter se postavili zase. Pomembna strategija je tudi priprava in prilagajanje določeni situaciji – pred predavanji poiščejo primeren prostor, da je govornik viden, pred potovanji se informirajo o kraju, značilnostih, kljub temu pa je nenehno prilagajanje utrujajoče. Intervjuvanke potrjujejo Goffmanovo tezo o načinih upravljanja s stigmatizirano identiteto predvsem v smislu kompenzacije. Gluhe osebe pred neznanci in tistimi, ki ne poznajo njihove gluhotе, te ne skrivajo, razen ene osebe, ki to počne občasno, zaradi utrujajočega pojasnjevanja okoliščin in posledic okvare sluha. Intervjuvanke tako potrdijo tezo, da posredno popravljajo svojo stigmo. Vnašajo dodatne napore, da opravljajo stvari, katerih zaradi vzroka svoje stigme naj praviloma ne bi opravljale (Kuhar 2009). Hkrati se kompenzacija kaže tudi v motivaciji in zagnanosti do učenja.

Ocenjujem, da je hipoteza potrjena, saj se gluhi v vsakdanjem življenju soočajo s stigmatizacijo in diskriminacijo, za preseganje ovir pa uporabljajo različne strategije. Intervjuvanke se izogone negativnim vidikom gluhotе tako, da uporabijo različne strategije, kot so umik, izolacija, priprava na situacije. Namen tovrstnih strategij je predvsem izogibanje emocionalni bolečini – prilagajajo se situacijam, se izobražujejo ter druge osveščajo o svoji okvari. V medosebnih odnosih najdejo uteho. Čeprav večinoma komunicirajo z ljudmi, ki se enako sporazumevajo kot one (znakovni jezik z gluhi, tiste, ki slišijo, z govorom, odgledovanje, tudi pisanje), kaže na strah pred komunikacijo z drugimi zaradi določenih situacijskih dejavnikov (Ule 2009). Dobro se razumejo, imajo kakovostne stike, težava je včasih komunikacija.

Razlog, da so gluhi zapostavljeni, diskriminirani in stigmatizirani, je v premajhni osveščenosti in pomanjkanju informacij tako gluhih kot naglušnih. Razvoj tehnologije in svetovnega spleta gluhim nudi možnost, da informacije pridobivajo preko interneta, obstaja tudi nekaj televizijskih mrež in oddaj, namenjenih izključno gluhim, vendar to ni dovolj. Gluhi prejmejo premalo informacij iz javne televizije, radio je zanje nedostopen. Težava je v pomanjkanju

oddaj, ki bi bile podnaslovljene ali tolmačene v znakovni jezik. Prav tako so le redke uradne prireditve, proslave in dogodki tolmačeni v znakovni jezik. Težava je tudi s slovenskimi filmi, ki jih gluhi ne morejo spremljati, saj niso podnaslovljeni ali tolmačeni. Tudi za otroke so redke risanke, primerne za gluho populacijo. Redno informiranje in ozaveščanje je izjemnega pomena za splošno razgledanost in razumevanje dogodkov po svetu. Ravno zato je bistvenega pomena, da se gluhim to omogoči. Tudi slišči imajo le redko priložnost, da se informirajo o svetu gluhih, posledično na podlagi neznanja nastajajo stereotipi in predsodki ter diskriminiranje.

Omejitve poglobljene raziskave se kažejo že v samem vzorcu, saj so med sodelujočimi same ženske, in tako ne moremo posplošiti rezultatov na oba spola. Hkrati so intervjuvanke gluhe, nobena ni naglušna, zato tudi o naglušnih ne moremo sklepati. Intervjuvanje preko elektronske pošte nudi intervjuvancu ogromno fleksibilnosti in časa, po drugi strani pa raziskovalec ne more prebrati skrivnih znakov, neverbalnih sporočil, ki se jih ob neposrednem stiku vidi. Prav tako je omejitev raziskave vpliv raziskovalca pri interpretaciji rezultatov.

9 Zaključek

Raziskovanje manjšinskih populacij se mi zdi zelo pomembno, saj je to ena izmed možnosti, da se o tej temi razmišlja, razpravlja in osvešča ter se na tak način daje glas manjšinskim populacijam. Hkrati se tako tudi ponuja možnost za spremembo razmer na bolje. K izbiri teme je prispevalo tudi dejstvo, da imam tudi sama težave s sluhom, zato se lahko poistovetim z sodelujočimi v raziskavi.

Izguba sluha korenito spremeni posameznikovo življenje, njegovo doživljanje vsakdanjega življenja, socialnih odnosov in sporazumevanja. Zaradi ovirane komunikacije se težave pojavljajo na vseh sferah vsakdanjega življenja.

Vrednotenje in položaj gluhih in naglušnih se skozi zgodovinska obdobja spreminja. V določenih družbah je preveval zaščitniški odnos do oseb z okvaro sluha, v drugih so jih zaničevali, preganjali ali jih ubijali (Schmidt in Čagran 2006).

Uvod je nakazal raziskovalna vprašanja in hipotezo, ki sem ju želela razjasniti skozi celotno delo. Magistrsko delo je želelo ponazoriti vsakdanje življenje gluhih in naglušnih, njihovo

spoprijemanje z življenjskimi situacijami ter strategije, ki jih ubirajo pri izkušnjah stigmatizacije in diskriminacije. V nadaljevanju je nekaj več pozornosti namenjeno opredelitvi gluhotе in naglušnosti, vidikom vsakdanjega življenja ter diskriminaciji in stigmatizaciji.

»Pogoste so kršitve človekovih pravic invalidov po svetu na raznih področjih: v izobraževanju, pri zaposlovanju, glede socialne varnosti in zdravja.« (Vertot 2007). Rezultati raziskave so pokazali, da ta trditev drži. Izkazalo se je, da je hipoteza potrjena. Gluhe osebe se tekom življenja soočajo z diskriminacijo, hkrati uporabljajo različne strategije, da se soočajo in presegajo diskriminacijo in stigmatizacijo. Obenem se teoretični sekundarni izsledki skladajo z empirično raziskavo. Taktike gluhih so tako aktivne kot pasivne. Sodelujoče se pogosto izogibajo situacijam, ki bi lahko sprožale nezaželene dogodke ali kočljive, nelagodne situacije, hkrati se na določene situacije pripravijo ter se tako predhodno izognejo morebitnim nesporazumom. Gluhe osebe se poslužujejo aktivnih taktik, kjer želijo preseči omejitve svoje stigme. V diskriminatorski situaciji drugim razložijo značilnosti gluhotе ter skozi izobraževanje osveščajo druge. Dve intervjuvanki, ki delata na televiziji, tako s pomočjo zaposlitve osveščata in informirata gluho javnost. Težavo vidim predvsem v pasivnem dojetanju diskriminacije in stigme. Nevidno diskriminacijo je nemogoče odpraviti brez opozarjanja, ozaveščanja ter preprečevanja. Izogibanje situacijam in umik so le začasne rešitve, ki sicer gluhih odpravljajo emocionalno bolečino, dolgotrajno pa je to škodljivo.

Težavo vidim tudi v tolmačenju. Sicer je populacija gluhih in naglušnih manjšinska, zato nimamo fakultete za gluhe, srednje in osnovne šole pa so samo tri. Kljub temu pa primanjkuje tolmačev, ki so posredniki med slišječimi in gluhi in prispevajo k temu, da ni neprijetnih situacij, nerazumevanja, osebe z okvaro sluha pa z njihovo pomočjo dobijo kakovostne in pravilne informacije. Težava je pri tolmačenjih, ki zahtevajo specifičen jezik, strokovne termine, za katere sploh nimamo kretenj ali pa jih tolmač ne pozna. Rešitev je v izobraževanju strokovnega kadra tolmačev. Za avtonomijo gluhih ljudi bi bila koristna rešitev, da bi v vseh javnih institucijah (šole, javne uprave, uradi, ministrstva, zdravstvo) oziroma povsod, kjer je delo z ljudmi, imeli nekaj kadra, ki bi bil usposobljen tako, da bi komuniciral v znakovnem jeziku ter tako omogočil gluhi osebi, da bi samostojno urejala stvari in dokumente na več sferah vsakdanjega življenja. Z obveznim financiranjem tolmačev s strani fakultete se kažejo spremembe na bolje. Gluhi študenti bodo tako imeli manj težav pri prejemanju informacij in sprejemanju snovi jim bo bolj razumljivo.

Magistrsko delo opozarja predvsem na nevidno diskriminacijo, ki se ne kaže posredno, ampak v vsakdanjih praksah, ki so samoumevne. Socialno okolje v številnih primerih gluhih ne priznava bolezni, invalidnosti, s tem pa se kaže neenakopravnost. Za boljši položaj in situacijo gluhih in naglušnih ter manjšanje možnosti za diskriminacijo bodo potrebne korenite spremembe tako na individualni kot na strukturalni ravni. Rešitev vidim predvsem v povezovanju gluhih, naglušnih in slišočih. Aktivno sodelovanje vseh treh skupin, nenehno osveščanje o novostih, težavah in omejitvah vodi k boljšemu položaju oseb z okvaro sluha. Hkrati so potrebne spremembe tudi na sistemski ravni. Nivo osveščanja o pravicah, dolžnostih in novicah o gluhih bi se moral dvigniti in doseči tudi slišočih. Prav tako bi morala država poskrbeti za primerno infrastrukturno opremljenost ter izobraževanje ustreznega kadra.

Raziskava je tudi pokazala, da so osebe z okvaro sluha pogosto ponosne na dejstvo, da so gluhe. Dojemajo se kot skupnost, ki s trdom in vztrajnostjo doseže to, kar si želi. Ravno to je dokaz, da uspešno premagujejo ovire.

Ovire, s katerimi se spopadajo gluhi in naglušni kot manjšina, so v veliki meri posledica slabe informiranosti, nerazumevanja in pomanjkanja tolerance družbe. Socialno okolje bi moralo biti strukturirano tako, da bi podpiralo manjšine, bi jih razumelo in jim omogočalo pomoč in podporo. Gluhi in naglušni lahko na podlagi svojih težav dajejo pobude za reševanje problemov, preseganje omejitev, družba pa je tista, ki ima resurse in zmožnosti, da te težave reši in implementira. Če bi bile družbene okoliščine podporne, razumevajoče in tolerantne, ne bi bilo neenakopravnosti in diskriminacije in tako bi se lahko vsi vključevali v družbo in ne bi bilo zapostavljanja.

Literatura

1. Adams, John W. in Pamela S. Rohring. 2004. *Handbook to Service the Deaf and Hard of Hearing: A Bridge to Accessibility*. Oxford: Academic.
2. Ahlert, Ingrid A. in Abraham Greeff. 2012. Resilience Factors Associated with Adaptation in Families with Deaf and Hard of Hearing Children. *American Annals of the Deaf* 157 (4): 391–404.
3. Appelman, Karen. I., Judy Ottren Callahan, Margaret H. Mayer, Barbara S. Luetke in Deborah S. Stryker. 2012. Education, Employment and Independent Living of Young Adults Who Are Deaf and Hard of Hearing. *American Annals of the Deaf* 157 (3): 264–275.
4. Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba *Cf.
5. Benedict, S. Beth in Marilyn Sass-Lehrer. 2007. Deaf and Hearing Partnerships: Ethical and Communication Considerations. *American Annals of the Deaf* 152 (3): 275–282.
6. Bennet, Tony in Diane Watson. 2002. *Understanding everyday life*. Oxford: Blackwell.
7. Berg, Bruce Lawrence. 2001. *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Allyn and Bacon.

8. Brumec, Milan. 2015. Polžev vsadek. *Objem zvoka*, 29. junij. Dostopno prek: http://www.csqm.si/images/datoteke/casopis/casopis_objem_zvoka_st_29.pdf (15. september 2015).
9. Brunnberg, Elinor. 2011. The School Playground as a Meeting Place for Hard of Hearing Children. *Scandinavian Journal of Disability Research* 7 (2): 73–90.
10. Centeno, Miguel Angel in Katherine S. Newman. 2010. *Discrimination in an unequal world*. Oxford: University press.
11. CHHA. 2008. *Working with hearing loss: A guide for employees, employers and entrepreneurs*. Ottawa: Canadian Hard of Hearing Association.
12. *Cochlear Implants*. 2015. Dostopno prek: <http://www.nidcd.nih.gov/health/hearing/pages/coch.aspx> (1. september 2015).
13. Debevc, Matjaž, Bogdan Dugonik in Ivan Gerlič. 2003. Informacijska družba in izobraževanje gluhih in naglušnih. *Organizacija* 36 (8): 562–569.
14. Dewane, Claudia. 2010. Hearing Loss in Older Adults – Its Effect on Mental Health. *Social Work Today* 10 (4): 18.
15. Dolenc, Primož, ur. 2011. *Diskriminacija na trgu dela v Sloveniji*. Koper: Fakulteta za management.
16. *Društvo študentov invalidov Slovenije*. Dostopno na: <http://www.dsis-drustvo.si/> (15. avgust 2015).
17. Erikson, Erik Homburger. 2014. *Identiteta in življenjski cikel*. Ljubljana: Umco.
18. Frank, Audrey. 2014. The Identity Development of the Only Hearing Child in an All-Deaf Family. *Journal of the American Deafness & Rehabilitation Association* 49 (1): 4–26.
19. Gagne, Jean-Pierre, Mary Beth Jennings in Kenneth Southall. 2009. Understanding the Stigma Associated with Hearing Loss in Older Adults. *Hearing Care for Adults*: 203–212.
20. Goffman, Erving. 2008. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.

21. --- 2014. *Predstavljanje sebe v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Studia humanitatis.
22. Hernja, Nada, Alenka Werdonik, Milan Brumec, Sergeja Groegl, Diana Ropert in Irena Furjan Varžič. 2010. *Priročnik za delo z gluхими in naglušnimi otroci*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
23. Highmore, Ben. 2011. *Ordinary Lives: Studies in the Everyday*. London, New York: Routledge.
24. Hockey, Jennifer Lorna in Allison James. 2002. *Social Identities Across the Life Course*. New York: Palgrave Macmillan.
25. Hodgetts, Darrin, Neil Drew, Christopher Sonn, Otilie Stolte, Nikora Linda Waimarie in Cate Curtis. 2010. *Social Psychology and Everyday Life*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
26. Hunt, Stephen. 2007. *The Life Course: A Sociological Introduction*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
27. Intervjuvanka 1, 29 let. 2015. Intervju z avtorico. Ptuj, 5. november.
28. Intervjuvanka 2, 29 let. 2015. Intervju z avtorico. Ptuj, 6. november.
29. Intervjuvanka 3, 25 let. 2015. Intervju z avtorico. Ptuj, 16. november.
30. Intervjuvanka 4, 28 let. 2015. Intervju z avtorico. Ptuj, 24. november.
31. Intervjuvanka 5, 27 let. 2015. Intervju z avtorico. Ptuj, 1. december.
32. Jakopič, Bogo. 1998. *Oris vzgoje in izobraževanja gluhih v svetu*. Ljubljana: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije.
33. *Jamaica Association for the Deaf*. 2015. Dostopno prek: <http://www.jamdeaf.org.jm/articles/the-impact-of-deafness-on-the-family> (18. november 2015).

34. Juhart, Matjaž in Aleksandra Rijavec Škerl. 2015. *Pravice gluhih in naglušnih Slovenije*. Ljubljana: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije.
35. --- 2015. S sekretarjeve mize. *Iz sveta tišine* 36 (11): 4–9.
36. Kalton, Graham in Vasja Vehovar. 2001. *Vzorčenje v anketah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. Košir, Stanislav, ur. 1999. *Sluh: naglušnost in gluhost*. Ljubljana: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije.
38. --- 1993. *Surdoandragoški prispevek*. Ljubljana: Zveza gluhih in naglušnih Slovenije.
39. Kotnik, Milan, ur. 2008. *75 let organiziranega delovanja odraslih gluhih in naglušnih prebivalcev Podravja*. Maribor: Društvo gluhih in naglušnih Podravja.
40. Kovačič, Mirjana, ur. 1994. *Družina in gluhoti: zbornik prispevkov s konference v Portorožu*. Ljubljana: Dan.
41. Kuhar, Roman. 2009. *Na križiščih diskriminacije: Večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
42. Levine, Jack. 2014. *Primary care for deaf people with mental health problems*. *British Journal of Nursing* 23 (9): 459–463.
43. Limaye, Sandhya. 1999. *Facilitating integration of the deaf child in a regular school*. Dostopno prek: <http://www.dinf.ne.jp/doc/english/asia/resource/apdrj/z13jo0400/z13jo0409.html> (17. november 2015).
44. Lobe, Bojana. 2008. *Integration of Online Research Methods*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
45. Lorenci, Glorija. 2015. Zdaj je čas žalostnih tolmačenj: Intervju s Kajo Zlatko Hötzl, tolmačko slovenskega znakovnega jezika gluhih. *Večer*, 24-25 (22. marec).
46. Lu, Aitao, Yanping Yu, Hong Xiuxiu, Yi Feng in Haiping Tian. 2014. Peer Attachment and Loneliness among Adolescents Who are Deaf: The Moderating Effect of Personality. *Social Behaviour and Personality* 42 (4): 551–560.

47. Meho, Lokman I. 2006. E-Mail Interviewing in Qualitative Research: A Methodological Discussion. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 57 (10): 1284–1295.
48. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
49. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Republike Slovenije. 2015. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti/zagovornik/diskriminacija/ (12. julij 2015).
50. *Otorinolaringolog*. 2015. Dostopno prek: <http://www.otorinolaringolog.si/> (5. september 2015)
51. Perkins-Dock, Robin E., Battle, Terrilyn, Edgerton, Jaleassia M. in McNeil, Jaqueline. 2015. *A Survey of Barriers to Employment for Individuals who are Deaf*. *JADARA* 49 (2): 1–20.
52. Peters, A. Michael in Tina A. C. Besley. 2014. Social Exclusion/Inclusion: Foucault's analytic of exclusion, the political ecology of social inclusion and the legitimation of inclusive education. *Open Review of Educational Research* 1 (1): 99–115.
53. Podboršek, Ljubica. 1989. *Uvajanje znakovnega jezika v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje slušno prizadetih v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih.
54. *Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje varnosti in zdravja delavcev na delovnih mestih*. Ur. l. RS 89/1999. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=22542> (16. september 2015).
55. Redžepovič, Aljoša. 1995. *Odrasli gluhi in naglušni v Sloveniji: zgodovina, nastanek in razvoj Zveze gluhih in naglušnih Slovenije*. Ljubljana: Dan.
56. Redžepovič, Aljoša in Matjaž Juhart. 2011. *80 let organiziranega delovanja gluhih in naglušnih na Slovenskem: (1931–2011)*. Ljubljana: Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.

57. Rutar, Dušan, ur. 2010. *Inkluzija in inkluzivnost: model nudenja pomoči učiteljem pri delu z dijaki s posebnimi potrebami, ki so integrirani v redne oddelke*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
58. Rydberg, Emelie, Lotta Gellerstedt Coniavitis, in Berth Danermark. 2010. Deaf people's employment and workplaces: similarities and differences in comparison with a reference population. *Scandinavian Journal of Dissability Research* 13 (4): 327–345.
59. Saunders, Jo. 2012. The Support of Deaf Students in the Transition between Further Education and School Into Higher Education. *Deafness and Education International* 14 (4): 199–216.
60. Schmidt, Majda in Branka Čagran. 2006. *Gluhi in naglušni učenci v integraciji/inkluziji*. Maribor: Slavistično društvo.
61. Sendi, Richard in Barbara Kopal, ur. 2010. *(Ne)dostopna Slovenija?: grajene in komunikacijske ovire, s katerimi se srečujejo invalidi*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
62. SSC. 2005. *Lipreading Issues*. Dostopno prek: <http://www.ssc.education.ed.ac.uk/courses/deaf/ddec05f.html> (24. julij 2015).
63. Štanta, Marko. 2013. *Naglušni naglušnemu: o sluhu in slušnih aparatih*. Nova Gorica: Društvo gluhih in naglušnih Severne Primorske.
64. Švab, Alenka. 2010. Med tradicionalno in permisivno seksualno kulturo: percepcije seksualnosti in pristnost seksualnih imperativov pri študentkah. *Družboslovne razprave* 26 (65): 65–83.
65. The Salamanca Statement. 1994. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. *World Conference on Special Needs Education*. Salamanca: Unesco. Dostopno prek: http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF(14. september 2015).
66. Thorne, Sally. 2000. Data analysis in qualitative research. *Evid Based Nurs.* 3: 68–70.

67. *Treaty of Amsterdam*. 1997. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (11. april.2015).
68. Trychin, Samuel. 2012. What Psychologist Need to Know About The Impact of Hearing Loss. *The Register Report* 38: 32-37. Dostopno prek: http://www.e-psychologist.org/index.html?mdl=exam/show_article.mdl&Material_ID=125 (6. januar 2016).
69. TV Slovenija, 1. program. 2011. *Prisluhnimo tišini*. Ljubljana, 29. september.
70. Ule, Nastran Mirjana. 1993. *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
71. ---, ur. 1999. *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
72. --- 2009. *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
73. Ule, Nastran Mirjana, Tanja Rener, Metka Mencin Čeplak, in Blanka Tivadar. 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Aristej.
74. Ule, Nastran Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
75. Valentine, Gill in Tacey Skelton. 2008. Changing spaces: the role of the internet in shaping Deaf geographies. *Social & Cultural Geography* 9 (5): 469–485.
76. Vertot, Petronela, ur. 2007. *Invalidi, starejši in druge osebe s posebnimi potrebami v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
77. Vidmar, Dušan. 1974. *Sluh: uvod v splošno avdiologijo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

78. WHO. 2015. *Deafness and hearing loss*. Dostopno prek: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs300/en/> (1. julij 2015).

79. Zaidman-Zait, Anat. 2010. *Quality of Life Among Cochlear Implant Recipients*. Dostopno prek: <http://cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/article.php?id=293&language=en> (13. september 2015).

80. *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI-C)*. Ur. l. RS 87/2011. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=105676> (14. september 2015).

81. *Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana*. Dostopno prek: <http://www.zgnl.si/> (22. avgust 2015).

82. *Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije*. 2014. Dostopno prek: <http://www.zveza-gns.si> (22. junij 2015).

83. Žargi, Miha, Irena Hočevnar Boltežar in Saba Battelino, ur. 2011. *Izbrani problemi iz področja bolezni ušes, nosu žrela in grla: izbrana poglavja 3*. Ljubljana: Katedra za otorinolaringologijo Medicinske fakultete: Univerzitetni klinični center, Klinika za otorinolaringologijo in cervikofacialno kirurgijo: Združenje otorinolaringologov Slovenije SZD.

Priloge

Priloga A: Anketni vprašalnik

1. DEMOGRAFSKA VPRAŠANJA (obkrožite ustrezen odgovor/e ali ga zapišite)

-spol: moški ženski

-letnica rojstva:

-stopnja okvare sluha: slišče naglušen gluhi

-kdaj je prišlo do izgube sluha: ob rojstvu nekaj let po rojstvu v najstniških letih

-kraj bivanja: večje mesto manjše mesto primestno okolje podeželje

2. DRUŽINA

1. Kako se vi soočate z vašo izgubo sluha?
 - sprejel sem okvaro sluha in zdaj živim brez težav
 - sprejel sem okvaro sluha, ampak se soočam z nekaterimi težavami, omejitvami
 - nisem sprejel okvare sluha, imam težave v vsakodnevnem življenju
 - težko se spopadam z gluhoto/naglušnostjo, kar mi povzroča zdravstvene težave(depresija, žalost,...)

2. Kaj ste storili, da ste olajšali svoje življenje ob izgubi sluha?
 - zbiral/a sem informacije o okvari sluha, ter se poskušal/a prilagoditi
 - družil sem se z gluhi in naglušnimi
 - učil/a sem se znakovnega jezika
 - udeležil/a sem se tečajev
 - drugo:

3. Ali ima okvaro sluha še kateri član vaše družine? Kdo?

Ne Da: mama, oče, brat, sestra, otrok, stari starši.

4. Ali uporabljate slušne pripomočke? Katere? Ne Da; Polžev vsadek, slušni aparat, drugo:

5. Na kakšen način se sporazumevate doma?
 - z znakovnim jezikom
 - branjem iz ustnic
 - poslušanje s pomočjo slušnega aparata/polževega vsadka
 - govor in poslušanje
 - drugo:

6. Kako so člani vaše družine sprejeli vašo izgubo sluha?
 - bili so šokirani in so se težko soočali s tem
 - sprva so imeli težave s sprejemanjem, sedaj pa me podpirajo
 - takoj so me sprejeli brez težav in mi pomagali
 - drugo

7. Ali ste se zaradi ovir pri komunikaciji počutili izolirano iz družinskega okolja?
 - da, saj se težko pogovarjam s člani družine in težko sledim pogovorom
 - da, saj me izločijo iz pogovorov
 - ne, saj se člani družine trudijo, da se v moji bližini pogovarjajo v meni razumljivem načinu
 - ne, saj če česa ne slišim ali razumem, mi to pojasnijo

8. Ali so vas kdaj člani družine zasmehovali zaradi izgube sluha?
 - Ne
 - Da, sorodniki se zaradi komunikacijskih ovir ne želijo pogovarjati menoj
 - Da, sorodniki me pogosto zasmehujejo
 - Da, člani ožje družine me niso sprejeli, ker ne slišim

9. Ali imate brate in sestre?
 - Ne - Da

10. Če da, kako se vedejo do vas?
- sprejemajo me in mi pomagajo
 - včasih mi pomagajo, včasih ne
 - do mene so sovražni in ljubosumni
 - nimam trdnega odnosa z brati ali sestrami

11. Kako se soočate z občutki zapostavljenosti v družini?
- poskušam se vključevati v pogovore med člani družine
 - počakam, da se pogovorijo do konca in prosim, da mi ponovijo povedano
 - umaknem se na stran
 - soočam se z občutki zapostavljenosti, tesnobe, izolacije
 - z občutki izolacije se spopadam sam/a
 - občutke zapostavljenosti poskušam rešiti s pomočjo pogovora z drugimi
 - drugo:

3. ŠOLA

1. Kje ste obiskovali osnovno šolo?
- redna osnovna šola
 - Center za sluh in govor Maribor
 - Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana
 - Center za korekcijo govora in sluha Portorož
 - Drugo:
2. Kje ste obiskovali srednjo šolo?
- Srednješolsko izobraževanje na Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani
 - običajna srednja šola. (katera?)
 - nisem obiskoval/a srednje šole
3. Ali ste se šolali na univerzi ali višji šoli? Če da, kateri?
4. Zakaj ste zaključili šolanje?
- dosegel/a sem želeni cilj pri izobraževanju
 - nisem bil/a sprejet/a na željeno šolo
 - nisem več čutil/a potrebe po nadaljnjem šolanju
 - dobil/a sem zaposlitev
5. Ali ste imeli težave pri vpisu v šolo?
- ne, nisem imel/a težav
 - da, sem imel/a težave
6. Kako ste se razumeli s sošolci?
- s sošolci sem se razumel/a dobro
 - s sošolci se nisem dobro razumel
 - s sošolci se nisem družil/a
7. Ali so vas sošolci zasmehovali, ker slabo slišite? Če da, kako ste se spopadali s tem?
- Ne Da.
- poskušal/a sem se sprijazniti z zasmehovanjem
 - sošolce sem zasmehoval/a nazaj

- umaknil/a sem se stran
- nisem več skušal/a iskati prijateljev ali navezovati stika
- Drugo:

8. Kako so se do vas vedli učitelji?

- učitelji so se do mene vedli enako kot do ostalih sošolcev
- učitelji so mi pomagali, ter če kaj ni bilo razumljivo, pojasnili ponovno
- učitelji so pozabili, da imam težave s sluhom.
- učitelji so bili do mene nasilni
- drugo:

9. Ali so učitelji bili popustljivi ali bolj strogi do vas?

- učitelji so bili do mene strožji in zahtevnejši kot do ostalih učencev
- učitelji so bili do mene bolj popustljivi kot do ostalih učencev
- učitelji so me obravnavali enako kot druge učence
- drugo:

10. Kako ste komunicirali z učitelji v šoli?

- s pomočjo znakovnega jezika
- s pomočjo odgledovanja in govora
- s pomočjo poslušanja govorjenja
- Drugo:

11. Na kakšen način ste vstopili v komunikacijo s sošolci?

12. Ali ste prosti čas preživljali s slišječimi otroci?

- Ne, družil/a sem se samo z gluхими/naglušnimi sošolci
- Da, družil/a sem se samo s slišječimi sošolci
- Da, družil/a sem se s slišječimi in gluхими/naglušnimi sošolci

13. Kaj ste storili, če so vas sošolci ali vrstniki zasmehovali zaradi izgube sluha?

- počutil/a sem se zapostavljeno
- razložil/a sem jim, da sem enak kot oni
- umaknil/a sem se
- soočal/a sem se z občutki tesnobe, žalosti, izolacije
- drugo:

4. PARTNERSTVO

1. Ali imate partnerja? Je slišječ ?

- Ne, nimam partnerja
- Da, imam slišječega partnerja
- Da, imam gluhega/naglušnega partnerja

2. Ali ste imeli težave pri spoznavanju partnerjev, kakšne?

- Ne.
- Da, s slišječimi ljudmi nisem mogel/a komunicirati
- Da, slišječi niso želeli komunicirati z mano

- Da, slišечи niso želeli imeti gluhega/naglušnega partnerja
- Drugo:

3. Ali imate otroke? Kako se sporazumevate z njimi?

- Ne
- Da, z njimi se sporazumevam v znakovnem jeziku
- Da, z njimi govorim
- Da, z njimi komuniciram s pomočjo branja iz ustnic
- Da, drugo

5. MEDOSEBNI IN PRIJATELJSKI STIKI

1. Ali imate slišече ali gluhe/naglušne prijatelje?

- Samo slišече
- samo gluhe/naglušne
- slišече in gluhe/naglušne

2. Kakšne težave imate, ko se želite družiti s slišječimi prijatelji? Kako komunicirate?

- Ne družim se s slišječimi ljudmi
- nimam težav pri druženju s slišječimi ljudmi
- težko komuniciramo med seboj
- imam težave pri razumevanju povedanega
- slišечи ljudje me težko razumejo
- slišječim se težko približam

3. Ali so vas vrstniki kdaj zasmehovali zaradi izgube sluha?

- Ne, nikoli
- Da, včasih
- Da, pogosto
- da, do mene so bili tudi nasilni

4. Kako preživljate prosti čas? (možnih je več odgovorov)

- svoj prosti čas preživljam v društvih za gluhe in naglušne
- prosti čas preživljam v aktivnostih, namenjenih slišječim
- prosti čas preživljam ob športnih aktivnostih
- prosti čas preživljam za izobraževanje
- drugo:

6. ZAPOSLOVANJE

1. Ali ste zaposleni (tudi študentsko delo) Da Ne

2. S kakšnimi težavami ste se soočali pri iskanju zaposlitve?

- Ni bilo dovolj del, ki bi me veselila
- delodajalci me niso povabili na razgovor
- nisem imel/a zahtevane izobrazbe, ki je bila potrebna za delovno mesto
- delodajalci me zaradi gluhotе niso zaposlili
- delodajalec mi je ponudil premalo plačano delovno mesto

3. Kakšne težave ste imeli pri razgovorih za službo?

- delodajalci me zaradi gluhotе/naglušnosti niso zaposlili
- delodajalci so me zasmehovali zaradi gluhotе/naglušnosti
- z delodajalcem se je bilo zaradi komunikacijske ovire težko pogovoriti
- drugo

4. Vas delodajalec drugače obravnava, ker imate okvaro sluha?

- Ne, obravnava me enako kot ostale zaposlene
- Da, od mene zahteva več, kot od sliščih sodelavcev
- Da, od mene zahteva manj, kot sliščih sodelavcev
- Da, do mene je razumevajoč in mi nudi ustrezne pripomočke

5. Kakšne odnose imate s sliščimi sodelavci? (možnih več odgovorov)

- s sodelavci se odlično razumem
- s sodelavci se ne razumem
- s sodelavci težko komuniciram
- sodelavci me ne razumejo
- sodelavci menijo, da delam manj od njih
- sodelavci menijo, da opravljam lažja dela
- sodelavci me diskriminirajo
- drugo

6. S kakšnimi težavami se soočate na delovnem mestu in kako jih rešujete?

- imam težave s komunikacijo s sodelavci in nadrejenimi
- težave imam pri razumevanju delovnih navodil
- težave imam pri delih, kjer je potrebno skupinsko delo s sodelavci
- zaradi komunikacijskih ovir nimam možnosti pridobitve enakih veščin in izkušenj, kot moji sodelavci
- drugo

7. Kako komunicirate s sodelavci in nadrejenimi?

- s pomočjo znakovnega jezika
- s pomočjo branja iz ustnic
- s pomočjo napisanih navodil
- drugo:

7. VSAKDANJE ŽIVLJENJE IN DISKRIMINACIJA

1. Ali imate težave pri vsakdanjih opravkih(nakupovanje, obiski pri zdravniku, urejanje dokumentov)?

- Ne, nimam težav
- Ne, pri vsakdanjih opravkih si pomagam s tolmačem
- Da, imam težave
- Drugo:

2. Ali ste bili kdaj diskriminirani? Kako ste se odzvali?

- Ne, nisem bil/a
- Da, sem bil/a - počutil/a sem se izolirano in depresivno
- pritožil/a sem se ustreznemu organu
- naslednjič sem se poskusil/a izogniti situaciji, kjer bi lahko bil/a diskriminirana

- storilcem sem razložil/a, da počnejo napak
- drugo

3. Ali sodelujete v dejavnostih, kjer so udeleženi tudi slišiči? Da Ne

4. Kako vas obravnavajo?
- sprejemajo me enakovredno
 - sprejemajo me s pomisleki
 - ne sprejemajo me

5. Ali vaša gluhot/naglušnost vpliva na komunikacijo z vrstniki?

- Ne, ne vpliva
- Da, vpliva pri navezovanju stikov s slišičimi vrstniki
- Da, vpliva zaradi težje komunikacije s slišičimi vrstniki
- Da, vpliva, saj se slišiči ne želijo družiti z mano

6. Ali ste bili kdaj diskriminirani na občinah, uradnih organih, pri urejanju vsakdanjih stvari? če da, kako ste se odzvali?

- Ne, nisem bil/a
- Da, pritožil/a sem se
- Da, naredil/a nisem nič
- Da, zahteval/a sem, da popravijo storjeno škodo
- Drugo:

7. Ali kdaj prikriivate, da ste gluhi/naglušni? Zakaj?

- Ne, nikoli, saj sem sprejel/a svojo okvaro sluha
- Da, včasih, saj se nisem sprijaznil/a s svojo gluhoto/naglušnostjo
- Da, saj ne želim, da me drugi sodijo zaradi gluhot/naglušnosti

8. Ali se poskušate izogibati situacijam, ko bi okolici pokazali svojo okvaro sluha?

- Ne
- Da
- drugo

Priloga B: Poglobljeni intervju

Spol:

Letnica rojstva:

Kraj bivanja: veliko mesto, manjše mesto, primestno okolje, kraj, podeželje

Stopnja okvare sluha:

Kdaj je prišlo do izgube sluha:

Ali imate kakšne slušne pripomočke? Če da, katere?

Izobrazba:

DRUŽINA

1. Kako sedaj dojemate okvaro sluha v primerjavi z obdobjem, ko je do le-te prišlo?

2. Na kakšen način so se vaši starši soočali z vašo okvaro sluha? Kako so vam pomagali in na kakšen način so sami sprejeli, doživljali vašo okvaro sluha?
3. Imate brate ali sestre? Kako pomagali pri učenju, integraciji? Kakšni so njihovi odzivi na gluhoto?
4. Na kakšen način si olajšate življenje zaradi okvare sluha. Prosim, če navedete kakšen primer.
5. Na koga se lahko obrnete, ko imate težave? Kako so vam pomagali?
6. Kako se vaši sorodniki soočajo z okvaro sluha? (prosim, če opišite situacije)
7. Ali vas starši vselej podpirajo pri odločitvah?
8. Na kakšen način poteka komunikacija doma in kako to sprejemajo člani družine?
9. Ste imeli zaradi okvare sluha kdaj slabe izkušnje v družini? Prosim, opišite nekaj konkretnih situacij.

ŠOLA

1. Kje ste obiskovali šole(Osnovna šola, srednja šola, fakulteta):
2. V primeru, da je vaše šolanje že zaključeno- kakšni so razlogi za konec izobraževanja(doseg zelenega cilja, pridobitev zaposlitve, pomanjkanje sredstev)
3. Kdo je sprejel odločitev, ali bo vaše šolanje integrirano ali segregirano?
4. Ali ste potrebovali dodatno pomoč pri učenju, ter kdo vam je pri tem pomagal?
5. Ali vam je šola nudila dovolj pripomočkov za pouk, ali ste le-te morali priskrbeti sami?Prosim, naštejte primere.
6. Kaj bi lahko šola storila, da bi se počutili bolj vključene?
7. Kakšen odnos so imeli do vas učitelji? So vas kdaj zapostavljali?(opišite situacijo)
8. Lahko navedete kakšno situacijo, ko se v šoli niste počutili sprejeto?
9. Ste imeli kdaj kakšne slabe izkušnje v šoli? Opišite izkušnjo.
10. Kako ste se vključili v skupine sošolcev?
11. Kako so sošolci sprejemali vašo okvaro sluha?

PARTNERSTVO

1. Ste imeli kdaj zaradi okvare sluha težave pri spoznavanju novih ljudi in potencialnih partnerjev?Se vam zdi, da je to ovira, kakšne so vaše izkušnje?

2. Vas je potencialni partner kdaj zavrnil zaradi okvare sluha? Če da, kaj ste storili, kako ste se počutili?

MEDVRSTNIŠKI IN PRIJATELJSKI STIKI

1. Ali vaša gluhot/naglušnost vpliva na količino in kakovost prijateljskih stikov?
2. Ali imate slišče ali gluhe/naglušne prijatelje? Katerih je več, oziroma s kom se raje družite? Kako komunicirate z njimi?
3. Kakšne izkušnje imate s spoznavanjem novih prijateljev?(vas sprejmejo, ali zavračajo zaradi sluha)
4. Ali imate neprijetne izkušnje s prijatelji zaradi ovir v komuniciranju? Kakšne?
5. Ste imeli kdaj izkušnjo, ko je gluhot/naglušnost ovirala druženje s prijatelji?Opišite jo.
6. Ste bili zaradi gluhot/naglušnosti prikrajšani za kakšne priložne dejavnosti, ki so se jih vaši prijatelji udeležili? Kako ste se soočali s tem?

ZAPOSLOVANJE

1. S kakšnimi težavami se soočate/ste se soočali pri iskanju zaposlitve?
2. Ste bili kdaj v situaciji, ko ste se zaradi zaposlovanja počutili zapostavljeno, izločeno?
3. Kako vas/so vas obravnavali delodajalci? Kakšen odnos ste imeli/imate?
4. Na kakšen način je potekala/poteka interakcija s sodelavci in kakšen odnos imate(vas sprejemajo, zavračajo)
5. Kaj bi lahko delodajalci storili za boljšo zaposljivost gluhih?
6. Kaj ste storili, če/ko vas niso zaposlili zaradi okvare sluha? Kako ste se pri tem počutili?
7. Ali ste kdaj imeli težave na delovnih mestih zaradi okvare sluha? Kako ste se s tem soočili?
8. Ali ste zadovoljni s svojo zaposlitvijo(alii s prejšnjimi delovnimi mesti). Zakaj?
9. Ali ste ukrepali ko/če vas delodajalec ni zaposlil zaradi okvare sluha?

VSAKDANJE ŽIVLJENJE IN DISKRIMINACIJA

1. Ali koristite možnost pomoči tolmača? Če da, kako se počutite, v situacijah, kjer mora zaradi lažje komunikacije biti tolmač prisoten?

2. Ali vam prisotnost tolmača vzbuja kakšno nelagodje (opišite situacijo, če da) Kdaj se vam zdi prisotnost potrebna, primerna in kdaj ne, v katerih situacijah?
3. Ali ste bili kdaj diskriminirani? Kdaj in kako ste se spopadli s situacijo?
4. Se zaradi okvare sluha kdaj ne udeležite kakšne prireditve, dejavnosti, ki bi si jo sicer želeli? Če da, katere in zakaj?
5. Ali menite, da ste zaradi okvare sluha prikrajšani za kaj? Prosim, navedite primer.
6. Ste bili kdaj v situaciji, ko je bila okvara sluha ovira pri reševanju težav? Kako ste se s tem soočili?
7. Na kakšen način opravljate vsakodnevne opravke, ter kako komunicirate? (pregled pri zdravniku, nakupovanje, urejanje dokumentov, potovanje)
8. Kako urejate zadeve na občinah, uradih, pri zdravniku? So vas kdaj diskriminirali zaradi okvare sluha? Če da, kakšna je bila situacija?
9. Kako je po vašem mnenju poskrbljeno za informiranje širše slišne javnosti o gluhoti in težavah, ki jo le-ta povzroča?
10. Kaj menite o ureditvi informiranja gluhih in naglušnih o tekočih težavah, zakonodajah?
11. Kaj bi lahko storili, da bi bilo bolje poskrbljeno za situacijo gluhih in naglušnih?
12. Se vam je morda zgodila kakšna situacija, dogodek, kjer ste se počutili ogroženo, neenakopravno zaradi okvare sluha? Kako ste reagirali?
13. Ali skrivate svojo okvaro sluha pred ljudmi, ki jih ne poznate in pred ljudmi, ki jih spoznate? Zakaj in kako se ob tem počutite?

Priloga C: Primer kodiranja kvalitativne raziskave

Postavka	pojem
1. Se žal ne spomnim, kako sem pri treh letih dojemala svojo izgubo sluha	zavest o preteklosti
2. imam boljše dneve in slabše dneve občutek nemoči	sprejemanje gluhotе,
3. se zavedam, da sem gluha	sprejemanje gluhotе
4. znam drugim ljudem povedati, da slabše slišim	sprejemanje gluhotе
5. so pa še vedno situacije, ko te naredijo nemočnega	občutek nemoči
6. in si sit vsega, kar je možno biti sit	pozitivna čustva
7. Je pa težko	negativna čustva
8. da je težje pri iskanju službe ali kje drugje.	občutek nemoči

9. So normalno sprejeli okvaro sluha strani okolice	sprejemanje gluhot s
10. so pa potrebovali nekaj časa	počasno prilagajanje
11. pa bil v pomoč CKSG Portorož okolice	podpora strokovne
12. Pomagala sta mi pri učenju govora	podpora staršev
13. ter tudi pri šoli,	podpora staršev
14. Edinka	ni sorojencev
15. Čimveč komunikacije preko elektronskih medijev	prilagajanje situacijam
16. ker po telefonu ne gre	zavedanje omejitev
17. pa vsi vemo, kako folk odgovarja preko elektronske pošte.	negativna čustva
18. Olajšam si tudi z uporabo klicnega centra. okolja	podpora strokovnega
19. da je to ena najtežjih oblik invalidnosti	zavedanje omejitev
20. Informacije tudi največ pridobivam preko elektronskih medijev	prilagajanje
21. preko radia pač ne gre, ne	zavedanje omejitev
22. kako so bila poročila pred leti podnaslovljena	zavedanje omejitev
23. tudi tega ne gledam več. informiranja	dojemanje
24. Na svoje bližnje.	podpora družine
25. So se že sprijaznili.	sprejemanje situacije
26. Imam pa tudi sedaj dosti drugih zdravstvenih težav	zdravstvene težave
27. tako da je samo gluhot še zelo v redu	pozitivna čustva
28. Da.	podpora staršev
29. Sta pozorna, da se vidimo in da je prostor osvetljen	podpora staršev
30. Znakovnega jezika se pa nista nikoli učila	pomanjkanje znanja
31. kar se mi danes zdi po svoje škoda.	obžalovanje
32. Ni slabih situacij ali izkušenj.	pozitivna čustva

1. Raven:	2.raven
Zavest o preteklosti(1)	
Sprejemanje gluhot(2,3,4)	doživljanje gluhot (1-4, 9,25,27,32)
Pozitivna čustva(27,32)	
Sprejemanje gluhot s strani okolice(9,25)	
Negativna čustva(6,7,17)	
Občutek nemoči(2,5,8)	negativni vidik(2,5,6-7,16-17,21-22,31)
Omejitev zaradi gluhot(16,19,21,22)	(diskriminacija)
Obžalovanje(31)	
Počasno prilagajanje(10)	prilagajanje (10,15,20,23,30)
Prilagajanje situacijam(15,20)	
Dojemanje informiranja(23)	
Pomanjkanje znanja (30)	
Podpora strokovne okolice (11,18)	podpora okolja (11-13,18,24,28-29)
Podpora staršev(12,13,24,28,29)	

Ni sorojencev(14)

družinska razmerja (14)

Zdravstvene težave(26)

zdravje (26)

Vir: Mesec 1998